T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZNELİLERİN HİNDİSTAN POLİTİKASI

MEHMET SEDAT TALAY

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ÖMER SONER HUNKAN

EDİRNE
2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....TARİH..... ANABİLİM DALI

.....YÜKSEK LİSANS.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Sedat TAŞLAN tarafından hazırlanan

.....GAZNELİLERİN HİNDİSTAN POLİTİKASI.....

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ..10.09.2019..... günü saat .....10:30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabulüne..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof.Dr. Ömer Soner HULKAN	Kabul	
Prof.Dr. İlyas KEMALOĞLU	Kabul	
Dr.Öğr.Üyesi Sabon Cem TANYELİ	Kabul	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

07/10/2019

İmza

İsim/SOYİSİM
Mehmet Sedat TALAY

Tezin Adı : Gaznelilerin Hindistan Politikası
Hazırlayan : Mehmet Sedat TALAY

ÖZET

Müslüman Türkler, Hindistan topraklarına ilk kez Gazneliler Devleti ile birlikte girdiler. Sâmânîler Devletine çocuk yaşta gulam olarak giren Alptegin zamanla yükselerek Sâmânîler sarayında kendine yer edindi. Daha sonra Sâmânîler Emiri ile anlaşmazlığa düşünce yanındaki askerlerle birlikte Sâmânîler'den ayrıldı. Alptegin Gazne'ye hâkim olan Ebu Bekir Levik ile mücadele ederek Gazne'yi ele geçirdi ve devletini burada kurdu.

Emir Alptegin ile birlikte Gaznelilerin, Kuzey Hindistan'a gaza ve cihat faaliyetleri başladı. Alptegin'den sonra tahta çıkan diğer emirler de Alptegin'nin yolundan giderek Hindistan'a düzenlenen gaza ve cihat seferlerini gelenek hâline getirdiler. Gazneliler Hindistan topraklarının büyük bölümünü kısa sürede fethetmeyi başardılar.

Sultan Mahmud döneminde Kuzey Hindistan'a yapılan seferlerle İslâm dini Hindistan topraklarının ortalarına kadar yayıldı. Sultan Mahmud düzenlediği seferlerle Hindistan topraklarında onlarca şehir fethetti. Sultan Mahmud bu seferlerle kazandığı ganimeti şehirlerin inşasına ve halkının refahına harcamıştır. Fethettiği her yere çeşmeler, mescitler ve medreseler yaptıran Sultan Mahmud İslâm dininin yayılması ve yayıldığı yerlerde kalıcı hâle gelmesi için çeşitli faaliyetler yürütmüştür.

Gazneliler Devleti, Hindistan'da İslâm dinini yaymakla yetinmeyip o bölgede şehircilik, ticaret, eğitim gibi faaliyetleri de yerine getirmiştir. Birçok devletle ticaret yapan Gazneliler Irak ve Türkistan'dan Hindistan ortalarına kadar geniş bir bölgede ticareti tekeline almış, yollara rıbatlar inşa ettirmiş ve tüccarları buralara çekmeyi başarmıştır. Özellikle Sultan Mahmud döneminde Gazneliler ekonomik açıdan dünyanın en zengin devletlerinden biriydi. Gaznelilerin ekonomik kaynağı büyük oranda Hindistan'a dayanıyordu, Hindistan'a yapılan seferlerde ele geçirilen değerli eşya, altın ve gümüşle Gazneliler uzun süre ekonomilerini idare ettirmişlerdir.

Gazneliler, Orta Asya'da kuruldukları andan itibaren İslâm dinine hizmet için çalışmışlar. Sadece putperest Hindulara karşı değil, aynı zamanda İslâm içinde ortaya çıkan Bâtınî düşüncelerle de mücadele etmişlerdir. Gazneliler, devletleri yıkılana kadar İslâm dini ve Müslümanlar için mücadele etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler Devleti, Gazne, Hindistan, Sultan Mahmud

Name of Thesis : Indian Politics of Ghaznavids
Prepared by : Mehmet Sedat TALAY

ABSTRACT

Muslim Turks entered India's territory for the first time together with the Ghaznavid State. Alptegin, who entered the State of Sâmânîds as gulam at the age of child, ascended with time and found his place in the Sâmânîds palace. When he conflicted with the Sâmânîds Emir, he left the Sâmânîds with the soldiers accompanying. Alptegin struggled with Ebu Bekir Levik, who dominated Ghazna, and seized Ghazna and founded his state here.

With Emir Alptegin, ghaza and jihad activities began to North India. After Alptegin, the other Emirs, which came to the throne, began the route of Alptegin and made ghaza and jihad flights to India a tradition. Ghaznavids, managed to conquer most of India's land in a short time.

During the reign of Sultan Mahmud, the expeditions to the North India spread the religion of Islam to the middle of India. Sultan Mahmud conquered dozens of cities in the territory of India with his 17 expeditions. Sultan Mahmud spent the booties of this campaign on the construction of cities and the welfare of his people. Sultan Mahmud, who built fountains, masjids and madrasahs wherever he conquered, carried out all kinds of activities in order to make the Islam religion spread and become permanent there.

The Ghaznavid Empire not only spread the religion of Islam in India, but also carried out activities such as urbanism, trade and education in that region. The Ghaznavids, who trade with many states, have monopolized trade in a wide region from Iraq, Turkestan to the middle of India, built the ribâts and managed to attract traders. Especially in the period of Sultan Mahmud, Ghaznavids were one of the richest economies in the world. The Ghaznavids' economic source was largely based on India, the Ghaznavids, with precious goods, gold and silver seized in the voyages to India, had long ruled.

The Ghaznavids, from the moment they were founded in Central Asia, worked for the service of Islam. They did not only fight against the pagan Hindus but also with the ideas of the Bâtınî that emerged in Islam. In this context, Ghaznavids worked for Islam and Muslims until their state was destroyed.

Key words: Ghaznavid State, Ghaznavid, India, Sultan Mahmud

ÖNSÖZ

Gazneliler Devleti'nin Hindistan'daki faaliyetlerini her açıdan incelemek, Hindistan seferlerinin amacını ve sonucunu değerlendirmek ve Gazneliler Devleti gibi hem İslâm hem de Türk tarihi açısından son derece önemli bir yere sahip olan bu devletin bir nebzede olsa kıymetinin bilinmesine katkıda bulunmak için bu çalışmayı ele aldık. Amacımız bu konuların üzerini iyice açmak ve Gazneliler Devleti'nin tarihine elimizden geldiğince katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmada Gaznelilerin Hindistan'daki politikalarını her yönüyle ele alıp inceliyoruz. Tezimiz, Gazneliler Devleti'nden önce Hindistan'daki Türk varlığına dair bilgilerle başlıyor. Daha sonra sırasıyla Gaznelilerin kuruluş aşaması, Gaznelilerin Hindistan'daki siyasî, dinî, ekonomî, kültür ve medeniyeti gibi konular irdeleniyor.

Tezimde her zaman yanımda olan aileme, kardeşime, eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteğini hiç eksik etmeyen Ağabeylerime ve ablalarıma, arkadaşlarıma, özellikle yüksek lisans ders ve tez sürecinde birlikte çalıştığım Nuray PORSUK ve Aygezer ALİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Şaban Cem TUYSUZ ve her takıldığım noktada beni aydınlatan, rehber olan hocam Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN'a sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım.

Edirne 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **III**
ÖNSÖZ ..... **IIIII**
İÇİNDEKİLER ..... **IVV**
KISALTMALAR ..... **VVI**
BİLGİLERİMİZİN BUGÜNKÜ DURUMU ..... **VII**
KAYNAKLAR ..... **VIII**
1. Ana Kaynaklar ..... **VIII**
2. Araştırma Eserler ..... **XII**
GİRİŞ **1**
1. Gazneliler Öncesi Hindistan'da Türk Varlığı **1**
1.1. Hindistan Sakaları (MÖ 175-MS 25) 1
1.2. Kuşanlar (MS. 25 - 375) 3
1.3. Akhunlar (350-558) 7
1.4. Türk Şahiler Devleti (558-880(?)) 10
2. Hindistan'da Arap Fetih Hareketleri **12**
3. Gazne **16**
4. Gazneliler Devletinin Kuruluşu **18**
4.1. Hanedanın Menşei 18
4.2. Hanedanın Adı 20
4.3. Kuruluş 20

I. BÖLÜM
GAZNELİLERİN HİNDİSTAN SİYASETİ

1.1. Kuruluş Dönemi **27**
1.2. Gelişme Dönemi **30**
1.3. Çöküş Dönemi **53**

II. BÖLÜM
SEFERLERİN DİNÎ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

2.1. Gaznelilerin Dinî Yapısı ve Seferlere Yansıması **63**
2.2. Gaznelilerin Arap Fetih ve Gaza Hareketlerine Katkısı **68**
2.3. Seferlerin Ekonomik Boyutu **74**

2.4. Gaznelilerin Afganistan ve Hindistan'daki Eserleri 80

SONUÇ 86
KAYNAKÇA 90
EKLER 104

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Makale
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜEFAD	: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi
B.	: Baskı
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D İ A	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
İ A	: İslâm Ansiklopedisi
M E B	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T A D	: Tarih Araştırmaları Dergisi
T K	: Türk Kültürü
T T K	: Türk Tarih Kurumu
Ter.	: Tercüme
vd.	: ve devamı
yay.	: Yayınları

BİLGİLERİMİZİN BUGÜNKÜ DURUMU

"Gazneliler, Yeminiler, Teginiler veya Sebüktegin Oğulları Devleti" gibi isimler ile çalışmalara ve araştırmalara konu olan ve de akıllarda bu adlarla kendine yer edinen Gazneliler Devleti, İslâm'ı kabul eden ilk Türk devletlerinden biridir. Her açıdan büyük değişimlerin yaşandığı bir geçiş döneminde kurulan Gazneliler Devleti de İslâm'a geçişte meydana gelen değişimlerden etkilenmiştir. Türk örf ve âdetleri ile İslâm dininin emir ve yasaklarını bir potada eriten Gazneliler, Türk-İslâm karışımı bir medeniyetin öncülerinden olmuşlardır. Sanat, edebiyat ve mimarî de kendini gösteren bu medeniyetin ilk örnekleri yine Karahanlılar ile birlikte Gazneliler tarafından verilmiştir.

Gazneliler bugünkü Afganistan topraklarında kurulduktan sonra Horasan, Hârezm ve İran'ı çok kısa sürede hâkimiyet sahalarının içerisine almışlardır. Kurucuları İslâm coğrafyasında yetişen ve devletlerini kuran Gazneliler, yayılma ve hükmetme alanı olarak kendilerine İslâm coğrafyasının dışındaki Hindistan topraklarını seçmişler ve çoğunlukla orada genişlemişlerdir. Gaznelilerin siyasî tarihinin bütünüyle ortaya çıkarılması ve İslâm dinî ve medeniyetiyle ne ölçüde ve nasıl bütünleştiği gibi konuların ortaya çıkarılması için Gazneliler devrinin hukukî, iktisadî, dinî, idarî, askerî, edebî, eğitim, sanat v.b. alanlarında kapsamlı çalışmalar ve araştırmalar yapılmalıdır.

Gazneliler Devleti'nin en parlak devri olan Sultan Mahmud dönemi, bazı Avrupalı tarihçiler tarafından aşırı şekilde eleştiriye tutulmuş ve zenginliğinin tek kaynağının Hindistan'ı yağmalamak olduğu ileri sürülmüştür. Oysa hiçbir güç hiçbir zenginlik tek açıdan değerlendirilemez, zira Sultan Mahmud döneminde Gazneli sınırları dâhilinde olan ülkelerde büyük bir güven ortamı sağlanmış, büyük toprak sahiplerinin ve yerel yöneticilerin savaşları sona erdirilmiştir. Dinî çatışmalardan olan Batınî, İsmailî, Kırmıtî gibi mezhep savaşları ve bu savaşlar sonucu ortaya çıkan yağma ve soygun hareketleri bitirilmiş, Hindistan-Horasan arası ticaret ağı işlek hâle getirilmiştir. Bunların sonucu olarak, Gazneliler Devleti'nde herkes rahat ve huzurlu yaşamak ve çalışmak bunun getirisi olarak da mükâfatını almak zenginleşmek fırsatına sahip olmuştur. Bu da doğal olarak ülkenin kalkınmasına ve zenginleşmesine direk etki etmiştir. Bu anlatılanların en büyük kanıtı olarak Beyhakî'nin eserinde anlattığı, Sultan Mahmud öldükten sonra Rey şehri sakinlerinin kendileri gibi Şiî olan Büveyhoğulları'na karşı Gazneli devletinin yanında olması, meselesi gösterilebilir. Rey halkının Gazne'den taraf olmasının sebebi Sultan Mahmud'un iyi ve doğru bir yönetimle insanlara hükmetmesidir.

Türk-İslâm devletleri arasında hakkında daha çok araştırma ve çalışmaların yapılmasını gerektiren devletlerden biri olan Gazneliler ile ilgili bu çerçevede, İslâm hukuk sistemine göre yapılanmanın doğurduğu sonuçlar, hanedan ve hilafet

ilişkisinin niteliği, hanedanın bilginler ve din âlimleri ile aralarındaki ilişkinin özelliği, devletin Müslüman coğrafyası politikasını belirleyen unsurlar ve buna ilişkili olarak nüfus hareketleri, hanedanın kendi üyeleri arasındaki bağlantı ve yerel yöneticilerin konumları, soyağacı, zaman dizini (kronoloji), yer ve para bağlantıları, Gaznelilerin İslâm çerçevesinde medenî alana bugüne kadar gelen katkılarının ne olduğu v.s. meseleler, hâlâ araştırılmayı ve tartışılmayı bekleyen önemli konular olarak kalmıştır.

Tüm bu meseleler çerçevesinde bizim yapmak istediğimiz, Gaznelilerin kurulduğu coğrafyada kendilerinden önceki Türk varlığı ve faaliyetleri ile birlikte Gaznelilerin Hindistan coğrafyasına yönelik politikaları, bu politikaların sebepleri, sonuçları ve önemini bir bütün olarak ortaya koymaya çalışmaktan ibarettir. Bu minval'de Türk tarihine dair meseleler ayrıntılı şekilde incelenirken, başka alanlardaki meselelere de bir katkı sağlayıp ipuçları ile Gazneliler Devleti araştırma ve çalışmalarına bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Ana Kaynaklar

1.1. Târîh-i Yemînî

Ebû Nasr Muhammed b. Abdü'l-Cebbâr el-Utbî (ö. 1036 veya 1040) tarafından 1021 yılında yazılan bu eser *Kitâbü'l-Yemînî* olarakta bilinir. Utbî, 961 yılında bugün İran sınırları içersinde yer alan Rey'de dünyaya geldi. Utbî, Sâmânîler devletinde Horasân bölgesinin ordu komutanı olan Ebû Ali Sîmcûrî'nin kâtibi olarak görev aldıktan sonra, 996 yılında Gazneliler Devleti'nin Emiri Sebüktegin'in hizmetinde görev almaya başladı. Utbî, 1021 yılında eserini tamamladıktan sonra Gazneli veziri Ahmed b. Hasan el-Meymendî'ye sundu. Gazneliler Devleti'nde son görevini Sultan Mesud döneminde yürüten Utbî 1036 (1040) yılında vefat etti.

Tarih-i Yemînî, Gazneliler Devleti'nin Emiri Sebüktegin dönemi ve Sultan Mahmud dönemindeki olayların 1021 yılına kadar gerçekleşmiş olanlarını eserde işleyen Utbî, bunlar dışında 975-1021 yılları arasında Orta Asya bölgesinde geçen belli başlı konuları kaleme almıştır. Özellikle Türk Hakanlığı'na da yer vermiştir eserinde. Arapça olarak yazılan bu eserin dili son derce ağırdır, işlediği konuları en ince ayrıntısına kadar yazan Utbî, bize Türk tarihi açısından son derece önemli bir eser bırakmıştır. Çalışmamızda Atamirat Sariyev tarafından Aşkaabat'ta 2005 yılında yayınlanan Türkmence çevirisinden yararlanıldı[1].

---

[1] Abu Nasr Muhammed B. Abdülcebbar El-Utbî, "*Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (Tarihi Yemini)*, (Çev. Atamirat Sariyev (Türkmence)), Aşkabat 2005.

1.2. Târîh-i Gerdîzî

Ebû Saîd Abdü'l-Hay b. Dahhâk Gerdîzî tarafından Gazneli Sultanı Abdü'r-Reşîd (1049-1053) döneminde yazılmış olan bu eser *Zeynü'l-Ahbâr* olarakta bilinir. Ebû Said Gerdîzî Gazne-Hindistan yolu üzerinde bulunan Gerdîz bölgesinde dünyaya gelmiştir, kendisi hakkında daha fazla bir bilgi henüz elimizde mevcut değildir.

Târîh-i Gedîzî adlı bu eserde Horasân tarihini işleyen Gerdîzî'nin bu değerli eseri bir coğrafyanın tarihi niteliğine sahiptir. Türk Hakanlığı'nın Sâmânî devletini yıkmasına, Horasân bölgesine girmesine, Ganeli Mahmud ve Yusuf Kadır Han'ın Semerkand buluşmasını tafsilatlı bir şekilde işlemiştir. Sâmânî hanedanı üyelerinin Hakanlığın askerleri tarafından tutuklanıp Özkend bölgesine gönderildiği Temmuz 999 tarihine kadar geçen olaylar anlatılmıştır. Gerdîzî hem gördüğü hem de duyduğu olayları anlatmıştır. Bizim bu çalışmamızda *Târîh-i Gerdîzî'*nin, Ankara Türk Tarih Kurumu'ndaki Necati Lugal tarafından çevrilmiş olan ama henüz yayınlanmayan tercümesinden faydalanıldı[2].

1.3. Târîh-i Beyhakî

Gazneliler konusunda yazılan önemli eserlerden biri de Ebu'l Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî tarafından yazılan *Târîh-i Beyhakî'dir.* Beyhakî bu eseri yazarken bizzat kendi gözlem ve notlarına dayanarak eserini meydana getirmiştir. Bazı kaynaklar Beyhakî'nin eserinde, Gazneli Devleti'nin kuruluşundan kendi dönemine kadar olan meseleleri anlattığını belirtsede bizim zamanımıza ulaşan 1030-1041arası dönemi anlattığı kısmıdır. Bu kısım da 5-10 cilt arasındaki kısmı oluşturur. Ebu'l Fazl Beyhakî 996 yılında Nîşâbûr bölgesinin yakınlarında yer alan Beyhak civarındaki Hârisâbâd'da doğmuştur. Gazneli Devletinin Dîvânü'r-Resâil kurumunda yaklaşık olarak on dokuz yıl boyunca görev yapmıştır. Sultan Abdü'r-Reşîd döneminde hapse atılan Beyhakî serbest kaldıktan sonra hiçbir görevi kabul etmeyerek eserini yazmaya başlamıştır.

*Târîh-i Beyhâkî'*nin 5-10 arası ciltlerinden oluşan bizim de faydalandığımız eser; Sultan Mahmud'un vefatından sonra Sultan Mesud ve kardeşi Emir Muhammed arasındaki taht kavgasıyla başlar ve Sultan Mesud dönemi olaylarının hemen hepsini içerir. Eserin aslı, 1018 yılı olaylarından başlayarak 1059 yılı olaylarına kadar geniş bir şekilde Gazneli Sultanlarının olaylarını ve Türk Hakanlığı, Hârizmşahlar, Oğuzlar, Selçuklular, Türkmenler hakkında geniş bilgiler içerir. Bu değerli eser ülkemizde Necati Lugal tarafından tercüme edilmiştir. Ancak bilinmeyen sebeplerden dolayı bir türlü basımı yapılamamıştır. Eski Maarif Vekili Hasan Âli

[2] Gerdizi, *Zeynü'l-Ahbâr*, (Çev. Necati Lugal, Yayınlanmamış Tercüme), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara.

Yücel tarafından kontrol edilmiş ve Türk Tarih Kurumuna baskısı yapılması için teslim edilmiştir. Ne yazık ki yine bilinmeyen sebeplerle baskısı yapılamamıştır. 2008 yılında Türk Tarih Kurumu başkanı Prof. Dr. Ali Birinci tarafından bu eser yayına hazırlaması için Hicabi Kırlangıç'a verilmiştir. Hicabi Kırlangıç da türlü işleri sebebiyle hemen basıma hazırlayamadı, tâ ki 2019 yılına kadar. 2019 yılında Hicabi Kırlangıç eseri hazırlamış ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Eser toplamda 690 sayfadan oluşmakta ve ilk baskısı 1000 âdet olarak yayınlanmış, bir âdeti tarafımızdan alınarak tezimizde de bu eserden faydalanıldı[3].

1.4. Siyasetnâme

Bu kıymetli eser, Ali Kıvamuddin (Giyasuddevle, Şemsü'l-Mille) Hasan bin Ali bin İshak et-Tûsî (Nizâmü'l-Mülk) tarafından Selçuklu Sultanı Melikşah'ın devlet adamlarından devlet idaresi ile ilgili bir kitap yazmalarını istemesi üzerine kaleme alınmış nasihatnâme tarzında bir eserdir. 1018 yılında Tûs şehrinde dünyaya gelen Nizâmü'l-Mülk, babası Gazneli Devleti'nde Nukan kasabasının Dihkan'ı olması sebebiyle iyi bir eğitim görmüştür. 11-12 yaşlarında Kur'an'ı ezberleyen müellif, genç yaşında Şâfiî fıkhıyla ilgilenerek bu fıkıhta uzman kişiler arasına girmeyi başarmıştır. Gaznelilerin, Dandanakan'da Selçuklulara yenilmesinden sonra Nizâmü'l-Mülk Selçukluların hizmetine girmiştir. Alparslan ve Melikşa gibi iki büyük hükümdarın vezirliğini yapan Nizâmü'l-Mülk 1092 yılında bir suikaste uğrar ve vefat eder.

Siyasetnâme, elli bir fasıldan oluşan bu eserde sultanlara ve hükümdarlara nasihat olması sebebiyle eski insanların ve padişahların hayatlarından ibretlik hikâyeler anlatılmıştır. Gazneliler Devleti ile ilgili özellikle Alptegin, Sebüktegin ve Sultan Mahmud hakkında meseleleri geniş şekilde işleyen bu eser Gazneliler konusunda başvurulacak kıymetli bir eserdir. Bizim çalışmamızda bu değerli eserin Mehmet Taha Ayar tarafından yapılan tercümesinden faydalanıldı[4].

1.5. El-Kâmil Fi't Târîh

Bu eser, Cizre doğumlu Ebu'l-Hasen İzzü'd-Dîn Ali Muhammed eş-Şeybânî el-Cezeri İbnü'l Esîr tarafından yazılmıştır. Ortaçağın en büyük tarihçilerinden biri olarak kabul edilen İbnü'l Esîr, 1160 yılında doğmuş 1233 yılında vefat etmiştir. İbnü'l Esir bu değerli eserini Yaratılış'tan başlayarak 1231 yılı olaylarına kadar kronolojik bir şekilde yazmıştır. Birçok tarihi eserden faydalanarak kitabını kaleme

[3] Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî,* (Ter. Necati Lügal-(Haz. Hicabi Kırlangıç)) Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. V, Ankara 2019.

[4] Nizâmü'l-Mülk, *Siyâsetname,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Çev. Mehmet Taha Ayar), İstanbul 2009.

alan İbnü'l Esir, Taberi'den faydalanarak 915 yılına kadar gerçekleşen olayları yazmıştır. 915 yılından sonra meydana gelen vakaları kendisinden önce yaşamış olan ve kendi devrinde yaşayan tarihçilerin kitaplarından faydalanarak yazan İbnü'l Esîr, bu değerli eseri meydana getirirken sayısız kaynak kullanmıştır.

Gazneliler Devleti ile alakalı bilgiler eserin sekizinci cildinde Emir Sebüktegin ile başlar on birinci cildinde devletin yıkılışına kadar anlatır. Alptegin dönemi ve sonrası hakkında kısa bir bilgi de yer alır bu başlık altında. Sebüktegin'den sonraki Gazneli emir ve sultanlar sırayla anlatılır ve devletin işleyişi, savaşları, Hindistan'a ilerlemeleri ve yerleşmeleri; Gaznelilerin Türk Hakanlığı, Selçuklular ve Oğuzlar ile ilişkileri gibi konular geniş bir şekilde işlenmiştir. Biz bu çalışmamızda eserin Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özaydın tarafından yapılan çevirilerinden faydalanıldı[5].

1.6. Tabakât-ı Nâsırî

Umumî bir İslâm tarihi olan bu kıymetli eser, Minhâc-i Sirâc el-Cüzcânî tarafından 1260 yılında tamamlanmıştır. Eser yazıldıktan sonra ilk olarak Sultan Nâsırü'd-Dîn Mahmûd'a sunulmuştur. Bu değerli eserin müellifi Cüzcânî, Lahor'daki Gurların sarayında Mah-ı Mülk Hatun gözetiminde yetişip dinî ve hukukî birçok kuruma başkanlık etmiştir. Yirmi üç tabakadan oluşan bu eserin o birinci tabakasında Gazneliler Devleti konu edinmeye başlamıştır. Sebüktegin döneminden başlayıp Hüsrevmelik ile birlikte devletin yıkılışına kadar Gazneliler hakkında değerli bilgileri işlemiştir. Ayrıca Gazneli emir ve sultanları tek tek işlenerek soyları hakkında ve yaşadıkları olaylar hakkında da bilgiler aktarılmıştır. Ele aldığımız çalışamamızda Erkan Göksu tarafından yapılan Tabakât-ı Nâsırî tercümesinden yararlanıldı[6].

1.7. Gazneliler (Ravzatu's-Safâ)

Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând tarafından yazılan bu eser Türk tarihi ve Doğu İslâm tarihi için bir ansiklopedi olarak benimsenmiştir. Daha önce birçok dile tercüme edilen eserin aslı Farsça olarak kaleme alınmıştır. Türkçeye ilk olarak 1550 yılında Sadrazam Rüstem Paşa'nın emriyle Osmanlı Türkçesi olarak çevrilmiştir. Yedi ciltten meydana gelen bu değerli eserin ilk cildinde tarih öğrenmenin ve yazmanın faydaları ile eserin hazırlanması esnasında yararlanılan kaynaklar, yaratılıştan başlayarak peygamberler tarihi ve İslâm öncesi İran tarihine yer verilmiştir. Eserin ikinci cildinde Hz. Muhammed ile dört halife dönemi, üçüncü ciltte Oniki İmâm, Emevî ve Abbâsî halifeleri, dördüncü cildinde Hârezmşâhlar ve

[5] İbn'ül Esîr, *İslâm Tarihi*, Bahar Yayınları, (Çev. Ahmet Ağırakça, C. VIII., Abdülkerim Özaydın, C. IX-XI), İstanbul 1987.
[6] Minhâc-i Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, (Çev. Erkan Göksu), Ankara 2005.

Selçuklular Devleti gibi Abbâsî Devleti'nin çağdaşı olan devletler, beşinci ciltte Cengiz Han ve halefleri, altıncı ciltte Timur ve halefleri konu olarak işlenmiştir. Yedinci cilt ise Mîrhând'ın torunu olan Hândmîr tarafından yazılmış ve Hüseyin Baykara, Bedîü'z-zamân Mirza ile Özbek Hanı Şeybânî Han ve devirleri hakkında yazılmıştır. Konumuz olan Gazneliler Devleti ise *Ravzatu's-Safâ'*nın dördüncü cildinin birinci bahsinde geçer ve Türkçeye Erkan Göksu tarafından çevrilmiştir. Erkan Göksu'nun *Gazneliler Ravzatu's-Safâ (Mülük-i Gazneviyye)* ismiyle kaleme aldığı eser, Cemşid Keyânfer tarafından yapılan neşri esas alınarak tercüme edilmiş ve notlarla zengin hale getirilmiştir. Bizim çalışmamızda da Erkan Göksu tarafından yapılan tercümeden yararlanıldı[7].

2. Araştırma Eserler

Türk tarihi, her açıdan araştırmacılar, tarihçiler ve yazarlar için uçsuz bucaksız bir derya gibidir. Türkler tarih boyunca sürekli yeni yerlere göç etmiş, yeni devletler kurmuş ve yeni medeniyetler meydana getirmiştir. Çok geniş coğrafyalara yayılmış olan Türkler farklı medeniyetlerle kaynaşarak yeni yaşam yerleri ve yeni yaşam tarzları edinmiş, bu yolda çeşitli vakalarla karşılaşmışlardır. Bu bakımdan Türk tarihi üzerinde çalışma ve araştırma yapmak için konu sıkıntısı pek yoktur. Her açıdan araştırmaya ve değerlendirmeye yönelik tarihi malzemeler ve veriler mevcuttur.

Türk tarihine yönelik, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ülkemizde yapılan çalışmalarda eskiye nazaran büyük oranda artış olmuştur. Türkiye'de araştırma yapılan ve yapılmaya devam edilen tarihî konulardan biri de Gazneliler Devleti'dir. Burada Gazneliler Devleti ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalardan bazılarını kısaca anlatacağız.

2.1. Gazneli Mahmud'un Hayatı Ve Zamanı

Muhammad Nazim tarafından yazılan, orijinal ismi olan *The Life And Times Of Sultân Mahmud Of Ghazna* olarak 1931 yılında Cambridge Üniversitesi tarafından İngilizce olarak yayınlanan eser, Necati Lugal tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserin çevirisi Gazneliler ile ilgili Türkiye'de yapılan ilk çalışmalar arasındadır. Eser'de Gazneliler Devleti'nin kuruluşundan başlayıp sırasıyla Gazne Sultanları ve dönemlerinden söz edilmiştir. Yoğun olarak Sultan Mahmud ve dönemini konu edinen eser, toplamda 199 sayfadan meydana gelmektedir. Bizim de faydalandığımız ancak henüz yayınlanmamış olan eser bugün

[7] Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Ravzat's-Safâ (Gazneliler),* Kronik Yayınları, (Çev. Erkan Göksu), İstanbul 2017.

Ankara'da, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Tercüme Eserler kitap deposunda T000178 Demirbaş ve T/0070 Yer Numarası ile kayıtlı ve ziyaretçilerine açıktır[8].

2.2. Hindistan'da Müslüman Saltanatının Kısa Bir Tarihi

Ishwari Prasad tarafından yazılmış olan bu eseri, İngilizce'den Türkçeye Mihri Pektaş çevirmiştir. Eser'de Hindistan'a giren ve hükmeden Müslümanların faaliyetlerine dair geniş bilgiler verilmiştir. Fasıllara ayrılmış olarak çevrilen eserin IV. faslından itibaren Gazneliler Devleti'nden, *Gaznelilerin Zuhuru ve İnhilali* başlığı altında bahsedilmiştir. Eser toplam 727 sayfadan oluşmakta ve henüz Türkiye'de Türkçe olarak yayınlanmamıştır. Bizim de çalışmamızda faydalandığımız bu eser, Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde Tercüme Eserler kitap deposunda, T000168 Demirbaş ve T/0066 Yer Numarası'nda bulunmaktadır[9].

2.3. Hindistan Tarihi

Yusuf Hikmet Bayur'un kaleme aldığı Hindistan Tarihi adlı bu eser 3 cilt hâlinde yayınlanmıştır. Eserin ilk baskısı 1946-1950 yılları arasında yayınlanmıştır. Konumuz olan Gazneliler Devleti'nin bahsi birinci ciltte geçmektedir. Birinci cilt, *Hindistan Tarih I. Cilt: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)* ismiyle yayınlanmış ve Gazneliler hakkında çok tafsilatlı bilgiler içermektedir. Gazneliler Devleti'nin kuruluşundan başlayıp yıkılışına kadar, tüm hükümdarlarına tek tek yer verilen bu eser, Gazneliler konusuyla ilgili Türkiye'de geniş kapsamlı olarak yazılan ilk eserlerdendir. Eser'de Gazneli Devleti'nin yönetimi, teşkilatı, dil ve kültür işleri, adalet ve din gibi konularına da yer verilmiştir. Kitapta ayrıca Sultan Mahmud'un resmi ve mührü, Gaznelilere ait yapıların bazılarının günümüze kalan kısımlarının fotoğrafları ile birlikte Gazneli hükümdarların şeceresi ve haritası da yer almaktadır. Gazneliler konusunun yer aldığı bölüm "Müslüman Türklerin Hindistan'a Girmesi: Gazne Devleti" konusu altında işlenmiştir. I. Cilt ilk olarak 1946 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da 556 sayfa olarak yayınlanmış Gazneliler kısmı ise 127-244 sayfaları arasında yer almıştır. Çalışmamızda bu eserden sıkça faydalanıldı[10].

2.4. Gazneliler Devleti Tarihi

Erdoğan Merçil tarafından yazılmış olan *Gazneliler Devleti Tarihi* adlı bu eser, Gazneliler konusunda Türkiye'de yazılmış olan ilk müstakil eserdir. Daha önce

---

[8] Muhammed Nazim, *The Life And Times Of Sultân Mahmud Of Ghazna,* (Çev. Necati Lugal, Yayınlanmamış eser, Türk Tarih Kurumu).

[9] Ishwari Prasad, *Hindistan'da Müslüman Saltanatının Kısa Bir Tarihi,* (Çev. Mihri Pektaş, Yayınlanmamış eser, Türk Tarih Kurumu).

[10] Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi (İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I, B. 2, Ankara 1987.

Türkiye'de Gazneliler ile ilgili yazılan eserler Hindistan tarihini veya Selçukluları ilgilendiren boyutlarıyla ve bu iki konunun içinde geçecek şekilde kaleme alınmıştır. Onun dışında ansiklopedilerde madde halinde yer bulan Gazneliler ilk defa Erdoğan Merçil'in bu eserinde gereken öneme kavuşmuştur. Bu bakımdan Erdoğan Merçil'in bu eseri Gazneliler Devleti alanında Türkiye'de bir ilktir. Eser'de, Gazneliler Devleti'nin kuruluşu, Gazneli Emirler'in dönemleri, Hindistana yapılan seferler tek tek ele alınmış ve yıkılışına kadar ki her türlü faaliyetine yer verilmiştir. Ayrıca eserde Gazneli Sultanların Soy Kütüğü ve Gazneli Devleti'nin 1030 yılındaki topraklarını gösteren bir harita da yer alır. Erdoğan Merçil'in bu değerli eseri ilk olarak 1989 yılında Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından Ankara'da yayınlanmıştır. Toplam 117 sayfa olan bu eser Gazneliler konusunda çalışmak isteyenlerin ve Gazneliler hakkında bilgi sahibi olmak isteyen okurların faydalanması gereken önemli bir eserdir. Türkiye'de Gazneliler konusunda söz sahibi olan Erdoğan Merçil'in Gazneliler ile ilgili yazmış olduğu diğer kitap ve makaleler şunlardır: *Gazneli Mahmûd (1987),* "Alp Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1989, *Gaznelilerin Hindistan Siyaseti (1991) (Yayınlanmamış Eser),* "Gazneliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, "İbrâhim b. Mes'ûd-i Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, "Mes'ûd b. Mahmûd-ı Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, "Mevdûd b. Mes'ûd-i Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler (2014)*[11].

2.5. Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler

Bu eser, Neslihan Durak tarafından kaleme alınmış, Gazneliler konusunda önemli bir araştırma eserdir. Gazneli Devletinin Hindistan'a yaptığı seferleri tek tek inceleyip kaleme almış olan müellif, seferleri her açıdan ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Gazneliler konusuna eserin birinci bölümünden başlanmış ve geniş bir şekilde işlenmiştir. Gaznelilerin Hindistan'a yönelişiyle başlayan eser özellikle Sultan Mahmud'un seferlerini ayrıntılı şekilde anlatmış ve devletin yıkılışına kadar geçen sefer ve faaliyetleri açıklamıştır. Gazneliler konusunda bakılması ve başvurulması gereken değerli bir eserdir. Bizim de çalışmamızda bu eserden, birçok yerde yararlandık. Özellikle Gaznelilerin siyasî politikaları işlenirken fazlasıyla bu eserden faydalanıldı[12].

[11] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, B. 1, Ankara 1989.
[12] Neslihan Durak, *Hindistn'a Kuzeyden Yapılan Seferler,* ASAM Yayınları, Ankara 2000.

2.6. Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet Ve Saray Teşkilatı

Hanefi Palabıyık tarafından yazılan bu eser, Gazneliler Devleti'nin Alptegin döneminde küçük bir şehir devleti olarak kurulmasından, İmparatorluk haline gelmesine kadar, yayılmasını ve büyümesini anlatır. Ayrıca devletin saray teşkilatı ve yapılanmasını da geniş olarak anlatan eser Gazneli Devleti'nin kısa sürede nasıl büyüdüğünü etkili bir şekilde açıklaması açısından son derece önemli bir eserdir. *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı* adlı bu eser ilk olarak 2002 yılında Araştırma Yayınları tarafından basılmıştır. Toplam 263 sayfadan meydana gelen eser Gazneliler konusunda başvurulması gereken kaynak kitaplar arasında yer alır. Hanefi Palabıyık'ın bu eser dışında Gazneliler ile ilgili önemli bir diğer çalışması da, *Gazneli Devleti Saray Teşkilatı* adlı doktora tezidir. 1996 yılında Prof. Dr. Asri Çubukçu danışmanlığında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yazılan bu tez henüz yayınlanmamıştır[13].

2.7. Gazneli Mahmud'un Din Politikası

İzzetullah Zeki tarafından kaleme alınan bu eser ağırlıklı olarak Gazneli Mahmud'un dinî siyasetini konu edinmiştir. Gazneli Devleti'nin kuruluşuyla başlayan eser sırasıyla, Gazneli Mahmud'un Hayatı, Gazneli Mahmud'un Din Politikasının Temelleri, Gazneli Mahmud'un Devlet Teşkilatında Dinî Siyaseti ve Gazneli Mahmud'un Dış Politikasında Din gibi konu başlıklarını işlemiştir. Gazneli Mahmud'un Hind seferlerine ve Abbâsî Hilafeti ile olan ilişkilerine de değinen bu eser Gazneliler ile ilgili şu an için çıkan en son çalışmadır. Ayrıca bu eserde Gazneli Mahmud'un Şeceresi, Gazneli Sultanları tablosu ve Gazneli Devletinin haritası da yer alır. Eserin ilk baskısı Çizgi Kitabevi tarafından 2019 yılında 336 sayfa olarak basılmıştır. Bizim çalışmamızda Gaznelilerin din politikası konusunda bu eserden faydalanıldı[14].

---

[13] Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet Ve Saray Teşkilatı,* B. 1, Araştırma Yayınları, Ankara 2002.

[14] İzettullah Zeki, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası,* Çizgi Kitabevi, B. 1, Konya 2019.

GİRİŞ

1. Gazneliler Öncesi Hindistan'da Türk Varlığı

1.1. Hindistan Sakaları (MÖ 175-MS 25)

Orta Asya'dan gelen ve Türk kökenli oldukları iddia edilen Sakalar, Milattan Önce (MÖ) 175 yılı civarında Hiongnular'ın (Hunlar) Orta Asya'daki Yüe-çiler'i yenerek başlamasına sebep oldukları göç hareketi sonucu İndus ovalarına inmişlerdir. Hiongnular'a yenilen Yüe-çiler Kuzey Çin bölgesinden göç ederken Sakaları da Seyhun'daki[15] yerlerinden ettiler[16]. Seyhun'dan yola çıkan Sakalar, Milattan önce 140 ile 120 yılları arasında Horasan'a[17] indiler. Bu bölgede Partlar[18] ile mücadeleye girişen Sakalar başarılı olur ve Belh'e[19] yerleşirler. Sakalar, Büyük İskender'den sonra Antakya'da Seleukos tarafından kurulan, Seleukos İmparatorluğu'nun (MÖ 312-12) Pencap[20] bölgesindeki egemenliğini ortadan

---

[15] Seyhun Nehri (Siri Derya): İlkçağ'da Batı'da Yaxartes (Yunanca) adıyla bilinen ırmak; Kaynakları bugünkü Kırgızistan'dan doğan Narin Nehri ve Kara Derya ırmaklarıdır. Bu iki ırmak Fergana Vadisi (Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan sınırları içinde yer alır)'nde birleşerek Seyhun'u meydana getirirler. Seyhun Nehri, Ceyhun Nehri ile birlikte Maveraünnehir'i meydana getirmiştir. Geniş bilgi için Bkz, W. Barthold, "Sır-Derya", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1966, s. 566-568.

[16] Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi,* (Çev. Müfit Günay), B. 1, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 116; İlhami Durmuş, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s. 79.

[17] Horasan (Güneş'in yükseldiği, doğduğu yer) Horasan ismi Sasaniler döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bugünkü İran'ın doğusunda ve kuzeydoğusunda yer alan bölgenin ismidir. Günümüzde Horasan toprakları İran, Türkmenistan ve Afganistan arasında paylaşılmıştır. Bkz, Osman Çetin, "Horasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVIII, İstanbul 1998, s. 234-241; C. L. Huart, "Horasan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 560-562.

[18] Partlar: Part İmparatorluğu (MÖ 247-MS 224) Parthia ya da Arşaklılar olarak da anılan Kuzey İran'ın göçebe halklarından oluşan devlet. Sınırları içerisinde Anadolu'nun doğu bölgeleri, Mezopotamya, İran ve Türkistan'ın bir kısmı bulunuyordu. Bkz, Ekrem Memiş, *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Ekin Kitabevi Yayınları, B. 1, İstanbul 2018.

[19] Afganistan'ın kuzeyinde eski bir yerleşim yeri olan Belh, İran mitolojisine göre Kay Lohrasp tarafından inşa edilmiştir. Zerdüşt Dinî bu bölgede ortaya çıkmış, Belh Horasan Satraplığının merkezi olmuş ve Toharistan devletinin dinî merkezi işlevini görmüştür bu bakımdan ehemmiyetli bir bölgedir. Bkz, R. Hartman, "Belh", *İslâm Ansiklopedisi*, C. II, MEB Yayınları, B. 5, İstanbul 1979, s. 485-487; Tahsin Yazıcı, "Belh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. V, Ankara 1992, s. 410-411.

[20] Pencap, içinden geçen İndus ve onun dört koluna istinaden "beş-su" (penç âb) olarak adlandırılmıştır. Eskiden bir bütün olan Pencap 1947 yılında Hindistan ve Pakistan arasında bölüşülmüştür. Pencap etnik açıdan çoğunluğu Türkistan ve Orta Asya'dan göçen insan nüfusuna

kaldırarak Kuzey Hindistan'a inip burada Sind ovasına hâkim olurlar[21]. Sakalar Hindistan'ın kuzey bölgesine yerleştikten sonra Milattan önceki yüzyılın ortalarına doğru Kuzeybatı Hind topraklarında Saka İmparatorluğu'nu kurdular (MÖ 175). Sakaların Hindistan topraklarındaki ilk kralları Maues isimli kraldır. Saka İmparatorluğu, Maues ve onun hâlefi I. Azes zamanında topraklarını genişleterek Hindistan kara topraklarının ortalarına kadar olan bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır. Hindistan Sakaları; Pencap, Sind[22], Mathura[23], Gücerat[24], Malva[25] gibi önemli bölgeleri ele geçirdiler. Milattan sonra birinci yüzyılda Saka İmparatorluğu dağıldı ve Sakalar, küçük devletçikler hâlinde Hindistan topraklarında yaşamaya devam ettiler[26].

Sakalar, Hindistan kapılarını Türklere açan ilk kavimdir. Sakalar ile birlikte Türkler Kuzey Hindistan topraklarıyla tanışıp bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Çok kısa bir zaman zarfında Sind bölgesi Türk oldukları düşünülen Sakaların hâkimiyetine girdi. Sakalar ile birlikte büyük bir Türk nüfusu kendilerine yeni bir yaşam alanı olarak Hindistan'ı seçti. Sakalar, Sind bölgesini Hindistan'a akınlar yaparken kendilerine üs yapmışlardır. Sakalar, Hindistan'daki Büyük İskender'den kalan son siyasî oluşumları da sona erdirmişlerdir. Kuşan Devleti'nden sonra Saka devletleri tekrar bağımsızlıklarına kavuşurlar, ancak eski güçlerine ulaşmayı

---

sahiptir. Arkeolojik kalıntılara göre Pencap'da yerleşik hayata MÖ. 7000'de geçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Azmi Özcan, "Pencap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXIV, İstanbul 2007, s. 224-225; C. Collın Davies, "Pencâb", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 548-550.

21 Walter Ruben, *Eski Hindistan Tarihi,* (Çev. Cemil Ziya Şanbey), İdeal Matbaa, Ankara 1944, s. 197; B. N. Grakov, *İskitler*, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 310.

22 Sind, Hindistan alt kıtasında tarihi bir bölge ve günümüzde Pakistan sınırları içerisinde İndus Nehri etrafındaki bir eyalettir. Bkz, Azmi Özcan, "Sind", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 242-244; T. W. Haig, "Sind", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 676-678.

23 Hindistan'da Agra şehrinin kuzeyinde bulunan Mathura, bugün Uttar Pradeş eyaletine bağlıdır. Krişna'nın doğduğu şehir olarak kabul edildiği için Hindular açısından kutsal bir yerdir. Bkz, T. W. Haig, "Mathura", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 403.

24 Gücerat, bugün Hindistan'da Kathiavâr yarımadasının doğusundaki bölgenin eski ismidir. Gücerat ilk defa Gazneli Mahmud'un Somnât seferi sırasında Müslümanların eline geçmiştir. Bkz, H. C. Fanshawe, "Gucarât", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 819-820.

25 Güneyden Vindhya dağlarına kadar uzanan ve denizden yüksekliği 500-600 metre olan Malva günümüzde Hindistan'ın Medya Pradeş eyaletinin içinde yer alan bölgedir. Bkz, T. W. Haig, "Malva", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 266-268.

26 Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 66-68; Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *a.g.e.,* s. 117.

başaramazlar ve kurulduktan kısa süre sonra bölgedeki devletler tarafından yıkılırlar. Sakalar ile birlikte Türkler, Afganistan (İran'ın doğusu) bölgesinin büyük kısmına sahip oldu ve Kuzey Hindistan'dan girerek Hind topraklarında yaşamaya ve hükmetmeye başladılar. Hindistan'ın kuzeyinden içeri girmeyi başaran Sakalar Hindistan içlerine kadar varlıklarını şiddetli bir şekilde hissettirmişlerdir. Sakalardan kalan nüfus kendilerinden sonra gelecek olan diğer Türk boy ve kabilelerine de yol gösterecek ve onlarla birlikte yaşamaya devam edeceklerdir.

1.2. Kuşanlar (MS. 25 - 375)

Afganistan topraklarından ve Hindistan coğrafyasının kuzeyinden, Hindistan topraklarının içlerine doğru inen, burada hüküm süren ve Türk olduğu iddia edilen bir diğer boy da Kuşanlar olmuştur. Kuşanlar, MÖ I. yüzyılda Hindu-Kuş'un[27] kuzeyinde ve dağ bölgesinde bulunan Yüe-çiler'in beş boyundan biriydi. Bu beş boyun önderlerine Yabgu denirdi. Kuşanlar Yüe-çiler'den ayrılmadan önce diğer dört boy ile birlikte Çin-Türkistan sınırları arasında kalan adına Kan-su (K'i-lien veya Tien-şan) denilen bölgede yaşamaktaydılar. Yüe-çiler komşuları olan Hiung-nular ile girdikleri çatışmayı kaybedince anavatanlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Hiung-nular tarafından yerlerinden edilen Yüe-çiler Taklamakan çölünün kuzey bölgesine ilerleyip burada Vu-sunlar ile savaştılar. Savaştan galip ayrılan Yüe-çiler Taklamakan çölünün kuzeyine yerleştiler. Bölgeye yerleştikten kısa süre sonra Yüe-çiler'den bir kısmı (Küçük Yüe-çiler olarak adlandırılan grup) ayrılıp Issıg gölünü geçerek Tibet sınırlarına yerleşmişlerdir. Yüe-çiler'in büyük bölümü olan Ta-yüe-çiler (Büyük Yüe-çiler) ise Sir-Derya'nın kuzeyinde yaşayan Sakaları mağlup ederek onların topraklarını ele geçirmişlerdir. Ancak Yüe-çiler burada uzun süre kalmayı başaramazlar, çünkü Vu-sunlar ile tekrar savaşırlar ve kaybederler. Yüe-çiler Vu-sunlar'a mağlup olduktan sonra Baktria bölgesine göç ederler. Yüe-çiler Baktria'da, eski Soğdia'yı kendilerine Buhara ismiyle merkez şehir yapmışlardır. Buhara'yı alan Yüe-çiler yerleşik yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bu

[27] Hindu-Kuş, Himalaya dağ silsilesinin devamı olan yüksek ve de uzun bir dağ sırasıdır. Asya'da Afganistan'ın merkezi ile Pakistan'ın kuzeyi boyunca uzanan yaklaşık 800 kilometrelik bir dağ silsilesidir. Bkz, M. Longworth Dames, "Hindu-Kuş", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 535-536.

bölgede yaşamını sürdüren Yüe-çiler bir süre sonra beş boy şeklinde ayrılmışlardır. Bu beş Yüe-çi boyundan biri de Kuşanlar (Kuei-şuanh) boyudur. Milattan sonraki yüzyılın ortalarına doğru bu beş boydan güçlü olanı Kuşanlar, diğer dört boya üstünlüğünü kabul ettirdi. Yüe-çiler'in beş boyunu bir çatı altında toplayan Kuşan boyunun lideri I. Kadphises (Kujula), Kuşan Devleti'ni Peşâver[28] merkezli olarak kurup bu devletin ilk hükümdarı olmuştur (MS 25)[29]. I. Kadphises Partlara ve Sakalara karşı savaşarak onlardan Kâbil ile Saka Devleti hâkimiyetindeki bölgeleri ve tüm Sind bölgesini alır. I. Kadphises'in Budizm'i ve Budistleri koruma altına alması dolayısıyla Budizm inancına sahip olması yüksek ihtimaldir. I. Kadphises kendi adına sikke bastırmıştır, bastırdığı sikkelerde kendini Dharma Thita (doğru yolda kararlı) olarak adlandırmıştır. Kadphises'den sonra yerine Hindistan Fatihi olarak anılan oğlu Wima II. Kadphises (MS 78) geçerek babasının kaldığı yerden Hindistan topraklarında fetihlere devam etti. Kuşanlar bu dönemde Kuzey Hindistan'daki tüm Yunan, Part ve Saka hanedanlarını kendi yönetimleri altına aldılar. Wima Kadphises bastırdığı sikkelerde bir Hindu tanrısı olan Şiva'nın imgesini de kullanmıştır. II. Kadphises'in bu faaliyeti onun bir Şiva sofusu olabileceğini düşündürmektedir[30].

Wima Kadphises'ten sonra yerine Kuşanların en büyük hükümdarı I. Kanişka (Kanık) geçti. Kanişka, Milattan Sonra (MS) 120'li yıllarda Kuşan İmparatorluğu tahtına çıktı[31]. I. Kanişka döneminde Kuşan İmparatorluğu en parlak zamanlarını yaşadı. Kanişka, imparatorluğun sınırlarını Çin'den İran'a, Hazar Denizi'nden Ganj ve Hindistan ortalarına kadar genişletti[32]. Kanişka; Yarkent,

---

[28] Afganistan'ın Kâbil bölgesi ile Pakistan'ın İslâmabad bölgesi arasında kalan ve Pakistan'a bağlı bir kenttir. Nüfusunun yüzde doksanı Müslüman Afganlardan oluşur. Bkz, C. Collın Davies, "Peşâver", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 556-558.

[29] Mehmet Tezcan, *Kuşanlar Tarihi,* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1996, s. 320-327; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e,.* s. 73; Dursun Ali Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria İle Hindistan İlişkileri*"*, *Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim – 1 Kasım 2002)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 3-5; Yalçın Kayalı, "Hindistan Kuşan İmparatorluğunun Yükselme Dönemi Ve Kral Kanişka (MS 78-99)" *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 55, C. II, Ankara 2015, s. 189-204.

[30] Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *a.g.e.,* s. 119-121.

[31] Dursun Ali Akbulut, *a.g.e.,* s. 5-6.

[32] Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *a.g.e.* s. 122-124; Salim Cöhce, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. I, Kubbealtı Yayıncılık, Ocak-Haziran 2001, s. 17.

Kaşgar ve Hotan gibi önemli merkezleri de Kuşan Devleti'nin topraklarına katmaya muvaffak oldu. Kanişka Budizm dinini benimsedi, ayrıca bu dinin koruyuculuğunu da üstlendi. Budistler için Asoka[33] gibi I. Kanişka da önemli ve değerli bir koruyucu olarak Budist ananelerinde yer alır.[34] Budist efsanelerine göre Kanişka, Keşmir[35] bölgesini de ele geçirmiştir. İran'daki Partlarla mücadele ederek onlara karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Belh ve civarını da ele geçiren Kanişka kuzeydeki savaşlar için burayı kendine üs bölgesi yapmıştır. Sikke basımına hız veren Kanişka döneminde, imparatorluğun her bölgesinde kendi sikkesi kullanılmaya başlandı. Yine bu dönemde Çin, Türkistan ve hatta Roma İmparatorluğu ile de geniş ölçekte ticarî ilişki kuruldu. Keşmir'de büyük bir konsil (dini toplantı, kurul) toplayan Kanişka; dinî, felsefi ve ahlakî birçok önemli eserin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Hindistan'ın en eski tıbbî eserinin yazarı Çaraka, Kanişka'nın özel doktorudur. I. Kanişka dönemi hem Budizm dini hem de Hindistan uygarlığı için en önemli ve ihtişamlı dönemlerden biri olmuştur[36].

Kanişka'nın ölmesi üzerine yerine oğlu Huvişka, Kuşan tahtına çıktı. Huvişka kısa süren saltanat döneminde babasından kalan toprakları muhafaza etmekle yetinmiştir. Huvişka'dan sonra tahta MS 182 yılında Vasişka geçmiştir. Vasişka dönemi barış ve bollukla geçen bir dönem olmuştur. Kanişka ve Huvişka dönemindeki topraklar aynı şekilde korunmuştur. Vasişka'dan sonra sırayla tahta çıkan Şahi Vamatakşa, II. Kanişka, III. Kanişka dönemlerinde Kuşanlar ortaya yeni

---

[33] Aşoka (Büyük Asoka): Hindistan topraklarını birleştirip tümüne hükmeden kral. Maurya İmparatorluğu kralı, MÖ 273-MÖ 232 yılları arasında tahtta kalmıştır. Bkz, Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, İlkçağ ve Asya Afrika Devletleri,* B. 3, C. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.

[34] Yalçın Kayalı, "Hindistan Kuşan İmparatorluğunun Yükselme Dönemi ve Kral Kanişka (MS 78-99)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 55, C. II, Ankara 2015, s. 192.

[35] Keşmir, Hindistan'ın en kuzeyinde yer alan iki eyaletten biridir. Pakistan tarafından üzerinde hak iddia edilen Keşmir iki devleti zaman zaman karşı karşıya getirmiştir. Keşmir coğrafi olarak yüksek bir bölgedir ve büyük bir bölümü Himalayalar'ın üzerine kuruludur. Bkz, M. Longworth Dames, "Keşmir", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, B. 2, İstanbul 1967, s. 601-608; Saiyid Athar Abbas Rizvi, "Keşmir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C. XXV, s. 325-327.

[36] Enver Konukçu, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi,* Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s. 23-28; Yusuf Hikmet Bayur *a.g.e.,* s. 74-76; Walter Ruben, *a.g.e.,* s. 215; Neslihan Durak, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25-28 Haziran 2007)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 141-143.

çıkmaya başlayan Sasaniler[37] ve Akhunlar'a karşı topraklarını korumaya çalışmışlardır. Erjhuna Yaşaga dönemi (MS III. asrın başları), bu dönemde Kuşanlar zayıflamaya başladı. Kuzey Hindistan'daki hâkimiyetlerini yavaş yavaş yitirmeye başladılar. Erjhuna'nın ölümünden sonra Kuşan İmparatorluğu iyice güç kaybederek çöküş dönemine girmiştir. Bu dönemde ilk büyük toprak kayıpları yaşandı[38]. Kuşan İmparatorluğu içinde karışıklıklar çıkmaya başladı. Sasaniler, Partların varlığına tamamen son vererek onların toprakları üzerinde krallık kurup Kuşanlara rakip oldular. Sasani Kralı I. Ardaşir ve ondan sonra gelen Kral I. Şahpur, Baktria[39] ve Orta Asya'daki Kuşan topraklarını tek tek ele geçirmeye başladılar[40].

Kuşan İmparatorluğu için sonun başlangıcı, Sasani Kralı Şapur döneminde yaşanmıştır. Bu dönemde Kuşanlar Kral Şapur'a bağlı hâle geldiler. Şapur, Kuşan İmparatorluğu'nun en önemli topraklarını ele geçirmeyi başardı. Bu sırada diğer bir tehlike de Orta Asya'dan gelmeye başladı; Akhunlar Milattan sonra 385-420 arasında ilk kez Ceyhun Irmağı'nı geçerek Kuşan hâkimiyetine karşı mücadeleye girişti. Akhunlar, Afganistan ve Kuzey Hindistan topraklarındaki Kuşan prenslerini tek tek ortadan kaldırarak hâkimiyetlerine son verdiler. Milattan sonra IV. ve V. asırda Akhunlar, güçlerinin zirvesinde iken Kuşan İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilmiş yerlerini Akhunlar almıştır. Sonuç olarak Kuşan İmparatorluğu'nun toprakları Akhunlar, Sasaniler ve Gupta İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir[41].

Kuşan İmparatorluğu'nun, Kuzey Hindistan bölgesinde hüküm sürmesiyle Hindistan topraklarında Orta Asya'dan gelen nüfus daha da artmıştır. Sürekli Orta Asya'dan gelmeye devam eden konar-göçerler Hindistan'da önemli bir nüfusa sahip olmaya başlamışlar. Kuşanlar İmparatorluğu ile birlikte Orta Asya'dan gelen konar-göçerler Hindistan'da yeni medeniyetler ve yeni dinlerle tanıştılar, bazıları bu dinlere

---

[37] İran'ın dördüncü büyük hanedanlığı Sasaniler bir diğer adıyla ikinci Pers İmparatorluğudur. I. Ardaşir tarafından kurulan hanedanlık kısa sürede İmparatorluğa dönüşmüştür. İslâm Devleti varlığına son verene kadar Asya'nın en güçlü devletlerinden birisiydi. Bkz, V. F. Büchner, "Sasaniler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1966, s. 244-248.

[38] Enver Konukçu, *a.g.e.,* s. 31-34; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e,* s. 76-77.

[39] Baktria (Farsça Bâhtar), Hindukuş Dağları ve Ceyhun (Amu Derya, Oxus) Irmağı arasında yer alan, merkezi bugünkü Belh şehri olan Afganistan sınırlarındaki antik bir ülke. Bkz, https://www.nkfu.com/baktria-kralligi-hakkinda-bilgi/ (19 Ekim 2012).

[40] Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *a.g.e.,* 127.

[41] Enver Konukçu, *a.g.e.* s. 34-36; Neslihan Durak, *a.g.m.,* s. 143-144.

mensup olmayı tercih ettiler. Bölgeye gelip yerleşen Kuşanlar ve beraberindeki halklar bozkır kültüründen yavaş yavaş uzaklaşmaya ve bölgenin kültürüne adapte olmaya başlamışlardır. I. Kanişka döneminde Hindistan; ticaret, siyaset ve kültür başta olmak üzere her açıdan gelişmiş bir ülke konumundaydı, bu bakımdan Kuşanlar bu dönemde Kuzey Hindistan'da yüksek bir medeniyet var etmişlerdir.

1.3. Akhunlar (350-558)

Akhunlar (Eftalit), 350 ile 558 yılları arasında Batı Türkistan, Afganistan, bugünkü Kazakistan[42] toprakları ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren, Hunların War ve Hun kabilesinden meydana gelen Herat[43] merkezli Türk devletidir. Akhunlar Maveraünnehir[44], Çu Bölgesi ve Semerkand[45] gibi önemli bölgeleri de topraklarına katmışlardır[46]. Akhunlar, 460 yılı civarında Gupta İmparatorluğu'ndan (MS 320-MS 550) Kuzey Hindistan sınırlarındaki Peşâver ve Kâbil[47] bölgelerini aldıktan sonra Hindistan içlerine doğru inmeye başladılar. Akhunların kuzeybatı'dan 460 ile 500 yılları arasında yaptıkları istilalar sonucu, Gupta İmparatorluğu askerî ve mali açıdan çok zor duruma düştü ve yaklaşık yüz yıllık bir gerileme sürecine girdi. Gupta İmparatorluğu, Akhun saldırıları sonucu topraklarının çoğunu yitirdi ve elinde sadece

---

[42] Kazaklar'ın büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı, kuzey'inde Rusya, doğusunda Çin Halk Cumhuriyeti, güneyinde Özbekistan ve Kırgızistan, batısında ise Hazar Denizi ile çevrili, başkenti Astana olan Ülke. Bkz, Reşid Rahmeti Arat, "Kazakistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 494-505; Mehmet Saray, "Kazakistan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXV, Ankara 2002, s. 130-131.

[43] Afganistan'ın batısında bulunan geçmişi çok eskilere dayanan tarihi bir kenttir. Müslümanlar fethetmeden önce Orta Asya'dan gelen Eftalitlerin elindeydi. Bkz, Recep Uslu, "Herat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVII, İstanbul 1998, s. 215-218.

[44] Amu Derya'nın kuzey ve doğusunda kalan bölge İslâm coğrafyacıları tarafından Maveraünnehir ismiyle anılmıştır. Kelime anlamı "nehrin öte tarafında bulunan bölge" olan Maveraünnehir'i, eski Türk toplumları "Ögüz" olarak adlandırmışlardı. Bkz, Osman Gazi Özgüdenli, "Mâverâünnehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 177-180; W. Barthold, "Maveraünnehr", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 408-409.

[45] Özbekistan sınırlarında bulunan bu bölge tarih boyunca hep öğretim merkezi olmayı başarmıştır. Bugün de hem sanayi hem öğretim merkezi olan Semerkant özellikle Timur döneminden kalma birçok tarihi eserle de önemli bir bölgedir. Bkz, Osman Aydınlı, "Semerkant", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVI, Ankara 2009, s. 481-484.

[46] Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları,* B. 8, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 117.

[47] Afganistan'ın günümüzdeki başkentidir. Kâbil ismi çok uzun zamanlar Afganistandaki Kâbil ırmağı için kullanıldıktan sonra MS VIII. yüzyılda bugünkü Kâbil şehri için de kullanılmıştır. Bkz, Abdülvehhab Tarzi, "Kâbil", *İslâm Ansiklopedisi*, B. 2, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1967, s. 16-22.

Magada bölgesi kaldı. Gupta Devleti varislerinin kendi aralarında yaptıkları taht kavgaları sonucu devletin parçalanma süreci hızlanmıştır[48].

Milattan sonra 480'de Akhun Tegin'i olarak tahta Toraman adlı hükümdar geçti. Gupta İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu taht kavgasını fırsata çeviren Toraman, Kuzey Hindistan üzerine sefere çıktı. Toraman 496 yılında Pencap bölgesini ele geçirdi, 498'de tekrar harekete geçerek Pavvia, Sakkala, Eron ve Malva'yı topraklarına katmayı başardı. Toraman 515 yılında ölünce yerine Mihirakula geçti. Mihirakula, Hindlilerce destanlara acımazsız, kan dökücü kral olarak kaydedilmiştir. Hindistan tarihi yazarları tarafından Mihirakula "Hindistan'ın Atilla'sı" olarak adlandırılır. Mihirakula, Sakkala ve Kandahar[49] bölgesinde Gupta Devleti kalıntılarının karışıklık ve isyan hareketlerine kalkışması sebebiyle o bölgeye girerek burada bulunan Budist mabetlerini yıkıp çok sayıda Budist'i cezalandırmıştır. Budist düşmanı olarak da bilinen Mihirakula yaşadığı dönemde Hindistan topraklarının en güçlü kralıydı[50].

Mihirakula döneminin diğer önemli bir olayı da Türk ordusunun bu dönemde Anadolu'ya gelmesidir. Sasani imparatoru Kavad (488-531) önderliğindeki Sasani ordusuyla birlikte Türk ordusu da Bizans sınırlarındaki Güneydoğu Anadolu'ya akın etmiştir[51]. Mihirakula döneminde Orta Asya'daki İpek Yolu[52] ticareti tamamen Akhunların elindeydi, Baharat Yolu'nun bir kısmı da Hindistan topraklarındaki fetihler sonucu ele geçirilmiştir. Mihirakula, Hindistan'da düzenlediği seferlerde ordusunda fil de kullanmış, bu dönemde Akhun sınırları Ganj havzasına kadar genişlemiştir. Akhunlar Türkistan, Maveraünnehir, İran'ın doğusu, Afganistan ve Hindistan'ın kuzeyinde geniş bir arazi üzerinde hükmetmişlerdir.

---

48 Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *Hindistan'da Türkler,* Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s. 10-13; Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, C. II, Say Yayınları, İstanbul 1990, s. 86-88; Yusuf Hikmet Bayur *a.g.e.* s. 86-87.

49 Afganistan sınırları içinde yer alan Kandehar şehri, Afganistan'nın en önemli ticaret ve idare merkezlerindendir. Bazı tarihçilere göre Kandehar İskender tarafından inşâ ettirilmiştir. Bkz, M. Longworth Dames, "Kandehar", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1967, s. 152-154.

50 Enver Konukçu, *a.g.e.* 86-95; Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *a.g.e.* s. 14-17.

51 Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *a.g.e.* s.19; Enver Konukçu, *a.g.e,* s. 97.

52 Çin'den başlayıp Orta Asya, Akdeniz ve Anadolu üzerinden Avrupa'ya bağlanan tarihi ticaret yoludur. Bkz, Nebi Bozkurt, "İpek Yolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXII, İstanbul 2000, s. 369-373.

Akhunlar, hükmettikleri bu topraklarda siyasî, askerî, kültür ve medeniyet alanında derin izler bırakmış ve 530 senesine kadar genişlemeye devam etmişlerdir. Akhunlar 530 senesinden itibaren kayda değer bir gelişme elde edemeyince duraklama dönemine girmiş ve Mihirakula adlı hükümdarları 550'de vefat ettiğinde devlet gerilemeye başlamıştır[53].

VI. yüzyılının ortalarında Orta Asya'da yeni bir güç olan Kök Türk Kağanlığı (552-745) kuruldu. Kök Türkler kendilerine hedef olarak Akhun İmparatorluğu'nun elindeki İpek Yolu'nu seçmişlerdi. İstemi Yabgu önderliğindeki Kök Türkler, Akhunlara karşı Anuşirvan öndeliğindeki Sasanilerle anlaştılar. Kök Türkler, Akhunların Maveraünnehir'deki topraklarını ele geçirdiler. Kök Türk ve Akhun orduları arasında çıkan savaşta Akhun beyi Apar öldürüldü. Bu savaş sonucu Akhunların Asya'daki varlığı sona erdi. Diğer taraftan Nuşirevan da Akhunların elinde bulunan diğer bölgeleri ele geçirdi. Böylece Akhun İmparatorluğu iki devlet arasında paylaşıldı. Akhunlar küçük birkaç şehir beyliği haricinde kısa sürede yıkılıp tarihe karıştı[54].

Hindistan için elimizdeki bilgiler ışığında söyleyebiliriz ki; Akhunlardan Gazneliler Devleti Sultanları Sebüktegin ve oğlu Sultan Mahmud dönemine kadar Kuzey Hindistan bölgesinden Hindistan'a önemli bir saldırı gerçekleşmemiştir. Yaklaşık 450-500 yıllık bu süreçte Hindistan'da yerel devletler kurulmuş, Akhunlar döneminde yaşayan devletler hüküm sürmeye devam etmiş ve Sind bölgesinden de Araplar bu ülkeyi istila etmiştir. Öte yandan Akhunlarla beraber Hindistan'a giren Gurcar (Gucar, Guzar)[55] adlı halk Gücerat ve Pencap'da yer edinmişlerdir. Araplar aşağıda da anlatılacağı üzere Hindistan'da önemli bir yer edinememişlerdir. Hindistan'ın küçük bir bölümüne sirayet etmeyi başaran Araplar burada kalıcı olamamışlardır. Ancak İslâm dinini az sayıda da olsa belirli bir kitleye benimsetmeyi başarmışlardır. Bu kitle ilerde Gazneli Devleti'nin yanında yer alacak, Gaznelilerin

---

53 Enver Konukçu, *a.g.e.*, s. 96-98; Neslihan Durak, *a.g.m.,* s. 143.

54 Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *a.g.e*. s. 19-22; Enver Konukçu, *a.g.e.*, s. 98-100.

55 Hindistan'ın kuzey bölgesine yayılmış ve burada uzun süre önemli faaliyetlerde bulunmuş olan bir boydur. Gucarlar ile ilgili en güçlü kanaat onların VI. yüzyılda Hindistan'a gelmiş oldukları ve Sakalar'ın soyundan olduklarıdır. Bkz, M. Longworth Dames,"Gucar", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 818-819.

fetih hareketlerini ve Kuzey Hindistan'a yerleşmesini kolaylaştırma açısından önemli bir etmen olacaktır. Gazneli yayılmasını kolaylaştıran bir diğer etmen de şüphesiz buradaki Türk varlığı olacaktır[56].

Akhunların Hindistan'daki faaliyetleri sonucunda bu bölgeye Orta Asya'dan çok sayıda Türk göç etmiştir. Kuzey Hindistan topraklarına yerleşen Türkler kısa sürede bölgenin hâkimiyetini ellerine geçirdiler. Kuzey Hindistan'da yavaş yavaş yerleşik hayata geçen Türkler, bölgenin şartlarına kısa sürede ayak uydurmuşlardır. Akhunlar, Mihirakula döneminde Kuzey Hindistan'ın tamamını ellerine geçirerek Orta ve Güney Hindistan bölgesi için de önemli bir tehdit oluşturmaya başladılar. Yine Mihirakula döneminde Akhunlar bölgenin en güçlü devleti hâline gelmişlerdir. Hindistan'ın birçok önemli merkezi Akhunlar döneminde Türklerin eline geçmiş ve uzun süre ellerinde kalmıştır. Akhunlar İpek Yolu sayesinde bölgede yer alan birçok devlet ve kabile ile ticaret yaparak ekonomilerini sağlam hâle getirmişlerdir. Mihirakula döneminin diğer önemli bir olayı da Türk tarihi açısından son derece mühim bir mesele olan, Sasanilerin Anadolu Seferine iştirak edilerek Anadolu topraklarına girilmesidir. Akhunlar Hindistan topraklarında Türklerin yerleşmesine ve kendilerinden sonra gelecek olan Türklere de destek olmasına zemin hazırlayıp çok başarılı bir şekilde görevlerini yerine getirmişlerdir.

1.4. Türk Şahiler Devleti (558-880(?))

Türk Şahi ismi, Hindistan'da büyük Türk İmparatoru Kanişka'nın (Kanık) soyundan gelen hükümdarlara verilen bir isimdi. Bu devletin başkenti Kâbil'dir. Devletin sınırları Sind Irmağı ile Hindu-Kuş Dağları ve Kâbil'in doğusundan Bust[57]-Kandahar arasındaki bölgeye kadardır. Pencap'ın önemli kısımları da zaman zaman devletin sınırlarına dâhil edilmiştir. Türk Şahi Krallığı, Akhunlar kuzeyden

---

[56] Mehmet Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler*", Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim – 1 Kasım 2002)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 44-47; M. Longworth Dames, "Gazneliler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 742-748; İbrahim Kafesoğlu, "Mahmud Gaznevi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 173-183.

[57] Afganistan'ın Helmend şehrin'de yer alan eski bir yerleşim yeridir. Günümüzde bu vilayetin yerinde Leşkergah şehri bulunmaktadır. Bkz, R. Hartmann, "Büst", *İslâm Ansiklopedisi*, C. II, MEB Yayınları, B. 4, İstanbul 1979, s. 842.

Hindistan'a girip hükmetmeye başlayınca onların hükümranlığı altına girmişlerdir. Akhunlar, Kök Türk ve Sasaniler'in saldırıları sonucu yıkılınca Türk Şahiler bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmışlardır[58].

Türk Şahiler Devleti, Çin Devleti'nin Orta Asya'ya yayılması sonucu 661-665 yılları arasında Çin'e bağlanmıştır. Daha sonra Çin'in çekilmesiyle tekrar bağımsızlıklarını elde etmeyi başarmışlardır. Halife Harun Reşid[59] döneminde (786-809) Arap ve Müslüman Türklerin saldırılarına karşı Kâbil'i başarılı şekilde savundular. Halife Me'mun[60] devrinde (813-833) Kâbil'deki Türk Şahi hükümdarı Müslümanlığı kabul edip, halifeye bağlanır. 870'li yıllarda Abbasi halifesinin zayıflaması üzerine bağımsızlığını ilan eden Seyistan valisi Yakub İbn Leys, Kâbil Türk Şahı olan RUtbîl'i yenerek Kâbil'i ele geçirir. Bunun üzerine Türk hükümdar Sind Irmağı üzerindeki Vahid'e çekilerek burayı üs edinir[61]. Birkaç yıl sonra Lagatorman adlı bir Türk Şahı tekrar Kâbil tahtında görülür. Lagatorman'ın Hind bir Brahman olan veziri Kallar ihanet ederek Türk Şahiler Devleti'ni ele geçirir. Bundan sonra Türk Şahiler Devleti, Hindûşahiler hanedanı diye anılarak Gazneli Mahmud'un 1026'da bu bölgeyi aldığı zamana kadar bölgenin ve tahtın sahibi olarak kalırlar[62].

Türk Şahiler Devleti, Kuzey Hindistan'da en uzun süre hükmeden Türk devletlerinden biridir. Bu devlet kendinden önceki Türk devletlerinden ziyade bölgeye ve gelişen siyasî durumlara uyum sağladığı için uzun süre varlığını sürdürmüştür. Türk Şahiler Devleti; Kök Türk, Akhunlar ve Çin'in güçlü olduğu dönemde onlara bağlı kalıp, bu devletlerin bölgede etkisi azaldığındaysa hemen bağımsızlığını elde etmiş ve böylece varlığını siyasî uzmanlıkla devam ettirmiştir.

---

58 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.* s. 91-92.

59 Hz Muhammed'in amcası olan Hz. Abbas'ın yedinci göbekten torunu Harun Reşid, sarayda büyümüş ve eğitimini de burada özel olarak devrin ileri gelen âlimlerinden almıştır. 786-809 yılları arasında Abbasi Devleti'ne Halifelik yapmıştır. Bkz, Nahide Bozkurt, "Hârûnürreşîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, İstanbul 1997, s. 258-261.

60 Halife Harun Reşid'in oğlu ve Horasan ile Hemedan arasındaki toprakların valisidir. 813 yılında Abbasi Halifesi olmuş 833 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. Bkz, Nahide Bozkurt, "Me'mûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXIX, Ankara 2004, s. 101-104.

61 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.* s. 92-93.

62 Enver Konukçu, " Hindûşahiler" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVIII, Ankara 1998, s. 117.

Türk Şahiler, Kuzey Hindistan'da Türk nüfusunun artmasına ve egemenliğinin sürmesine büyük katkıda bulunmuş kendinden sonraki devletlere sağlam bir Türk bakiyesi bırakmıştır.

2. Hindistan'da Arap Fetih Hareketleri

Hindistan topraklarına dışarıdan gelip yerleşenler arasında Türkler dışında bir de Müslüman Araplar vardır. Araplar'dan kalan Müslüman nüfusun ilerde Gazneliler safında yer alacak olması hasebiyle, Arapların Hindistan'daki faaliyetlerinden söz etmemiz yerinde olacaktır.

Araplar tarafından Hindistan (Sind Bölgesi)'a ilk adımlar İslâm Halifesi Osman bin Avfan döneminde (644-656) atıldı. Bu ilk faaliyet daha çok keşif amaçlı olmuştur. Halife Osman Irak valisi Abdullah bin Amir bin Küreyzi'den Hindistan sınırlarına orayı bilen, daha önce oraya gidip gören birini gönderip Hindistan hakkında kendisine mâlumat getirmesini istedi. Irak valisi Abdullah Hindistan'a Halife Osman'ın emrini yerine getirmesi için, Hakim bin Cebele el-Abdi'yi görevlendirdi. Hindistan dönüşü Halife Ömer'in huzuruna çıkan Hakim'in verdiği olumsuz bilgiler sebebiyle Hindistan'a herhangi bir sefer bu dönemde gerçekleştirilemedi[63]. Ali bin Ebu Talib'in Halifeliği döneminde (656-661), Hindistan'a Müslümanlar tarafından ilk akınlar başladı. El-Haris bin Mürre el-Abdi, 661 yılında Hindistan sınırına yaptığı taaruz hareketiyle önemli miktarda ganimet ve esir ele geçirdi. Ancak bu olaydan yaklaşık 3 yıl sonra Sind bölgesinin Kikan ülkesinde Haris ve adamlarının çoğu öldürüldü[64].

Halife Muaviye döneminde (661-680) Irak valisi Ziyad b. Ebu Süfyan, Sinan bin Seleme bin el-Muhabbık el-Hüzeli'yi 670 yılında Hind sınırı (Sind) valiliğiyle görevlendirdi. Sinan bin Seleme ordusuyla birlikte Hind sınırına gelerek burada Mükran'ı kuşattı. Kısa sürede direnci kırılan Mükran şehri fethedilerek İslâm topraklarına dâhil edildi[65]. Salih bin Seleme fetih hareketinden sonra Mükran'ı ıslah hareketlerine girişti. Mükran'da güvenliği sağlayan Sinan b. Seleme ardından Kusdar

---

63 Belazuri, *Fütuhu'l-Büldan*, (Çev. Mustafa Fayda) , Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s. 629-630.
64 Belazuri, *a.g.e.,* s. 630.
65 Belazuri, *a.g.e.*, s. 631.

tarafına doğru fetih hareketlerinde bulundu. Bu fetih hareketlerinden birinde Sinan b. Seleme düşman askerleri tarafından şehit edildi[66]. Sinan'ın öldürülmesi üzerine Irak ve Horasan valisi Abbad bin Ziyad, Sicistan'dan ayrılarak Hindistan sınırlarına doğru taaruza geçti. Ziyad Sicistan sınırları içindeki Ruzbar ile Hindmed topraklarından geçip Kiş şehrine vardı. Ardından çölü geçip Kandahar (Kündühar) topraklarına ulaştı ve Kandahar'da bulunan halk ile savaştı. Kandahar halkını yenilgiye uğratan Ziyad buranın halkından çok sayıda insanı öldürdü. Nihâyetinde Kandahar'ı fethetmeye muvaffak oldu[67].

Irak valisi el-Haccac bin Yusuf bin el-Hakem bin Ebi Akil es-Sakafi[68], Sind bölgesine Mücca'a bin Si'r et-Temimi'yi bölge valisi olarak gönderdi. Mücca'a b. Si'r ordusuyla bu bölgenin üzerine giderek Kandabil bölgesinin etrafını fethetti. Önemli miktarda savaş ganimeti ele geçiren Mücca'a bir sene kadar bölgede valilik de yaptı[69]. Mücca'a bin Si'r'in ölümü üzerine, Haccac onun görevini Muhammed bin Harun bin Zira en-Nemri'ye verdi. Bu dönemde Yakut Adası'nın yöneticisi Haccac ile arasını yapmak maksadıyla ona cariye olması için müslüman kadınlar ve altın, gümüş gibi değerli hediyeler gönderdi[70]. Kadınların ve değerli eşyaların yüklü olduğu gemi, denize açıldıktan kısa bir süre sonra Mid Deybül'e ait bir grup insan denizde bu gemiye saldırdılar; gemiye ve içindekilere el koydular. Bu olay üzerine Haccac, Sind bölgesi hâkimi Çeç oğlu Dahir'e elçi göndererek alıkonulan kadınların ve eşyaların kendisine teslimini talep etti. Dahir olayla ilgisi olmadığını ve bunun bir hırsızlık olayı olduğunu dolayısıyla elinden bir şey gelmeyeceğini bildirdi[71].

Haccac, Dahir'den gelen olumsuz cevabın ve saldırıya uğrayan gemideki kadınların hesabını sorması için Ubeydullah bin Nebhan'ı Sind limanlarından biri olan Deybül'e yolladı. Deybül'e saldıran Abdullah bu saldırıda hayatını kaybetti. Bunun üzerine Haccac, Uman sınırlarında görevli olan Büdeyl bin Tafe el-Beceli'yi

---

66 Belazuri, *a.g.e.*, s. 631-632; Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. 46-47.

67 Belazuri, *a.g.e.,* s. 632.

68 İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XIV, Ankara 1996, s. 427-428.

69 Belazuri, *a.g.e.,* s. 633.

70 Belazuri, *a.g.e.,* s. 634.

71 Belazuri, *a.g.e.,* s. 634.

gönderdi. Ne yazık ki Büdeyl de Abdullah ile aynı akıbete uğradı[72]. Haccac 711 yılının sonlarına doğru bu sefer Muhammed bin el-Kasım komutasında bir orduyu daha Dübeyl şehri üzerine sevk eder; nihâyet bu sefer ordu, Deybül'ü ele geçirmeyi başarır[73].

Müslüman Araplar tarafından Hindistan'a asıl büyük saldırı ve fetih hareketi 712 yılında gerçekleştirilir. Sind hâkimi Dahir'in komutasındaki 50.000 kişilik ordu mağlup edilir. Bu savaşta Dahir'in ölmesi Hindlilerin bozgununu hızlandırdı.[74] Sind Devleti Dahir'in ölümüyle topraklarını tek tek kaybetmeye başlar. Araplar 713 yılında Multan'dan Umman Denizine kadar olan yerleri ele geçirirler. Böylece Pencap ve Sind toprakları Müslümanların egemenliğine girer. Bu tarihten sonra Araplar bölgede âdeta bir duraklama devrine girer ve daha ileriye Hindistan içlerine gitmeyi başaramazlar. Fetih yerine İslâm dinini o bölgenin halkına benimsetmek için çeşitli faaliyetlere girişirler. Abbasi hilafeti 870'li yıllarda güçsüzleşince Kuzey Hindistan'da yer alan iki Arap emiri hilafetin etkisi altındaki Hind topraklarını Sind (Mansura) ve Pencap (Multan) yönetimi olarak ikiye ayırıp burada iki şehir devleti hâline gelerek bağımsızlıklarını ilan ederler. Sözde halifeye bağlıdırlar ancak bu iki devlet bağımsız bir şekilde hareket ederler. Bu iki devlet de zamanla etkisiz bir hâle gelir ve fetih hareketlerine katılmak bir yana varlıklarını zor idame ettirirler. Ancak yine de Gazneli Mahmud dönemine kadar devletlerini yaşatmayı başarırlar. Müslüman Araplar'ın Hindistan'daki faaliyetleri bu iki Arap emirinin bağımsız oldukları tarihten sonra yavaşlar, İslâm dinine girenlerin sayısı da azalır. Toprak fetihleri ve İslâm'ın yayılışı Müslüman Türkler bu bölgeye gelip fetih hareketlerinde bulununcaya kadar adeta bıçak gibi kesilir[75].

Yukarıda sayılan devletler dışında Kuzey Hindistan'da irili ufaklı çok sayıda yerel devlet de kurulmuştur. Bu devletlerden bazıları şunlardır: Kanavc[76]

---

72 Belazuri, *a.g.e.,* s. 634-635.

73 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 93.

74 Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *a.g.e.*, s. 25; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 94.

75 Belazuri, *a.g.e.,* s. 635-636; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 94; Mübarek Galip-Sadettin Yağmur Gömeç, *a.g.e.*, s. 26; Recep Uslu, *a.g.e.,* s. 52-54.

76 Hindistan'da Ganj üzerinde bulunan tarihi bir yerleşim bölgesidir. Müslümanlar burayı almadan önce büyük bir devletin merkezi konumdaydı. Bkz, M Longworth Dames, "Kanavc", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 150-152.

Nepal Devleti; Himalayalar'ın dağlık bölgesinde VII. yüzyılda kurulmuştur. Cecakabukti ve Çedi devletleri X. yüzyılda Bundelkent'te bağımsız olmuştur, Kamarupa (Asam) Devleti (?-1204), Bengal'in kuzey doğu bölgesinde egemen olmuşlardır[77].

Araplar ilk olarak Halife Osman döneminde Hindistan coğrafyası ile ilgilenmeye başladılar. VI. yüzyılın başlarında Hindistan'da bir dizi fetih hareketine girişen Araplar Pencap ve Sind bölgesini ele geçirmeye muvaffak olsalar da daha ileriye gitmeyi başaramadılar. Hindistan'ın zor coğrafi koşulları, nüfusunun kalabalık oluşu ve bunlara İslâm Devletleri'nin kendi aralarındaki çatışmalarda eklenince Hind fetih hareketleri Araplar tarafından daha fazla sürdürülemedi. Uzunca bir süre sadece fethettikleri yerleri ellerinde tutmaya ve İslâm'ı oralarda hâkim kılmaya çalışan Araplar yavaş yavaş ellerindeki yerleri de kaybetmeye ve Hindistan'dan çekilmeye başladılar. Müslümanların bu geri çekilme ve küçülmesi Gaznelilerin bölgeyi ele geçirdiği döneme kadar sürecektir.

Bahsi geçen yukarıdaki devletler ve bu devletlerin Hindistan'daki faaliyetlerinden anlaşılıyor ki; Hindistan coğrafyasında savaş ve yağma olayları neredeyse hiçbir zaman son bulmamıştır. Bazen kuzeyden bazen kuzeydoğudan ve bazen de batıdan olmak üzere sürekli Hindistan'a seferler düzenlenmiştir. Bu seferlerin en önemli sebepleri; Hindistan'da güçlü bir devletin olmaması, Hindistan'ın yaşamaya elverişli bir bölge olması ve her açıdan zengin bir ülke olmasıdır. Türkler de Hindistan'da değişik isimlerle devletler kurmuş ve bu bölgede uzun yıllar hâkimiyet kurmayı başarmışlardır. Hindistan'a gelen Türkler bölgeye kendi âdet ve geleneklerini getirdikleri gibi bölgenin yaşam tarzı ve kültüründen de etkilenmişlerdir. Türkler Orta Asya'dan Güney Asya'ya indikleri andan itibaren hızla yerleşmeye ve yayılmaya başladılar. Kuzey Hindistan ve Afganistan'ın belirli bölgelerini ellerinde bulunduran Türk devletleri, yıkılıp tarihe karıştıktan sonra da Türk kabileleri bölgede yaşamaya devam ettiler. Kuzey Hindistan'ın birçok büyük yerleşkesinde ve Afganistan topraklarında Türk boyları Türk devletlerinden sonra da varlıklarını sürdürdüler. Sakalar ile Hindistan coğrafyasına inmeye başlayan Türkler;

---

[77] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 95-102.

Hindistan'ın kültür, sanat, tıp siyaset, ekonomi gibi hemen her önemli faaliyetine ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Hindistan'ın böylesine elverişli şartlara sahip olduğunu bilen Gaznelilerin akıllı devlet adamları da Hindistan yakınlarındaki Gazne'de devletlerini kurdukları andan itibaren gözlerini bu topraklara dikmişlerdir. İleride göreceğimiz gibi Gazneliler Devleti'nin büyük bir devlet hâline gelmesinde Hindistan topraklarına yaptıkları seferler ve bu seferler sonucunda elde ettikleri ganimetlerin rolü çok büyüktür. Gazneliler Hindistan topraklarında kendilerinden önce devletler kuran Türk boylarını ve Müslümanları da kendi hükmü altına alarak bölgede askerî açıdan da önemli bir avantaja sahip olacaktır.

3. Gazne

Gazne (غزنه) Hindistan ve Horasan arasında, Kâbil'den 145 kilometre Güneybatı'da bugünkü Afganistan sınırları içinde yer alan, Milattan önce kurulmuş, stratejik açıdan da hayati öneme sahip bir vilayettir. Şehrin gerçek ismi Genzek olmakla beraber İslâm kaynaklarında Gazne ve Gaznin olarak geçer. Gazne, Hindistan ticaretinde önemli bir ambar şehridir. Türkistan ile Hindistan arasında ve İran ile Hindistan arasında da önemli bir konumdadır[78].

Sakalar Kuzey Hindistan bölgesini ele geçirene kadar Gazne Vilayeti, İran'da kurulan Fars kökenli devletlerin hâkimiyetindeydi. Sakalar Kuzey Hindistan ile birlikte Gazne bölgesini de kendi topraklarına katmış, böylece Gazne'de Türk kökenli oldukları düşünülen Sakaların devri başlamıştır. Daha sonra Kuşanlar ve onların mirasçısı konumundaki Akhunlar Gazne'de hüküm sürmüşlerdir. Akhunlar Devleti yıkılınca Gazne'yi yerel beyler ve boylar yönetmeye başlamışlardır. VIII. yüzyılda Çin'den Hindistan'a Budist klasiklerini temin etmek amacıyla Hindistan yolculuğuna çıkan Budist Huei-ch'ao Gazne'yi de ziyaret etmiş ve burada çok sayıda Budist ibâdethanesinin olduğunu ve Gazne'nin Sha-Tarkan adlı bir Türk'ün elinde bulunduğunu yazmıştır[79].

---

[78] Enver Konukçu, "Gazne" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, C. XIII, s. 479-480.

[79] Eyüp Sarıtaş, "Seyyah Hui-chao'nun Beş Tıanzhu Ülkesine Seyahati ve Türk Tarihi Bakımından Önemi", *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası 2010\1,* S. XVI, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, s. 105-106; Enver Konukçu, *a.g.m.*, s. 479.

XI. yüzyıla gelindiğinde Gazne, Doğu İran'da ortaya çıkan Saffariler (861-908) Devleti'nin eline geçti[80]. Hindistan ve Doğu İran bölgeleri arasında yaşayan Türk nüfusu Akhun Devleti'nin ortadan kalkmasından sonra Gazne, Kâbil, Kandahar civarında varlığını sürdürmüştür. Bu bölgelerde yaşayan Türk kabilelerinin en etkili olanları Karluk ve Hâlaç (Kalaç)[81] kabileleridir. Hâlaçlar genel olarak Türkistan, Afganistan ve Hindistan bölgesinde yaşamış ve buralarda farklı dönemlerde hâkimiyet kurmuşlardır. Tarihi kaynaklara göre Hâlaçlar ilk defa V. yüzyılda Afganistan coğrafyasında görülmüşler. Kıtlık ve savaşlar nedeniyle Gazne ve Lahor bölgelerine göç eden Hâlaçlar, çok uzun zaman bu bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir[82]. Hâlaçlar IX. yüzyıl sonlarına doğru Karluklarla komşu durumundaydı ve Zabulistan bozkırına kadar geniş bir bölgeye dağılmışlardı. X. yüzyılda hâlâ Gazne'de varlığını idame ettiren Hâlaçlar bundan gayrı atalarının hükmettiği Kuzey Hindistan topraklarına Müslüman olarak ve Gazne Devleti'nin askerî bakiyesi konumunda seferlere katılacaklardır[83]. Gazne Vilayeti X. yüzyılda yine bir İran menşeli devlet olan Sâmânîler Devleti'nin elindeydi, tâ ki Sâmânîlerin Türk kökenli gulamı Alptegin burayı ele geçirene kadar[84].

Gazne stratejik açıdan son derece önemli bir şehirdir, bu sebepten Gazne toprakları sürekli bir savaş ve yağma hareketine maruz kalmıştır. İran menşeli devletler Gazne'yi doğuya doğru yaptıkları seferlerde kendilerine üs bölgesi yapmışlardır. Çok uzun süre İran kökenli devletlerin elinde bulunan Gazne, Akhunlarla birlikte Türklerin eline geçti ve uzun yıllar Türk devlet ve boyları Gazne'de hüküm sürdüler. Gazne şehri, Gazneli Devleti kurulana kadar değişik boyların ve beyliklerin eline geçti. Gazneliler Devleti hâkimiyetinde iken, Gazne

---

80 Enver Konukçu, *a.g.e.*, s. 480; Erdoğan Merçil, *"*Saffariler*"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, C. XXX5, s. 464.

81 İslâm kaynaklarında adı geçen en eski Türk kavimlerinden biridir Hâlaçlar. X. yüzyıldan itibaren değişik adlarla İslâm coğrafyacıları tarafından eserlere konu edilen güçlü ve savaşçı bir kavimdir. Bkz, M. Fuad Köprülü, "Hâlaç", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 109-116; Enver Konukçu, "Hâlaç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, C. XV. s. 228-229.

82 Enver Konukçu, "Hindistan'daki Kalaçların Başkentleri: Lakhnauti, Delhi, Dhar ve Mândû", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007*, Ankara 2008, s. 145.

83 Enver Konukçu, *"*Akhunların Kalıntısı Olarak Kalaçlar*"*, *Türkler Ansiklopedisi*, C. I, Balkan Ciltevi, Ankara 2006, s. 447-448.

84 Enver Konukçu, *"*Gazne*"* *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XIII, İstanbul 1996, s. 479-480.

şehri altın dönemlerinden birini yaşayacak ve Gazneliler Devleti'nin etkisi ve eserleri yüzyıllarca orada kalmaya devam edecektir.

4. Gazneliler Devletinin Kuruluşu

4.1. Hanedanın Menşei

Gazneliler Devleti Alptegin tarafından Gazne Vilayetin'de kurulmuş Müslüman bir Türk devletidir[85]. Gazneli Devleti'nin kurucusu Alptegin, Sâmâni Emiri Ahmed b. İsmail tarafından satın alınmış bir Türk gulamı olarak Sâmânîlere hizmet etmiş, daha sonra üstün yetenekleri sayesinde azad edilmiştir[86]. İslâm tarihinde birçok Türk gulam saraylara önce köle olarak girip ilerleyen zamanlarda azad olmuş ve devletin önemli mevkilerine yükselmiştir. Bunlardan biri de Sâmânî Devleti'ne gulam olarak girip Horasan Valiliğine kadar yükselen ve sonra da Gazne'de kendi devletini kuran Türk kökenli gulam, Alptegin'dir[87].

Gazneli Devleti Emiri Sebüktegin, Pendnamesi'nde oğlu Mahmud'a şu bilgileri miras olarak bırakmıştır: "*Ben Türkistan'da Barshanlılar denilen bir kabiledenim. Babamın ismi Cûk idi. O kabilede bahadır olan herkese Kara Beckem derlerdi. Türk kabileleri arasında bir kabilenin diğer bir kabileye yağma yapması âdetti. Ben 12 yaşında iken Tuhsiler denilen bir Türk topluluğu babamın çadırına baskın yapıp beni esir olarak aldılar. 4 yıl Tuhsiler'e çobanlık yaptıktan sonra beni Semerkant'ın Çaç (Şaş) şehrinden bir Müslüman tüccar olan Nasr-ı Çaç'a sattılar. 3 yıl sonra beni Emir Alp Tegin satın aldı"*[88].

Tabakât-ı Nâsırî'de Minhâc-i Sirâc el-Cüzcani, el-Hüseyin-i Beyhaki'den alıntı yaparak şöyle der: "Emir Sebüktegin babasından işitmiş ki: Sebüktegin'in babasına Karabeckem (**قرا بجكم**) derlerdi. [Onun adı Cûk (**جوق**) idi. Gajgav'a (**غزگاو**)

---

85 Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 127.

86 Erdoğan Merçil, "Alp Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, İstabul 1989, s. 525-526.

87 Erkan Göksu, " Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* S. 191, Nisan 2011, s. 98-99.

88 Erdoğan Merçil, "Sebüktegin Pendnamesi", *Afganistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler,* Bilge Kültür Sanat yayınları, İstanbul 2014, s. 145-147.

Türkçe'de Beckem (بجكم) derlerdi.] Karabeckem'in manası siyah öküzdür (siyah gajgav). Türkistan'da her yerde onun adını duyanlar önünden kaçarlardı"[89].

Yine Şecere-i Terakime'ye göre, Gazneli Devleti hükümdarı Sultan Mahmud'un babası Sebüktegin, Oğuz'un büyük oğlu Kün Han'ın büyük oğlu olan Kayı'nın soyundandır. Türkmenler Sebüktegin'i rehin alıp onu köle tacirlerine sattılar[90]. Sebüktegin kendi soydaşları ya da Sâmânili askerlerce yakalanıp rehin alınan Türk soyundan biridir[91]. Köle tacirleri tarafından satılan Sebüktegin, Nişabur'da Sipehsalar Alptegin tarafından satın alınmıştır. Kısa sürede yetenekleri sayesinde önce kölelerin en çalışkanı olmuş daha sonra da Alptegin'in güvenini kazanarak üst makamlara gelmeyi başarmıştır. Sâmânî tahtına Mansur b. Nuh[92] (961-976) çıktıktan sonra Sebüktegin, Alptegin ile birlikte önce Belh'e sonra da Gazne'ye giderek hem kendi kaderini hem de yanında yer alanların geleceğini burada şekillendirmeyi başarmıştır[93].

Farklı kaynaklar, Alptegin ve Sebüktegin'in nesebine (boy, aile) dair farklı bilgiler kaydetmekle birlikte Türk soyundan olduğu üzerinde hemfikir olmuşlardır. Batılı yazarlardan Türkolog Jean-Paul Roux da Gaznelilerin İran kültüründen aşırı derecede etkilenmelerine rağmen kendilerine özgü Türk kimliklerini, âdet ve göreneklerini terk etmediklerini belirterek onların, Türklüklerine atıfta bulunmuştur. Bu bilgiler ışığında Gazneli Devleti'nin, bir Türk devleti olduğuna dair şüphe kalmamıştır diyebiliriz. Konumuzun geri kalanında da Gaznelilerden bir Türk devleti olarak bahsedilecektir.

---

89 Minhac-ı Sirac El-Cüzcani, *Tabakât-ı Nâsıri*, (Çev. Erkan Göksu), Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 2015, s. 20-21.

90 Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, (Haz. Nurer Uğurlu-Orhan E. Vardar), Örgün Yayınevi, İstanbul 2011, s. 85; Hanefi Palabıyık, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti*"*, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 92-93.

91 Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *a.g.e.*, s. 238.

92 Sâmânî Devleti hükümdarı olan Mansur b. Nuh I, 961-976 yılları arasında Sâmâni tahtında oturmuştur. Alptegin'i bulunduğu görevden alarak, âdeta Gaznelilerin kuruluşunu tetiklemiştir. Bkz, Abdülkerim Özaydın, "Mansûr b. Nuh I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 10-11.

93 Vasilij Vladimiroviç Barthold, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), Kervan Kitapçılık, İstanbul 1981, s. 329-330.

4.2. Hanedanın Adı

Türklerin tarih boyunca kurduğu birçok devlet, ismini kurucu hanedanından aldığı gibi kurucusunun kendi isminden ya da kurulduğu bölgeden de alan devletler vardır. Gazneliler Devleti de ismini kurulduğu yer olan bugünkü Afganistan'ın Gazne şehrinden almıştır[94]. Gazneliler Devleti'ne merkez vilayetleri Gazne'ye nispeten Gazneliler denilmesinin yanı sıra Sultan Mahmud'un lakabı olan Yeminüddevle'den ilhamla Yeminiler de denilmektedir. Bunun dışında Gazneliler, Sultan Mahmud'un babası Sebüktegin isminden dolayı Teginiler olarak da anılmaktadır[95]. Gazneliler Devleti, tarihî kaynaklarda farklı adlarla anılmıştır. Bu kaynaklardan biri olan İbnü'l Esir'in *El-Kâmil Fi't-Tarih* adlı eserinde Gaznelilerden Sebüktegin Oğulları Devleti olarak bahsedilir[96].

Devlet adı ile ilgili yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında biz de bu devletten çoğunluğun görüşüne dayanarak ve de en uygun olan isminin bu olduğuna kanaat getirerek Gazneliler adıyla anmaya ve yazmaya devam edeceğiz.

4.3. Kuruluş

Gaznelilerin kurulduğu ve yayıldığı coğrafya: İran'ın doğusu (Afganistan) ve Türkistan toprakları X. yüzyıldan itibaren İran kökenli Sâmânî Devleti'nin kontrolündeydi. Sâmânîler Müslüman bir toplum olmasına rağmen Abbasilerin hâkimiyetine girmeyi kabul etmemişlerdir. Abbasiler ile mücadeleye de girmek istemeyen Sâmânîler, İran'ın doğusuna doğru genişleme politikası geliştirmiş ve oralara yerleşmişlerdir[97]. Doğuya doğru genişleyen Sâmânîler; Afganistan, Türkistan ve Kuzey Hindistan sınırlarına hâkim olmaya çalışmakla birlikte öte yandan İslâmiyet'i yayma gayesi de gütmüşlerdir. Bu çabalar neticesinde Sâmânîler, Türklerin yoğun olarak yaşadığı iç Asya ve Maveraünnehir bölgelerine yakın

---

94 Erdoğan Merçil, *Afganistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 7; Kâmuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Karacan Yayınları, C. I, Ankara 1981, s. 282.

95 Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, Türkiye Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 480.

96 İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Tarih*, (Çev. Ahmet Ağırakça), C. VIII, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s. 589.

97 Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 1; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 127.

olmaları sebebiyle yeni Müslüman olmuş veya henüz Müslüman olmamış Türk boylarını kendi bünyelerine kattılar ve nüfus olarak arttıkları gibi askerî yönden de iyi bir kaynak sahibi oldular[98].

Türk nüfusunun sınırları içerisine dâhil olmasıyla Sâmânîler güçlendiler, İran'ın kuzey doğusu ve Afganistan'da söz sahibi olacak bir konuma geldiler. Sâmânî ülkesinde kalabalık kitleler hâlinde yaşayan Türkler, yavaş yavaş devletin hem askerî alanında hem de yönetim alanında etkin olmaya başladılar. Yönetimde ve askerî alanda söz sahibi olan bu Türklerden biri de Horasan valisi ve ilerde Gazneliler Devleti'ni kuracak olan Ebû İshâk Alptegin'dir (955-Eylül 963)[99]. Alptegin, Sâmânî Emiri Ahmed b. İsmail (907-914) tarafından satın alınan Türk kökenli bir gulam idi. Sâmânî okullarında dinî ve askerî eğitim alan Alptegin, Ahmed b. İsmail'in ölümüyle tahta geçen Nasr b. Ahmed (914-943) tarafından azad edildi. Alptegin'in büyümeye ve güçlenmeye başlamasıyla devlet kademesinde aldığı görevler de gittikçe daha stratejik hâle gelmeye başladı[100].

Alptegin, Nuh b. Nasr (943-954) döneminde hacibü'l-hüccablık (saraydaki en yüksek idarî mevki) makamına getirildi. Emir Abdu'l-melik Nasr (954-961)'ın saltanatı zamanında Alptegin'in sorumlulukları çok daha önemli hâle geldi. Alptegin, yaşı henüz küçük olan emir Abdu'l-Melik üzerinde önemli bir etkiye sahipti, nitekim Alptegin'in isteği ile vezir Ebu Mansur Yusuf b. İshak azledildi ve yerine Ebu Ali Muhammed b. Muhammed el-Belamî getirildi[101].

Emir Abdu'l-Melik, Alptegin'in Sâmânî sarayında artan gücünden rahatsızlık duymaya başladı ve onu payitahttan uzaklaştırmak için Belh amilliği

---

98 Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 1; Aydın Usta, *Şamanizm'den Müslümanlığa Türklerin İslâmlaşma Serüveni,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 91.

99 Erdoğan Merçil, "Alp Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. II, İstanbul 1989, s. 525-526; Erkan Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 191, Nisan 2011, s. 99; Fahrettin Coşkuner, "Gazneliler Döneminde Nesir", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 13, Kırıkkale 2004, s. 46.

100 Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 2-3; Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı,* B. 1, Ankara 2002, s. 4-6; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 100-102.

101 Filiz Akçay, *Ebu Said Abdullah Dahhak B. Mahmud Gerdizi'nin "Zeynül-Ahbar" Adlı Eserinin Tahiriler, Saffariler, Sâmânîler ve Gazneliler İle İlgili Bölümlerinin Türkçe Tercümesi ve* Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 73; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 105; Abdülkerim Özaydın, "Abdülmelik b. Nuh b. Nasr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* C. I, Ankara 1988, s. 271-272.

görevini verdi. Ancak Alptegin, Belh amilliğinin kendi görevi olan hacibü'l hüccablık'tan düşük mertebede olmasını bahane ederek bu görevi kabul etmedi. Bunun üzerine Abdu'l-Melik, Alptegine Sâmânî Devleti'ndeki en yüksek askerî makam olan Horasan Sipehsalarlığı vazifesini verdi. Alptegin bu kez görevi kabul etmek zorunda kaldı. 961 senesinde payitahttan ayrılan Alptegin, Horasan bölgesinde bulunan Nişabur'a giderek vazifesinin başına geçti[102].

Alptegin, Sâmânî sarayından ayrılmasına rağmen Vezir el-Belamî aracılığıyla bütün payitahttan haberdar olmayı ihmal etmedi[103]. Alptegin, Nişabur'a gittikten kısa bir süre sonra Sâmânî Emiri Abdu'l-melik vefat etti. Vezir el-Belamî, Abdu'l-Melik'in ölümünü bir mektup ile Alptegin'e haber verdi. El-Belamî ayrıca Sâmânî tahtına kimin geçmesi gerektiğini, Alptegin'in kimi uygun gördüğünü mektubunda yazarak bu konudaki takdirini öğrenmek istedi[104]. Alptegin ölen Emir Abdu'l-Melik'in oğullarından birinin Sâmânî tahtına geçmesi gerektiğini bir mektup ile Belamî'ye bildirdi. Vezir el-Belamî, Alptegin'in önerisi doğrultusunda Abdu'l-Melik'in oğlu Nasr'ı Sâmânî tahtına çıkardı. Ne yazık ki Nasr'ın saltanatı sadece bir gün sürdü. Çünkü Sâmânî sarayında Horasan Sipehsaları Alptegin'in saraydaki ve Emir Nasr üzerindeki etkisinden rahatsız olan bir grup vardı ve bu grup ile birlik olan ordu, Nasr'ın yerine Mansur b. Nuh'u Sâmânî Devleti'nin tahtına oturttular[105].

Mansur b. Nuh tahta oturur oturmaz, emirliğine karşı olan Alptegin'i Horasan sipehsalarlığı görevinden aldı. Alptegin, Sâmânî payitahtında meydana gelen değişimlerden haberdar olunca, kendi desteklediği adayı tekrar tahta çıkarabilmek için harekete geçti. Alptegin kendisine karşı gelebilecek orduları hazırlıksız yakalayabilmek için Sâmânî Devleti'nin merkezi olan Buhara üzerine yürüdü. Alptegin Ceyhun Irmağı'nın kenarına ulaşınca, yanında yer alan bazı

---

[102] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 2; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 106.

[103] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 2-3; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 106; Abdülkerim Özaydın, *a.g.m.*, s. 271.

[104] Sadettin Yağmur Gömeç-Müslüme Melis Çeliktaş, *Hindistan'da Türkler,* Berikan Yayınevi, B. 4, Ankara 2019, s. 28-29; Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 3; Filiz Akçay, *a.g.e.,* s. 74; Abdülkerim Özaydın, *a.g.m.,* s. 272.

[105] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 3; Kâmuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi,* Karacan Yayınları, C. I, Ankara 1981, s. 282; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 107.

askerlerine ve komutanlarına Buhara'dan[106] mektuplar ulaştı. Mektupların içinde Alptegin'in bir yağmacı ve zorba olduğuna dair iddialar yazılıydı. Alptegin, yanında yer alan asker ve komutanlara gelen bu mektuplardan haberdar olunca adamları ve ordusunun içinde ona karşı eylemler olabileceğini düşünerek Buhara yolundan geri çekilip Belh Vilayeti'ne doğru gitti. Alptegin, Belh üzerine kendi yakınları ve gulamları ile giderek burayı kuşattı ve kısa sürede ele geçirdi[107].

Belh yolunda iken Alptegin yakınlarına ve gulamlarına hitaben şunları söylemiştir: "*Bundan gayrı yaşayacak bir ömrüm varsa o ömrü gaza yolunda harcayacak ve asla Müslümanlara kılıç çekmeyeceğim. Artık Hindistan'a gidip orada gaza ve cihat yapmak tek vazifem olacaktır. Sadece böyle yaparsam Tanrı'nın cennetine girmeyi hak ederim"*[108]. Alptegin Belh'e yerleşince bölgedeki şehir ve devletlere haber vererek gaza ve cihat amacı güden herkesi yanında mücadele etmeye davet etti. Bu sırada Sâmânî payitahtında Alptegin'e karşı olanlar Emir Mansur'u da etki altına alıp Alptegin üzerine Buhara'dan ordu gönderdiler. Alptegin ve adamlarına karşı savaşması için gönderilen bu ordu, Es'aş b. Muhammed önderliğinde ve 16.000 askerden oluşmaktaydı[109].

Alptegin, üzerine gelen ordulardan haberdar olunca Belh'ten ayrılıp gelen Horasan ordusunu hazırlıksız yakalamak için yola çıktı. Alptegin, Belh ile Hulm arasında yer alan Hulm geçidinde kendine savunma hattı oluşturdu. Alptegin'in burada 2200 Türk gulamı ve gaza için gelen 700-800 atlı askeri bulunmaktaydı. Karşılarına gelen 16.000 Sâmânî askeri de atlı askerdi. Sâmânî ordusu ve Alptegin'in

---

[106] Maveraünnehir bölgesinde yer alan tarihî bir vilayettir. Müslümanlar tarafından 674 yılında Muaviye döneminde fethedilmiştir. Günümüzde Türkî bir cumhuriyet olan Özbekistan Devleti'nin sınırları dâhilinde bulunur. Bkz, Ramazan Şeşen, "Buhara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, İstanbul 1992, s. 363-367.

[107] Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi,* s. 4; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, C. III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 10; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 107-109.

[108] Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, (Çev. Mehmet Taha Ayar), 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 158-159; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 110.

[109] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 160; Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl*, (Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan-Özcan), B. 1, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 198.

karşı karşıya geldiği savaşı; Nisan 962'de emrinde az bir askerî birlik olmasına rağmen Alptegin ve askerleri kazandılar[110].

Alptegin, Sâmânî ordusuna karşı aldığı zaferden sonra emrindeki birlik ile Bamyan hâkimi Şir Bârik ve Kâbil'deki Hindûşahi hükümdarını kendi hükmüne alıp itaat ettirdi. Alptegin daha sonra yanındaki asker ve gulamlarıyla Gazne'yi kuşattı. Bu dönemde Gazne'nin sahibi Levik hanedanlığından Ebu Bekr Levik idi. Gazne Kalesi'ni dört ay boyunca kuşatma altında tutan Alptegin, sonunda 12 Ocak 963'te almaya muvaffak oldu. Bu tarih aynı zamanda Gazneliler Devleti'nin kuruluş aşamasına geçtiği tarihtir[111].

Gazne şehrinin Alptegin tarafından ele geçirilmesinde Alptegin'in adaletli ve merhametli davranması, önemli bir etken olmuştur. Alptegin Gazne kuşatması sırasında adamlarına; şehirdeki asker, sivil, hiç kimsenin hakkını gasp etmemelerini, aldıkları her şeyin bedelini ödeyerek almalarını emir buyurarak, emirlerine uymayanların ağır şekilde cezalandırılacağını duyurdu[112]. Verdiği bu emirlerin ardından Gazne kuşatması sürerken Alptegin, gulamlarından birini atının üstüne bir torba saman ve bir tavuk bağlamış halde oradan geçerken görür. Alptegin, gulamını huzuruna getirterek, bir torba saman ve tavuğu nereden ve nasıl aldığını sorar. Gulam bir köylüden zorla aldığını itiraf etmek mecburiyetinde kalır. Alptegin gulamını köylülerden zorla aldığı saman torbası ve tavuk ile birlikte hemen orada astırır[113].

Alptegin'in adaletli tutumu kısa sürede Gazne halkı ve askerleri arasında yayıldı, kulaktan kulağa herkese duyuruldu. Gazne halkı: *"Türk veya Tacik malımızı canımızı, çocuklarımızı, kadınlarımızı koruyacak olan kim olursa olsun bize öyle bir lider lazım"* diyerek Gazne'nin kapılarını açtılar ve Alptegin'e teslim oldular. Şehrin sahibi Levik ise kaçarak bir kaleye sığınmak zorunda kaldı. Yaklaşık 20 gün kalede

---

[110] Mujiburahman Timur, *Gazneli Devletinden Babürler Devleti'ne Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526*), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Konya 2012, s. 23-24; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 111.

[111] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 4; Kâmuran Gürün, *a.g.e.,* s. 282; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 112.

[112] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 162; Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 4.

[113] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 163.

kaldıktan sonra Alptegin'den bağışlanmayı diledi[114]. Alptegin, Ebu Bekr Levik'i bağışlamayı kabul ederek onu serbest bıraktı. Levik Gazne'den çıkarak Kâbul Şahları'nın yanına gitti[115].

Alptegin'in Gazne'yi almasından kısa sürede haberdar olan Sâmânî Emiri Mansur b. Nuh, Alptegin'in güçlenmesinden endişe ederek, Ebu Cafer önderliğinde 25.000 kişiden oluşan bir askerî birliği Alptegin'in üzerine yolladı[116]. Alptegin üzerine gelen Horasan ordusunu Gazne yakınlarında karşılayarak yenilgiye uğrattı. Yenilgiye uğrayan Horasan ordusu geri çekilerek Gazne sınırından ayrıldı. Bu savaştan sonra Emir Mansur, Alptegin'in aldığı toprakların Alptegin'in idaresinde olduğunu bir ferman ile ilan etmek zorunda kaldı. Böylece Sâmânîler'in Emiri Mansur ile Alptegin arasındaki çatışma ve anlaşmazlıklar sona erdi[117].

Sâmânîler Devleti'nin doğu politikası sonucu Türklerin yoğun olarak yaşadığı birçok yerleşim alanı, Sâmânîler'in topraklarına katıldı. Bu topraklarda yaşayan genelde konar-göçer olan Türkler, askerî yetenek ve becerileriyle meşhurdu. Sâmânîler Türklerden yetenekli olan çocukları küçük yaşta ailelerinden alıp gulam olarak yetiştiriyorlardı. Savaş tekniği konusunda başarılı olanlar asker, zekâsı ve siyasî yönden kabiliyeti olanlar devlet kurumlarında memur olarak görevlendirilirdi. Gazneliler Devleti'nin kurucusu Alptegin de Sâmânîler tarafından alınan gulamlar arasındaydı. Alptegin kısa sürede zekâsı ve yetenekleriyle ön plana çıkmayı başardı ve Sâmânîler Devleti'nin önemli makamlarında görev aldı. Zamanla gücü ve nüfuz ettiği insanların sayısını arttıran Alptegin, sonunda Sâmânîler Devleti ile ters düştü. Alptegin istemeden de olsa Sâmânîler'den ayrılarak kendi adamlarıyla Sâmânîler'in topraklarından çıktı ve yeni yerler ele geçirerek nihâyetinde kendi devletini kurdu. Alptegin, Gazne'de kurduğu devletinin Sâmânîler ile iyi ilişkiler içinde olması için elinden geleni yapmasına rağmen, Sâmânîler ile savaşa girmekten kaçınamadı. Alptegin, Sâmânîler'e karşı yaptığı savaşlarda başarılı oldu. Sâmânîler ile girdiği savaştan sonra Alptegin bir daha Müslümanlar ile savaşmamaya dair yemin ederek

---

114 Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 163-164.
115 Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 4; Kâmuran Gürün, *a.g.e.,* s. 283.
116 Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 164; Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 5; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 112.
117 Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 5; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 113.

Müslümanlar ile iyi ilişkiler kurmak için çabaladı. Müslümanlara ve İslâm'a karşı gösterdiği özen ve saygı Alptegin'in Müslümanlar arasında sevilen, takip edilen biri hâline gelmesini sağladı. Bu da Alptegin'in kısa sürede etrafındaki adamların ve askerlerinin çoğalmasına, devletinin güçlenmesine vesile oldu.

I. BÖLÜM
GAZNELİLERİN HİNDİSTAN SİYASETİ

1.1. Kuruluş Dönemi

Türk Milleti, tarih sahnesinde görüldüğü andan itibaren sürekli yayılıp farklı bölgeler ve ülkelerde değişik adlar altında devletler kurmuştur; Bu devletler, bazen bizzat kendi soyundan olanlar tarafından, bazen başka devletler tarafından ve bazen de iç meselelerinden dolayı yıkılmışlardır. Ama Türkler yıkılan devletlerinin yerine yenisini kısa sürede kurarak hükmetmeye devam etmiş, hiçbir zaman devletsiz kalmamıştır. Türklerin yaşayıp devlet kurduğu yerler arasında Afganistan sınırları ve Kuzey Hindistan bölgesi de yer alır. Yukarıda da anlatıldığı gibi Türk oldukları düşünülen boylar, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da Milattan Önce yaklaşık olarak II. yüzyıldan itibaren var olmaya başlamışlardır. Zamanla Afganistan ve Kuzey Hindistan'da Türk nüfusu artmış ve buralarda yeni devletler kurmuşlardır. Bu devletlerden biri de Alptegin önderliğinde kurulan Gazneliler Devleti'dir. Gazneliler Devleti Afganistan'ın Gazne Vilayeti'nde kurulmuştur (962-963).

Alptegin 962 yılında Gazne'yi ele geçirip şehre yerleştikten sonra Büst'e akın etti ve orayı da topraklarına kattı. Ardından Kâbul Şahları'nın ülkesine ilerledi, bu ülkenin bir kısmını aldıktan sonra Hindistan toprakları üzerine yürüdü. Alptegin'in savaşları ve ele geçirdiği yerler ile ilgili malûmat kısa sürede etraftaki ülkeler ve halkları arasında hızla yayıldı. Horasan ve Maveraünnehir'den, Alptegin'in faaliyetlerini duyan çok sayıda insan gelip Alptegin'e katılmaya başladı, ayrıca Gazne ve civarında yaşayan başta Hâlaç Türkleri olmak üzere birçok Türk boyu da Alptegin'e katıldılar. Gazneli ordusu kısa zamanda birkaç kat arttı[118]. Alptegin'nin Hindistan'a sefer yapmak istemesinin sebebi; İslâmiyet'i orada yaymak ve yeni kurduğu Devleti'ne yaşam alanı sağlamak istemesi, Hindistan'ın verimli topraklara sahip olması ve ekonomik açıdan çok zengin olmasıdır. Ordusu hızla artan

[118] Reşat Genç, *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası,* B. 2, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2015, s. 20-21; Yusuf Hikmet Bayur, a.*g.e.*, 127-128

Alptegin, Hindistan sınırlarına girerek Hind ordusunun öncülerinden 5.000 kişiyi öldürerek arkalarından gelen orduyu karşılamak için hazırlık yaptı. Hindistan Şahı kalabalık ordusuyla gelince Alptegin askerleriyle akınlar düzenledi ve Şah'ın ordusu ağır kayıplar verdi. Hindistan Şah'ı Gaznelilerin akınları karşısında çaresiz kalınca barış yapmak zorunda kaldı. Şah, Alptegin'e elçilerini göndererek birkaç şehir, nahiye ve 5 kale karşılığında sulh etti. Ancak anlaşmada yer alan şartları yerine getirmeyen Hind askerleri barışı bozan taraf oldu. Bunun üzerine Alptegin yeniden saldırıya geçerek Hind ordusunu bozguna uğratıp ellerindeki kaleleri ve şehirleri fethetti[119].

Alptegin'in ordusu ve gücü hızla artarken ne yazık ki ömrünün sonuna gelmişti. Alptegin'in Gazne'yi almasının üzerinden henüz 1 yıl bile geçmemişken, 13 Eylül 963'te, vefat etti. Böylece Gazneliler Devleti'ni kuran ve Hindistan fetihlerini başlatan kişi Alptegin oldu[120]. Alptegin'in ölümünden Sebüktegin dönemine gelene kadar; Alptegin oğlu Ebu İshak İbrahim, Alptegin'in kölesi Bilgetegin, yine Alptegin'in kölelerinden Böritegin olmak üzere üç emir Gazneli tahtından gelip geçti. Bu üç emir döneminde Gazneliler önemli bir büyüme ve gelişme elde edemediler. Emir İbrahim döneminde; Gazne'nin eski sahibi Ebu Bekr Levik 964 yılında Gazne'yi ele geçirdi. Emir İbrahim Sâmânîler'den yardım istedi, Sâmânîlerin yardımıyla Gazne'yi tekrar ele geçiren İbrahim, Sâmânîler'in Gazneliler üzerinde hâkimiyet kurmasına sebep oldu[121].

Ebu İshak İbrahim'in ölümünden sonra yerine, Türk devlet adamları ve askerler tarafından tahta geçirilen Bilgetegin'in hükümdarlığı Sâmânîler tarafından kabul edilmedi. Bilgetegin'i tahttan indirmek için Sâmânîler Gazne üzerine ordu yolladı; gelen ordu Gazne sınırlarında mağlup oldu. Bu savaştan sonra Sâmânîler bir daha asla Gazne üzerine ordu gönderemediler[122]. Bilgetegin'in on yıllık hükümdarlığından sonra yerine geçecek oğlu olmadığı için Alptegin'in başka bir kölesi olan Böritegin geçti. Ancak Böritegin iyi bir yönetici değildi ve kısa sürede

---

[119] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 164-165.

[120] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 5; Yusuf Hikmet Bayur *a.g.e.,* s. 128; Erkan Göksu, *a.g.m.,* s. 113.

[121] Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, (Çev. Erkan Göksu), Ankara 2015, s. 26; Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 6; Mujiburahman Timur, *a.g.e.,* s. 24.

[122] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 6; Mujiburahman Timur, *a.g.e.,* s. 24-25.

Gazne halkı kendisinden nefret etmeye başladı. Halk Böritegin'den memnun olmadığı için eski hükümdarları Ebu Bekr Levik'e haber göndererek kendilerini yönetmek üzere Gazne'ye gelmesini istediler. Haberi alır almaz yola çıkan Levik ve emrindeki askerleri yolda Sebüktegin tarafından mağlup edildi ve Ebu Bekr Levik öldürüldü[123].

Ebu Bekr Levik öldürüldükten sonra Emir Böritegin de Gazneli Devleti'ni idare edemediği için tahttan indirildi. Türk emir ve kumandanlar bu defa, Alptegin'in en sadık kölelerinden; askerî ve siyasî zekâsı da herkes tarafından kabul görmüş, aynı zamanda Alptegin'in damadı olan Sebüktegin'i Gazneli tahtına oturtmaya karar verdiler. Türk emirler şu sözlerle Sebüktegin'i tahta namzet gösterdiler; "içimizde en tecrübeli, en yaşlı, korkusuz, akıllı, cömert, dostlarına sadık olan Sebüktegin'dir ve yönetime onun geçmesi hak'tır"[124]. Bunun üzerine Sebüktegin "*içinizden biri bana muhâlefette bulunur veya isyan ederse hepiniz benimle bir olup onu öldürün, ancak bu şekilde tahta çıkarım*" diyerek şartını sundu; Alptegin'in askerleri ve devlet adamları yeminle söz vererek Sebüktegin'in şartını kabul ettikten sonra Sebüktegin, Gazneliler Devleti tahtına oturmayı kabul etti (20 Nisan 977)[125].

Alptegin, Sâmânîler Devleti ile sorunlarını çözdükten sonra yönünü tamamıyla Hindistan'a çevirdi. Türkistan topraklarından ve civar memleketlerden binlerce insan Alptegin'in sancağının altında toplandı. Alptegin'in amacı, İslâm dinini Hindistan topraklarına yaymak, yeni kurulan devletinin sınırlarını genişletmek ve ekonomik feraha kavuşmaktı, çünkü Hindistan toprakları her açıdan zengin bir ülkeydi. Bu amaçlar için Hindistan topraklarına girdi, kaleler ve şehirler fethetti. Ele geçirdiği yerlerde hak ve adaletle hükmetmeyi prensip hâline getiren Alptegin'e olan sempati, Hindistan'da ve İslâm ülkelerinde artmaya başladı. Ancak Alptegin'in ömrü daha fazlası için yeterli olmadı ve Hindistan için kurduğu plan ve projeleri henüz gerçekleştiremeden vefat etti. Alptegin, kendinden sonra gelecek olan Gazne emirlerine Hindistan gibi büyük bir hedef bırakarak gitti. Alptegin, Gazneliler

---

123 Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 6; Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, *a.g.e,* s. 27.

124 Saadettin Yağmur Gömeç-Müslüme Melis Çeliktaş, *a.g.e.,* s. 30-31.

125 Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 165-166; Vasilij Vladimiroviç Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Kervan Yayınları, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 330; Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 6-7; Erkan Göksu, *a.g.e.,* s. 27.

Devleti'nin ilk Hindistan coğrafyası fatihi olarak kendinden sonrakilere rehber olmuştur. Alptegin'den sonra Sebüktegin dönemine kadar başa geçen emirler iç meselelerden dolayı Hindistan'a gereken ilgiyi ne yazık ki gösteremediler. Devlet adamları tarafından seçimle Gazneli Devleti'nin başına getirilen bu emirler döneminde yönetici seçim sistemiyle belirlenirken, Sebüktegin tahta geçtikten sonra bu sistem babadan oğula geçen saltanat sistemine dönüşmüştür.

1.2. Gelişme Dönemi

Bu dönemde Alptegin zamanında yarım kalan Hindistan fetih hareketlerine yeniden başlandı. Gazneliler Devleti kurulduğu sırada önceki Türk devletlerinin bakiyesi konumunda olan Hâlaçlar (Kalaç) burada yaşamaktaydılar. Alptegin gibi Sebüktegin de bu bölgedeki Hâlaçlar ve diğer Türk unsurlardan faydalanarak devletini ve saltanatını sağlam temeller üzerine oturtmaya çalıştı. Alptegin askerlerine ve tebaasına gösterdiği ılımlı siyaset sayesinde bu amacına kolayca kavuşmuştur[126].

Sebüktegin (977-997) Gazneli tahtına geçince; Büst, Toharistan,[127] Zemîndâver[128], Doğu Gur[129] ve Kusdâr'ı kısa sürede hâkimiyeti altına aldı[130]. Emir Sebüktegin Gazne'nin batısını güvene aldıktan sonra Kuzey Hindistan tarafına yöneldi. Kuzey Hindistan'ın güçlü bir devletten yoksun ve aynı zamanda zengin bir bölge olması, Gazneli Devleti'nin batısında ve kuzeyinde güçlü iki devletin

---

[126] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 7; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XIII, Ankara 1996, s. 480.

[127] Ceyhun Nehri'nin üst kısmında bulunan tarihî bir bölgedir. Bölge ismini Tohar adlı kavimden almıştır ve bu kavim Greko-Baktrian İmparatorluğu'nun yıkılmasında önemli rol üstlenmiştir. Bkz, Hüseyin Salman, "Tohâristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXXI, Ankara 2012, s. 214-215; W. Barthold, "Tohâristan", *İslâm Ansiklopedisi*, B. 2, MEB Yayınları, C. XII/I, İstanbul, s. 399-400.

[128] Afganistan'ın Helmend Nehri'nin kenarında bulunan, Arap coğrafyacıların Zemindâver ismini verdikleri yer. Gur ve Sicistan arasındaki toprakların tamamı bu vilayetin sınırları içerisindedir. Bkz, Erdoğan Merçil, " Zemin-Dâver", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, MEB Yayınları, B. 1, İstanbul 1986, s. 514-518.

[129] Afganistan'da Helmend Vadisi ile Herat Vilayeti arasında, Hazaralar ve Çâhar Aymak boylarının yaşadığı günümüzde Hazaristan bölgesi olarak anılan yer. Bkz, M. Longworth Dames, "Gûr", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 825.

[130] Edmund Bosworth, *The Ghaznavıds Theır Empıre In Afghanıstan and Eastern Iran (994-1040)*, Edınburgh Üniversitesi Basımı, Edinburg 1963, s. 37.

bulunması ve de Sebüktegin'in gaza düşüncesi bu bölgeye yönelmesinde etkili olmuştur[131]. Hindistan'ı kendine Darü'l gazve eyleyen Sebüktegin, Hind Racası Caypal'ın İslâm coğrafyasına yönelik saldırılarını sona erdirmek ve o bölgeleri İslâm ile şereflendirmek gayesiyle askerlerini toplayıp Hindistan'a akın etti. Sebüktegin'in Hindistan yolunda karşılaştığı ilk engel; Kâbil'de Türk Şahiler Devleti'nin (558-880(?)) yerine geçen Hindûşahiler Devleti (880(?)-1026) oldu[132].

Sebüktegin, Gazneli tahtına çıktığı sırada Hindûşahi racalığı Kuzeybatı Hindistan bölgesinde güçlü bir racalık konumundaydı. Sebüktegin Gazne ordusuyla Hindistan'a ilerlerken Hindûşahi racası Caypal fillerle güçlendirdiği ordusuyla Gaznelileri karşıladı. 986 yılında Atabetu'l Gurek denilen yerde iki ordu karşı karşıya geldi[133]. İki ordunun karşılaştığı bu yerde bir pınar bulunuyordu, inanışa göre bu pınar; içine bir pislik atıldığında coşuyor, etrafı derinden sarsıyor ve bu şiddetli hâli içindeki pislik çıkarılana kadar devam ediyordu. Bu özel durumdan haberdar olan Sebüktegin bu pınara bir çöp ya da pislik atılmasını buyurdu. Sebüktegin'in emri yerine getirilip pınara bir pislik atıldığı anda hava birden renk değiştirmiş, soğumuş, şimşekler çakmaya, gök gürlemeye başlamış. Hindli askerler daha önce benzerini görmedikleri bu durum karşısında şaşırıp kaldılar. Gazneli askerlerin etraflarını kuşatıp amansızca savaşmaları da bu duruma eklenince, kaçmaya ve savaşmaya mecali kalmayan Hindliler çaresizce barış istemek zorunda kaldılar[134].

Sebüktegin, oğlu Mahmud'un anlaşma yapılmamasını ısrarla istemesine rağmen anlaşma yapmayı kabul etti. Sebüktegin ve Hind racası Caypal arasında yapılan antlaşmaya göre; Hindliler 1.000.000 dirhem para, 50 fil ile bazı kaleleri Gaznelilere savaş tazminatı olarak vermeyi kabul ettiler. 50 fil ve parayı hemen orada savaş bölgesinde alan Sebüktegin, geri dönerken, kaleleri teslim almaları için

---

[131] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.,* s. 166; İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil-Fi't-Tarih*, (Çev. Ahmet Ağırakça), Bahar Yayınları, C. XIII, s. 590-591; Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi*, s. 8.

[132] Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmud Mîrhând, *Ravzatu's Safa (Mülûk-i Gazneviyye)*, (Çev. Erkan Göksu), Kronik Yayınları, B. 1, İstanbul 2017, s. 30-31.

[133] Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmud Mîrhân, *a.g.e.,* s. 38; Enver Konukçu, "Hindûşahiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVIII, Ankara 1998, s. 117.

[134] Abu Nasr Muhammed Bin Abdulcebbar El-Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (Tarih-i Yemini)*, (Çev. Atamirat Sariyev), Türkmenistan Devlet Matbaası, Aşkabat 2005, s. 28; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 592; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 8.

bazı askerlerini Hindliler ile birlikte gönderdi. Caypal, Sebüktegin'in Gazne'ye doğru dönüşünü fırsat bilerek beraberinde giden Gazneli asker ve dizdarları rehin aldı. Olaydan haberdar olan Sebüktegin geri dönerek tekrar Hindistan topraklarına girdi ve karşısına çıkan Hindlileri kılıçtan geçirip şehirleri fethederek Lâmğân gibi büyük bir kaleye kadar dayandı. Hindu askerler direnmeye çalışıp savaşmaya gayret ettiyse de bir faydası olmadı ve Gazneli askerleri kısa sürede kale surlarını aşmayı başararak Lâmğân'ı da fethettiler. Sebüktegin kaledeki putları yıktırdı, büyük bir ganimete el koydu ve o bölgeye devletin sancağını asarak Gazne'ye geri döndü[135].

Sebüktegin, Hindûşahiler'in topraklarını fethettiği sırada Caypal, Hindûşahiler Devleti'nin merkez vilayetine çekilmişti. Caypal kuzeyde yer alan topraklarının Gazneliler tarafından ele geçirildiğini öğrenince, 100.000 kişilik bir orduyu kısa sürede toplayıp Sebüktegin'e savaş ilan etti. İki ordu arasındaki 986 yılında yapılan bu ikinci savaşı da Gazneli ordusu kazandı ve ele geçirilen Hindliler kılıçtan geçirilerek mal ile hayvanlarına da el konuldu. Bu savaş sonucunda Gazneliler Peşâver[136] sınırlarına kadar Gazneli Devleti sınırlarını genişletmiş, bu bölgede dinî ve ticarî çalışmalar için ortam hazırlamıştır[137]. Gaznelilerin Hind topraklarındaki başarıları kısa sürede tüm bölgede duyuldu, daha önce Gaznelilere katılmayan bazı Hâlaçlar ve Afganlar da gelip Sebüktegin'e katıldılar. Hindûşahiler ise Batı'ya doğru genişleyemeyeceklerini anlayıp topraklarını koruma politikası gütmeye başladılar[138].

Gazneli Devleti, Sebüktegin yönetiminde Hind Seferleri sonucu bölgede güçlü bir devlet hâline gelmesine rağmen hâlâ Sâmânîlere bağlıydı. Sebüktegin ve Sâmânîler Devleti (819-1005) Emiri II. Nuh (976-997) Kiş[139] (Keş) şehri

---

135 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 592; Utbî, *a.g.e.*, s. 27.

136 Pakistan topraklarının kuzeybatı bölgesinde yer alan tarihi bir şehirdir. Yüksek ihtimalle Kuşanlar tarafından kurulmuş olan bu şehir, birçok tarihi devletin merkezi olarak benimsenmiştir. Bkz, Azmi Özcan, "Peşâver", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXIV, Ankara 2007, s. 252-253; C. Collin Davies, " Peşâver", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 556-558.

137 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 592-593; Hasan Köse, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s. 171; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 8.

138 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 592-593; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 8.

139 Büyük ihtimalle VII. yüzyıl'da, Semerkant'ın güneyinde kurulmuş olan, günümüzde ise Özbekistan Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde kalan tarihi bir bölgedir. Bkz, Ahmet Taşağıl, "*Keş*" Türkiye

yakınlarındaki görüşmelerinde, Sebüktegin Nuh'a bağlılık yemini etmişti. Hatta Sâmânîlerin düşmanı olan; Horasan sipehsaları Ebu Ali Simcuri ve komutan Faik gibi iki güçlü Türk'e karşı Sâmânîlere yardım etmişti[140]. Bu yardım sonucu II. Nuh tahtında kalmaya devam etmiş ve iki azılı düşmanından kurtulmuştur. Bu olaydan sonra 994 yılında Emir Nuh, Sebüktegin'e "Nasırüddin Veddevle" (Dinîn ve Devletin Yardımcısı) lakabını hediye etti, ayrıca Belh, Toharistan, Bamyan[141], Gur ve Garcistan[142] idaresini de Sebüktegin'e verdi. Emir Nuh, Sebüktegin oğlu Mahmud'a ise "Seyfü'd-Devle" (Devletin Kılıcı) ismiyle birlikte Horasan yönetimini verdi[143].

Komutan Faik, Sebüktegin ile giriştiği savaşı kaybedip kaçtıktan sonra Türk Hakanlığı'na (Karahanlılar) sığındı ve Nasr b. Ali (970-998)'yi Sâmânîlere karşı kışkırtarak sefere çıkmaya ikna etti. Sebüktegin'in tekrar Sâmânîlere desteğe gelmesi sonucu Karahanlılar ve Sebüktegin (Sâmânîler devleti adına) arasında anlaşma yapıldı ve Sebüktegin bu anlaşmadan sonra Belh'e döndü[144]. Belh'e gelince ağır bir hastalığa yakalanan Sebüktegin, Gazne'ye gidip temiz havasından suyundan şifa bulmak ümidiyle yola çıktı. Sebüktegin ve beraberindekiler henüz Belh'ten çıkmışken yolda Madru Müy denen bir köy yakınlarında Ağustos 997 yılında hakkın davetine "Lebbeyk" diyerek canını teslim etti[145].

Nasırü'd-din Sebüktegin hastalanıp yatağa düştüğü zaman kendisinden sonra yerine oğlu İsmail'in geçmesini ve askerlerinin ona itaat etmesini istemişti.

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXV, Ankara 2002, s. 314-315.

140 Bosworth, *a.g.e.*, s. 41.

141 Afganistan'da bulunan Hindukuş'un üzerine inşa edilen tarihi bir bölge. Ceyhun ve İndus yöreleri arasında önemli bir coğrafi konuma sahip olan bölge ticaret açısından da son derece değerlidir. Bkz, W. Barthold, " Bâmîyân", *İslâm Ansiklopedisi*, C. II, MEB Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1979, s. 296-298.

142 Günümüzde Afgan Türkistan'ı topraklarında bulunan Garcistan, İran'ın kuzeydoğusunda yer alan tarihi bir bölgedir. Gazneli Mahmud döneminde Gazneli Devleti topraklarına dâhil edilmiştir. Bkz, M. Longworth Dames, " Garcistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 717.

143 Ömer Soner Hunkan, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*, Paradigma Akademi Yayınları, B. 4, İstanbul 2015, s. 123; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 9-10.

144 V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Kronik Yayınları, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), B. 3, İstanbul 2017, s. 282; Ömer Soner Hunkan, *a.g.e.*, s. 124; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 11.

145 Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 44; Utbî, *a.g.e.*, s. 105-106.

Sebüktegin vefat edince emir buyurduğu gibi yerine oğlu İsmail geçti (997) ve Gazneli askerleri de ona itaat ettiler. Ancak İsmail iyi bir yönetim sergileyemedi ve askerleri bundan faydalanıp Sebüktegin tarafından toplanan tüm hazineyi bu dönemde harcayıp devleti ekonomik açıdan zor duruma düşürdüler[146]. Bu sırada Seyfü'd-Devle Mahmud babasının taziye ve yasını tamamlayıp kardeşi Emir İsmail'e mektup yazdı; Gazneli tahtında oturmanın kendi hakkı olduğunu kardeşinin tahtan inip kendisine itaat etmesi gerektiğini bildirdi. Emir İsmail ise bu isteği reddetti, bunun üzerine Mahmud, kardeşine karşı askerî harekât düzenleyip Gazneli tahtını ele geçirdi[147].

Sultan Mahmud (998-1030) kardeşini tahttan indirip yerine geçtikten sonra, Sâmânî Emiri II. Mansur'a haber gönderip Horasan sipehsalarlığının eskiden olduğu gibi tekrar kendisine verilmesini istediyse de bu isteği reddedildi. Sultan Mahmud, isteğinin reddedilmesi sebebiyle askerî kuvvet kullanmaya ve Horasan'ı zorla almaya karar vererek yola çıktı. Sâmânî komutanlarından Türk kökenli Faik ve Begtüzün, Emir II. Mansur'un kendilerinden vazgeçip Sultan Mahmud ile anlaşacağından endişelenip Mansur'a ihanet ederek onu yakalayıp gözlerine mil çektiler. II. Mansur'un yerine 25 Şubat 999 tarihinde II. Abdülmelik'i[148] tahta çıkardılar[149]. Seyfü'd-devle Mahmud bunun üzerine kendinî devrik emirin hak savunucusu ilan ederek Sâmânîlere savaş açtı. Yapılan savaşı kazanan Sultan Mahmud; Begtüzün, Faik ve Emir Abdülmelik'i Maveraünnehir'e kadar sürgün etti[150]. Bu sırada Sâmânîler Devleti'nin bu durumundan faydalanmak isteyen Karahanlı Devleti'nin Hakan'ı İlig Nasr 23 Ekim 999'da Buhara'yı işgal ederek Sâmânî Devleti'ni yıktı[151].

---

[146] İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil-Fi't-Tarih*, Bahar Yayınları, (Çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul, C. IX, İstanbul 1987, s. 109; Utbî, *a.g.e.*, s. 114.

[147] Utbî, *a.g.e.*, s. 115; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 109-110.

[148] Sâmânî Devleti hükümdarı, Şubat 999'da Sâmânîler Devleti'nin Türk komutanları tarafından tahta çıkarıldı. Karahanlılar tarafından 23 Ekim 999 tarihinde tahttan indirilip Özkent'te hapsedildi. Bkz, Abdülkerim Özaydın, "Ebü'l-Fevaris Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. I, İstanbul 1988, s. 271.

[149] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 15; Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 50.

[150] İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, s. 109-110; Bosworth, *a.g.e.*, 44-45.

[151] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 16; Ömer Soner Hunkan, *a.g.e.*, s. 113-115; Abdülkerim Özaydın, "Ebü'l-Fevaris Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr", s. 271.

Sâmânîlerin yıkılması sonucu toprakları Gazneliler ve Karahanlılar'a geçti ve Gazneliler artık tam bağımsız bir devlet hâline geldiler[152]. Sultan Mahmud Sâmânîlere karşı kazandığı savaş sonrası Bağdat'daki Abbasi Halifesi el-Kadir Billâh'a[153] (991-1031) mektup yazıp zaferini bildirdi ve Sâmânîlerin tanımadığı halifeyi tanıdığını ilan etti. Halife Kadir Billâh buna karşılık Sultan Mahmud'a elçisi aracılığıyla; taç, hilat, bayrak ve Sultan Mahmud'un ele geçirdiği yerlerin fermanıyla birlikte "Yeminü'd-devle" ile "Emin el-mille" lakaplarını vermiştir (Kasım 999)[154].

Yeminü'd-devle Mahmud, halife tarafından kendisine gönderilen hediyeleri alınca orada bulunanların önünde; bundan sonra her sene Hindistan üzerine gidip kâfir ile savaşacağına dair söz verdi[155]. Hind tarafına yönelmesinin diğer bir sebebi, kalabalık orduyu kontrol altında tutmanın en iyi yolu orduyu hareket hâlinde tutmak, onlara yeni yerler almayı ve ganimeti vaat etmekti. Bir diğer sebep de ekonomik açıdan güçlenmek ve asker giderlerini karşılayabilmek için Hindistan topraklarının uygun bir yer olmasıdır. Gazneli Mahmud'un Hind seferlerinin en önemli sebeplerinden biri de Hindistan'ın her açıdan zengin bir bölge olması ve ganimet isteyen halk ile gönüllü askerlerin de seferlere tam destek vermesidir. Yeminü'd-devle Mahmud, babası Sebüktegin Hindistan'a sefer düzenlediğinde babasının yanında Hindistan'a gitmiş, savaşlara katılmıştı. Bu bakımdan Hindistan hakkında bilgi sahibi sayılırdı ve bu da önemli bir avantajdı[156].

Sultan Mahmud, Hindistan topraklarına ilk seferini Eylül 1001'de Peşâver bölgesine yaptı (Bazı kaynaklarda ilk sefer olarak 999 veya 1000 yılında Lâmgân'a yapılan bir seferden bahsedilse de, çağdaş kaynaklarda bu sefere dair bilgi yoktur). Hindûşahiler Devleti'nin racası Caypal 30.000 piyade, 12.000 atlı asker ve 300 fil ile

---

[152] Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 50; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 15-16.

[153] Abbasi Devleti halifesi Kadir-Billâh 991-1031 ylları arasında halifelik yapmıştır. Halifeliği döneminde Başkent Bağdat'da bile zaman zaman hükmetmekte zorlanmıştır, Bağdat'ın arka mahallelerinde Şii Fatımiler adına bazı günler hutbe okunmuş ve buna engel olunamamıştır. Büveyhiler Devleti'ne karşı başarılı bir mücadele vererek Abbasileri eski ihtişamlı dönemlerine çevirmeyi amaçlamıştır. Bkz, Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Kâdir-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 127-128.

[154] Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 51-52; Utbî, *a.g.e.*, s. 134; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 16.

[155] Utbî, *a.g.e.*, s. 134-135; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 16.

[156] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 16.

Sultan Mahmud'un karşısına çıkmaya hazırlanırken Sultan hızlı davranarak Kasım 1001'de Hindulara saldırdı ve kısa sürede raca ve ordusunu mağlup etti. Raca Caypal çok sayıda askeri ve 15 oğlu ile birlikte yakalandı. Daha sonra Caypal fidye karşılığı salıverildi[157]. Sultan Mahmud Peşâver'den sonra Vayhand (Vayhind)'a girdi ve burayı da ele geçirerek askerlerine yağma izni verdi. Caypal bu mağlubiyetler ve esir düşme olayını Hind gelenekleri sebebiyle kabullenemedi ve ateşe atlayıp intihar etti[158].

Gazneli Mahmud ilk seferinin üzerinden yaklaşık 3 yıl geçtikten sonra Hindistan'a düzenlediği ikinci seferi olan Bhatiya Seferi'ne (1004) çıktı. Peşâver ve Vayhand savaşları sonucu "Gazi" lakabı alan Sultan Mahmud; 1004 yılında Müslümanların Bhatiya (Bhatinda) dediği Multan'ın doğu tarafında yer alan bölgeye doğru yola çıktı. Bu seferin sebebi, eskiden müttefik olan Raca Bahira'nın Caypal'a karşı yapılan savaşta Sultan Mahmud'a yardım etmemiş olmasıydı. Bhatiya üstüne gidip üç gün süren savaş sonunda galip gelen Gazi Mahmud ve askerleri Bahira'yı kaçtığı dağların zirvesinde sıkıştırdı. Raca Bahira esir düşmek istemediği için yanında bulundurduğu bıçağıyla kendini öldürdü[159].

Bhatiya Seferi'nden sonra Gazneli Mahmud, Hindistan topraklarında yer alan ve çok zengin bir yer olan Multan bölgesine sefere çıktı (1005-1006). Gazneli Mahmud, Bâtınî düşüncelerine engel olmak, o bölgede Sünni İslâm'ı güçlendirmek ve Multan gibi zengin bir bölgeden askerî ve ekonomik kâr elde etmek maksadıyla, Multan hâkimi Ebu'l-Feth Davud'un üzerine gitti[160]. Multan[161] yolu üzerinde toprakları bulunan Anandpal'dan topraklarından geçmek için izin isteyen Mahmud

---

[157] Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi-Pasifikten Akdenize 2000* Yıl, (Çev: Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 199; Kâmuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Karacan Yayınları, C. I, İstanbul 1981, s. 284.

[158] İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil-Fi't-Tarih*, Bahar Yayınları, (Çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul, C. IX, İstanbul 1987, s. 140-141; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 16; Hanefi Palabıyık, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", *EKEV Akademi Dergisi*, S. XXXII, Erzincan 2007, s. 146.

[159] Utbî, *a.g.e.*, s. 194-196; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 152; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 18.

[160] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 152; Utbî, *a.g.e.*, s. 197; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 146.

[161] Günümüzde Pakistan Devleti'nin Pencap bölgesinde yer alan tarihi bir yerleşim alanıdır. Bugün Multan türbeler ve camiiler şehri olarak meşhur olmakla birlikte ulaşım açısından da son derece gelişmiştir. Bkz, T. W. Haig, "Multan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, MEB Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1979, s. 578; Azmi Özcan, "Mültan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 548-549.

bu isteği reddedilince Anandpal'a savaş açtı, yenilgiyi erken fark eden Anandpal kaçıp kurtuldu. Sultan Mahmud daha sonra Multan'a girip bölgeyi ele geçirerek (güney kısımları hariç) direnenleri kılıçtan geçirip sükûneti sağladı. Ancak Gazneli askerleri Davud'u yakalamayı başaramadılar. Sultan, yerel halkı Bâtınî (Karmatilik) düşünceleri sebebiyle 20.000 dirhem para cezası ödemeye mecbur kıldı[162]. Yeminü'd-devle Multan'dan sonra Kevakir Kalesi'ni almak için ordusunu hazırladı. Kevakir Kalesi'nin sahibi Beyda isimli bir Hindli'ydi. Sultan Mahmud'a karşı duramayacağını anlayan Beyda kaçıp bölgedeki en büyük kale olan Kalincar Kalesi'ne (Bundelkhand) sığındı. Sultan Kevakir Kalesi'ni ele geçirip içindeki yaklaşık 600 putu kırdırdı, sonra da Kalincar Kalesi'ni kuşatmaya gitti. Kalincar Kalesi'ni kuşatan Gazneliler, zafere çok yaklaşmışken Türk Hakanlığı Emiri İlig Han'ın, Horasan'a sefer düzenleyeceğini öğrenince; Hind racasıyla 500 fil ve 3.000 gümüş vermesi karşılığında anlaşıp Gazne'ye geri döndüler[163].

Sultan Mahmud Multan'dan ayrılmadan önce Suphal (Nevasa Şah)'i Multan valisi olarak atamıştı. Ancak Suphal, Sultan oradan ayrılır ayrılmaz tekrar eski Hindu dinine geçtiği ve diğer Hindu racalarıyla ittifak içine girdiği için Gazneli Mahmud ondan rahatsızlık duymaya başladı ve Suphal üzerine bir sefer düzenleyip onu cezalandırmaya karar verdi. Multan Seferi'nden 2 sene sonra Gazneliler Hindistan üzerine Pencap Seferi'ne (1008) çıktılar. Gazne'den ordusuyla yola çıkan Sultan, ani bir baskınla Suphal'i gafil avladı ve yakalayıp ömür boyu kalması için hapse gönderdi. Bu sefer sırasında Karmatiler bir kez daha cezaya çarptırıldı. Seferin sonucunda tüm Multan bölgesi ele geçirildi ve Gazneliler açısından son derece önemli bir yerleşim yeri hâline geldi[164].

Pencap Seferi'nden hemen sonra Gazneliler beşinci kez Hind seferi'ne (1008 II. Peşâver Seferi (Nagarkot)) çıktılar. Caypal'ın yerine geçen oğlu Anandpal

---

[162] Utbî, *a.g.e.*, s. 198; Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 57-59; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 153; N. A. Baloch, "Gaznelilerin Hakimiyeti ve Lahor Krallığı Müessesesi", *ERDEM*, S. 20, (Çev. Esin Kâhya Ocak 1991), C. VII, Ankara 1995, s. 557-558; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 284.

[163] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 153-154; N. A. Baloch, *a.g.e.*, s. 559; Bosworth, *a.g.e.*, s. 46; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 284.

[164] Joseph Deguignes, *Büyük Türk Tarihi*, Türk Kültür Yayını, (Haz. Selahattin Alpay), B. 1, İstanbul 1976, s. 937; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 19; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 146; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 285.

üzerine düzenlendi. Bu sefer sırasında Kuzey Hindistan bölgesindeki racaların çoğu Anandpal'a destek vererek asker yardımında bulundu. Gazneli Mahmud'un adım adım ilerleyişinden endişe duymaları sebebiyle Anandpal'ın yanında yer aldılar. 31 Aralık 1008'de Gazneli ordusu sefere çıkıp Hindemend (Vayhand, Sudra) Nehri kenarına gelince Anandpal'ın oğlu Brahmapal öncülüğündeki Hind ordusuyla karşılaştılar. İki ordu arasındaki savaşta kazanan Gazneli ordusu oldu. Savaş alanından kaçanların peşini bırakmayan Gazneli askerler bizzat Sultan Mahmud önderliğinde düşmanları Bhim Nugur (Nagarkot) Kalesi'nin önüne kadar takip ettiler. Üç günlük bir kuşatmadan sonra kale ele geçirildi (1009). Kalede 90.000.000 dirhem-i şahiyye, 700.000 tane altın, mücevherat, gümüş kap, 400 menn (ölçek) altın ve gümüş ile kalede bulunan gümüş dolu bir ev ganimet olarak ele geçirildi[165].

Peşâver Seferi'nden yaklaşık 1 yıl sonra Sultan Mahmud Hindistan üzerine Nârîn Seferi'ne (Ekim 1009) çıktı. Sultan, Kuzey Hindistan'ın önemli ticaret merkezlerinden olan Nârîn (Narâyan, Narainpur)'i almak için harekete geçti[166]. Nârîn racası, Yeminü'd-devle ve ordusu karşısında direnmeye teşebbüs ettiyse de başarılı olamayacağını anlayıp emân diledi. Sultan Mahmud, racanın barış isteğini yıllık vergi, 50 fil ve ek olarak her yıl 2.000 atlı asker vermesi karşılığında kabul etti. Bu sefer sonucu Hindistan ile Horasan arasındaki ticaret yolları açıldı ve tüccarlar iki bölge arasında kafileler hâlinde ticaret yapmaya başladılar[167].

Gazneliler Nârîn Seferi'nden hemen sonra, daha önce alınamayan Multan bölgesinin güney kısımlarını da almak için, İkinci Multan Seferi'ne (Ekim 1010) çıktılar. Multan Seferi'nde (1005-1006) alınamayan Multan bölgesinin güney kısımları İkinci Multan Seferi'nde alındı ve Ebu'l-Feth Davud da yakalanıp Gurek Kuzak Kalesi'nde hapse atılarak ömür boyu mahkûm edildi[168]. Sultan Mahmud, Multan Seferi'nden sonra 1010 yılının son aylarında Gur (Afganistan dağlık bölgesi, Herat'ın doğusu) hâkimi Muhammed İbn Suri üzerine sefere çıktı. Gur Kalesi'ni alıp

---

165 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 168; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 20; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 147.

166 Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 73; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 27.

167 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 73; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 20; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 147.

168 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 21; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 28.

sahibi Muhammed'i huzuruna getirten Sultan henüz akıbeti hakkındaki kararını vermemişken Muhammed yüzüğündeki zehri içerek intihar etti[169].

İkinci Multan Seferi'nden 3 yıl sonra Gazneliler, Narâdin (Nandanah, Salt Range) Seferi (1013-1014) ile tekrar Hindistan topraklarını fethe çıktılar. Hind racası Triloçanpal üzerine yapılan bu sefer için, Gazne'den 1013 yılında ayrılan ordu iki aylık bir yürüyüşten sonra şiddetli soğuklar yüzünden geri dönmek zorunda kaldı. Gazneli ordusu 1014'te havaların sefer için elverişli hâle gelmesiyle tekrar Narâdin seferine çıktılar. Hindliler bir dağa yerleşip konumlarını güçlendirmeye çalıştılar, ancak bu dağ da onları koruyamadı ve kaçıp Narâdin Kalesi'ne sığındılar. Kaleyi kuşatan Gaznelilerden kurtulamayacağını anlayan Narâdin sakinleri teslim oldular[170]. Narâdin Kalesi'ne giren Gazneliler burada bir evde büyük bir put buldular; söylentiye göre üzerindeki kitabede putun 40.000 yıllık olduğu yazılıydı[171]. Öte yandan savaştan kaçan raca Triloçanpal'ın peşinden askerler Keşmir'e kadar gittiler. Yol boyunca yeni yerler alınıp ahalisi İslâm ile şereflendirildi. Sefer dönüşü Sultan Mahmud'a, Abbasi Halifesi el-Kadir Billâh "Nizameddin" unvanını vermiştir[172].

Narâdin Seferi'nin üzerinden henüz 1 yıl bile geçmeden Gazneliler Taneser'e (Thânesâr) sefer düzenlemek üzere Hind topraklarına yöneldiler (Ekim 1014). Sultan Nizameddin Mahmud, bu seferi Hindular açısından son derece önemli olan Çakrasvami isimli büyük putun yer aldığı, o tarihte içinde en büyük tapınakların bulunduğu Taneser'e düzenledi. Gazneli Mahmud'un amacı, büyük putları kırıp Hindular'ın inancını sarsmak ve bölgenin filleri ile zenginliklerini elde etmekti[173]. Raca Triloçanpal, Gazneli Mahmud'u Taneser Seferi'nden döndürmek için 50 fil vermeyi önerdi, Sultan kabul etmedi ve ilerleyip Taneser şehrini kuşattı. Şehrin racası, Gazneli Mahmud gelmeden kaçtığı için Gazneli ordusu hiçbir direnişle karşılaşmadan şehre girip fethetti (1015). Askerler şehri yağmaladı, bütün putları

---

169 Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 74-75; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 285; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 28.

170 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 195; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 21; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 286; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 147.

171 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 195.

172 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 195; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 22; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 147.

173 Utbî, *a.g.e.*, s. 231; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 22; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 30.

kırdılar sadece Çakrasvam putunu kırmadan halka göstermek için Gazne'ye götürdüler[174].

Taneser Seferi'nden bir kaç ay sonra Sultan Mahmud, Keşmir Seferi (1015) ile birlikte tekrar Hind topraklarına sefere çıktı. Bu sefer, Narâdin Seferi sırasında Triloçanpal'a yardım eden Keşmir racasını cezalandırmak ve topraklarına el koymak için düzenlendi. İlk önce Keşmir'e varmadan yol üzerinde bulunan Lokhot (Loharin) Kalesi, Gazneli ordusu tarafından kuşatıldı; ancak yoğun kış şartları yüzünden yarıda kalan sefer sonucu, çok zor koşullarda 16 Mart 1016'da Gazne'ye geri dönmüşlerdir[175].

Keşmir Seferi'nden sonra Harizm[176] bölgesine yönelen Sultan, o bölgede faaliyetleri sona erdikten sonra Gazne'ye döndü ve 1 yıl sonra Kanavc Seferi'ne (Eylül 1018-1019) çıkmak üzere tekrar Gazne'den ayrıldı. Bu sefer, Kuzey Hindistan'ın en zengin ve en düzenli şehirlerinden biri olan Kanavc şehri ile şehrin yakınındaki kaleler üzerine yapılmıştır. Sultan Mahmud 27 Eylül 1018'de Büst'e geldi. Büst'de iken 20.000 kişilik gönüllü Türk askeri Horasan, Maveraünnehir ve Türkistan'dan[177] gelip Sultan Mahmud'un ordusuna katıldılar. Kanavc'a doğru yola çıkan Gazneli Mahmud'a Keşmir'de, Kalincar racası Mahmud gelip itaat etmiş ve orduya Kanavc güzergâhı konusunda yol göstermiştir[178]. Kanavc yolu üzerinde bulunan Sırsava Kalesi ve Mahaban Kalesi, Gazneli askerleri tarafından ele geçirildi. Cemne ve Ganj arasındaki bölgelerin neredeyse tamamı ele geçirildi. Daha sonra Hind şehirlerinden Hindular için en kutsal olanlarından biri, Delhi ile Agra arasındaki Mathura (Muttra) şehri kuşatılarak fethedildi. Hindistan içlerine doğru

---

[174] Utbî, *a.g.e.*, s. 231; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 197; N. A. Baloch, *a.g.e.*, s. 563; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 22.

[175] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 22; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148.

[176] Bölge ismini Balhan Dağları'ndan gelen Harizm kavminden almıştır. Aral gölünün güneyi boyunca uzanan bölge Harizm sınırlarını oluşturur. Bkz, Abdülkerim Özaydın, "Hârizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, İstanbul 1997, s. 217-220.

[177] Türkistan adı genel anlamda Türklerin yoğunlukta yaşadığı bölgeye, İranlılar tarafından verilen isimdir. Coğrafi olarak, İran Horasan'ından başlayıp Afganistan'ın kuzeyine oradan Pamir ile Hindu-Kuş dağlarının kuzey yamaçlarından Çin'de Tun-huang bölgesine kadar uzanan, devamında Mançurya'nın batısına kadar ilerleyen, Moğolistan topraklarıyla beraber Sibirya'nın güneyini kapsayan ve batıda Ural dağları ile Volga ırmağının Hazar denizine kavuştuğu kısma kadar uzanan çok geniş bir alandır. Bkz, Ahmet Taşağıl, "Türkistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXXI, İstanbul 2012, s. 556-560.

[178] Utbî, *a.g.e.*, s. 256;İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 208; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 30-31.

ilerlemeye devam eden Gazneliler 20 Aralık 1018'de Kanavc'a varmayı başardı. Raca Raycapal Gaznelilerin geldiğini öğrenince, Ganj Nehri'ni geçerek kaçmayı başardı. Racanın kaçmasıyla kaledekiler de direnmekten vazgeçerek teslim oldu, böylece Kanavc bir günde alınmış oldu[179]. Raca Raycapal kaçmış olmasına rağmen Sultan Mahmud ile sonradan bir anlaşmaya varması muhtemeldir, çünkü Kanavc şehrinin çok sayıda mabedi ve kurganı olmasına rağmen sadece yedi tanesinin yağmalanmasına izin verilir ve Raca Raycaypal Kanavc racası olarak kalmaya devam eder. Kanavc Seferi dönüşünde Sultan Mahmud, kendisine karşı savaşmaya kararlı olan Şarva Racası Candar Ray üzerine gitti. Candar Ray kaçıp dağlara sığındıysa da ordusu Türk askerleri tarafından mağlup edildi. Kanavc Seferi sonucu ele geçen ganimet; 3.000.000 dirhem para, 65.000 esir, 350 fil ve mücevherat oldu. Bu seferin gelirleriyle meşhur Gazne Ulu Camii ile birlikte çok sayıda mescit ve çeşme inşa edilmiştir[180].

Sultan Mahmud Kanavc Seferi'nden sonra Gazne'ye döndüğünde Hindu racalar birleşerek, Kanavc Racası Raycapal'ı, Sultan Mahmud'dan önce kaçıp sonrada ittifak yapması sebebiyle öldürdüler. Ayrıca Hindistan'ın en geniş topraklarına sahip racası olan Kalincar Racası Ganda (Chandela, Nanda), Gazneli Mahmud'un elinde bulunan Pencap'ı alıp eski sahibi Anandpal'ın oğlu Triloçanpal'a vermek için asker toplamaya başlamıştı. Bu olaylar üzerine Sultan Mahmud, Hindûşahiler ile Kalincar (Bundelkhand) racası ve müttefikleri üzerine 1019 yılında sefer düzenleme kararı aldı. Gazne'den ordusuyla yola çıkan Sultan Mahmud, Hindistan üzerine hareket etti[181]. Sultan Mahmud, iki racanın (Ganda-Triloçanpal) güçlerinin birleşmesine engel olmak için Triloçanpal'ın ordusunu Ramaganga Irmağı (Ruhut) kenarında yakaladı. Aradaki ırmak dolayısıyla Gaznelilerin kendilerine yetişemeyeceğini düşünen Hindliler; Sultan'ın emriyle ırmağa atlayıp karşıya geçen Türk askerlerini görünce hem şaşırdılar hem de moral açısından dağıldılar[182]. Karşı

---

179 Utbî, *a.g.e.*, s. 258-259; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 23; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148.

180 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 208; Utbî, *a.g.e.*, s. 260-261; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 23; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 30-31; A. Y. Yakubovskiy, "Gazneli Mahmut Gazne Devletinin Menşei ve Karakteri Meselesine Dair", *Ülkü Halkevleri Dergisi,* S. 76, C. XIII, Ulus Basımevi, Ankara 1939, s. 321-33.

181 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 240-241; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 24; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148.

182 Utbî, *a.g.e.*, s. 265; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 241; İbrahim Kafesoğlu, *Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar,* Ötüken Neşriyat, Ankara 2014, s. 374-376.

kıyıya yüzerek geçen askerler kısa sürede Hindlileri bozguna uğrattı. Triloçanpal ise kaçmaya çalışırken yanındaki bir Hindli tarafından öldürüldü (Ekim 1019). Triloçanpal'dan sonra Hindûşahiler tahtına oğlu Bhimpal geçti. Gaznelilere karşı duramayacağını düşünen Bhimpal kaçarak Ecmîr[183] hâkimine sığındı. 1026 yılına kadar orada kalan Bhimpal vefat edince Hindûşahiler Devleti de sona ermiş oldu[184]. Triloçanpal ve ordusunu yenilgiye uğratan Gazneliler, Kalincar'a doğru ilerlemeye devam ederken yolda girilmesi çok zor bir kale olan Bâri Kalesi'ni boş bir şekilde gördüler, çünkü Gaznelilere karşı koyamayacağını anlayan kalenin sakinleri ve askerler kaçmışlardı. Bâri Kalesi'ne giren Gazneliler içindeki hazinelerle beraber kaleyi ele geçirdiler[185]. Yeminü'd-devle Mahmud'un ilerleyişi karşısında korkuya kapılıp kaçan Kalincar Kalesi racası Ganda ve askerleri yolda yakalandı. İki ordu akşama kadar savaştıysa da tam bir sonuç elde edemediler ve karanlık çökünce durdular. Sabah Hindlilerin, gece karanlığından faydalanıp kaçtığı anlaşılınca tekrar peşlerine düşen Gazneliler, Hind askerlerinin çoğunu yolda yakalayıp öldürdüler, ancak Raca Ganda'yı yakalamayı başaramadılar. Hind ordusundan kalan ganimete el koyan askerler daha sonra Gazne'ye geri döndüler[186].

Kalincar Seferi'nden sonra Sultan Mahmud ve Gazneli ordusu Lohkot (Loharın) Seferi (1021) ile birlikte tekrar Hindistan'a doğru harekete geçtiler. Bu askerî harekât, daha önce kuşatılmasına rağmen olumsuz hava koşulları sebebiyle alınamayan, Keşmir'e giden yolda büyük bir engel olarak duran Lohkot Kalesi'ne düzenlendi. Ancak bir kez daha ağır kış şartlarının aniden bastırması sebebiyle kale fethedilemedi ve Keşmir'i alma planı başarısızlıkla sonuçlandı. Nisan 1022 tarihinde Lohkot kuşatması kaldırıldı[187].

Lohkot kuşatmasını başarısızlıkla sonuçlandıran Gazneliler, Lohkot Seferi'nden 1 yıl sonra Gvalior ve Kalincar üzerine sefere çıktılar (1022). İlk

---

[183] Hindistan'da bulunan Racastan eyaletinin bir şehri olan tarihi bölge, aynı zamanda Çiştiyye adlı bir tarikatın da merkezi konumundadır. Strajik önemi büyük olan Ecmîr bu sebepten sürekli devletlerin ve racalıkların çatışmasına sahne olmuştur. Bkz, Rıza Kurtulmuş, "Ecmîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. X, İstanbul 1994, s. 384-385.

[184] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 24; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 36.

[185] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 242; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 24; Joseph Deguignes, *a.g.e.*, s. 938-939.

[186] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 242; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 24-25; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 36.

[187] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 25; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 37.

Kalincar Seferi'nde kaçıp kurtulmayı başaran Kalincar Kalesi racası Ganda'yı yakalayıp bölgede tekrar artan gücüne son vermek için, Sultan Mahmud 1022'de yeni bir Hind Seferi'ne çıktı[188]. İlk önce Ganda'ya tâbi olan Gvalior racası Arcan'a (Ercan) sefer yapıldı. Arcan'ın savaşmayı göze alamayıp barış talep etmesi üzerine; 35 fil ve Gazneliler Devleti'ne tabiiyeti karşılığı talebi kabul edildi[189]. Gvalior meselesi halledilince Kalincar Kalesi kuşatıldı, Gazneli ordusuyla başa çıkamayacağını anlayan Ganda da barış istemek zorunda kaldı. Kalincar Kalesiyle birlikte; 300 fil, yıllık haraç sözü ve hediyeler veren Ganda, ayrıca Sultan'a bir de şiir yazarak barış antlaşmasını pekiştirdi. Gazneliler bu başarılı seferi nihâyete erdirdikten sonra Nisan 1023 yılında Gazne'ye geri geldiler[190].

Gvalior ve Kalincar Seferi'nden sonra hem ekonomik hem de askerî olarak önemli bir başarıyla Gazne'ye dönen Gazneliler, 1 yıl sonra Somnât (Sûmenât, Sumnat)[191] Seferi (1024-1026) için Hindistan topraklarına yeni bir sefer yapmak üzere yola revan oldular. Gazneli Mahmud'un en çok ses getiren ve heyecanla karşılanan seferi, Somnât Seferi olmuştur. Somnât, Hindliler'in en büyük ve en önemli gördükleri put olan Lât'ın yer aldığı bölgeydi[192]. Hindistan tarihçileri derler ki: Sultan Mahmud, Hindistan'da kaleler, şehirler fethedip oradaki putları kırdıkça, Lât'ı ziyaret edenler şöyle konuşurmuş: "Lât'ın lanetine uğradılar. Lât onları lanetlediği için tek tek yıkılıyorlar". Bu inanış ve söylentiler Sultan Mahmud tarafından işitilip öğrenilince, Sultan oraya gidip hem putu ve inanışı yıkmak hem de bu zengin bölgenin kaynaklarını ele geçirmek için sefer düzenlemeye karar verdi[193]. Yeminü'd-devle ordusuyla Ekim 1024'te Gazne'den Multan'a doğru yola çıktı. Multan'da ordunun ihtiyaçları için gerekenler alındıktan sonra tekrar harekete geçen

---

188 Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (ek),* s. 300.

189 Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (ek),* s. 300; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 25; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 37.

190 Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (ek),* s. 300; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 25; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 37-38.

191 Kelimenin kökeni Ay Efendisi anlamına gelir. Hindistan topraklarında yer alan Somnât Hindular açısından büyük önem arz eden putlarla dolu bir bölge idi, tâ ki Gazneli Mahmud tarafından fethedilip tüm putlar ve puthaneler yıktırılana kadar. Bkz, T. W. Haig, "Sûmenât", *İslâm Ansiklopedisi*, B. 2, C. XI, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 39-40.

192 İzettullah Zeki, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası,* Çizgi Kitabevi, B. 1, Konya 2019, s. 272-273.

193 Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 109; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 265; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 26; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 148; N. A. Baloch, *a.g.e.*, s. 567.

ordu Büyük Tar (Rajputana) Çölü'nden bin bir zorlukla geçerken çölde bulunan Ladorya Kalesi'ni de fethettiler[194].

Sultan Mahmud ve ordusu uzun ve yorucu bir yürüyüşün ardından nihâyet Somnât'a vardı. Somnât'a saldırı gününü bir cuma gününe denk getiren Sultan, 7 Ocak 1025 tarihinde ilk hücûm emrini verdi. Somnât Kalesi'ni koruyan Hindular kahramanca direnmeye çalıştılar, ancak Türk okçularının hedef şaşmayan atışları sonucu daha fazla dayanamayan Hindular Somnât surlarını boşaltmaya başladı. Türk askerleri bu fırsatı lehine çevirerek kale surlarına tırmanıp şehre girdiler ve kısa sürede kaleyi tamamen ele geçirmeyi başardılar.[195] Bu sırada halk Lât putunun önünde kendilerini kurtarması için dua ediyordu. Lât putu o kadar önemli idi ki; 1000 köy ona vakfedilmiş, 1000 Brahman, 350 erkek ilahici ve 500 dansçı kadın bu putun bulunduğu mekânda görevlendirilmişti. Lât'ın bulunduğu yapıyı her "Ay Tutulması" sırasında binlerce insan aynı anda ziyaret edip en değerli takılarını ona bağışlardı[196]. Gazneli Mahmud Lât adlı putu alıp önce kırdırdı, sonra bir parçasını Gazne Ulu Camisi'nin önüne, bir parçasını Gazne Sarayı kapısının önüne koydurdu ve diğer iki parçasını da Mekke ile Medine'ye yolladı[197].

Somnât Seferi'nden dönerken Enhelvara racası Behim'in kaçıp Kendehe Adası'na sığındığını öğrenen Sultan bu adaya hareket etti. Kısa sürede orayı da ele geçiren Gazneliler ardından Bhatiya'ya gitmek üzereyken halkın teslim olup boyun eğmesi üzerine Gazne'ye doğru yola çıktılar ve 2 Nisan 1026'da Gazne'ye geldiler[198].

Somnât Seferi'nden kısa süre sonra Sultan Mahmud Hindistan'daki son seferi olan, Catlar[199] Seferi'ne (1027) çıktı. Somnât seferi dönüş yolunda Catlar'ın, Gazneli askerlerine saldırarak ağır kayıplar verdirmesi, bu seferin sebeplerinden biridir. Diğer sebebi ise Gazne-Somnât yolunun güvenli hâle getirilmek

---

194 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 265; İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.,* s. 376-380; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 26.
195 Erdoğan Merçil, *Gazneli Mahmûd,* Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 40-41.
196 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 265-267; N. A. Baloch, *a.g.e.*, s. 567.
197 Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni*, a.g.e.*, s. 32; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 25; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 39-40.
198 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 267; Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 114-115.
199 J. S. Cotton, "Cât", *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, MEB Yayınları, İstanbu 1963, s. 26-27.

istenmesidir[200]. Sultan Mahmud 1027'nin Mart ayında Multan'a doğru yola çıktı. Multan'a varan Gazneliler burada savaşçı bir topluluk olan ve İndus'un iki yakasına hâkim olan Catlar'a karşı nehirde savaşabilmek için 1400 gemiden oluşan bir deniz filosunu kısa sürede yapıp bir araya getirdiler. Gemilere özellikle Türk okçular ve Neftçiler de yerleştirilerek İndus Nehrine indirildi. Burada Catlar'ın sert direnişiyle karşılaştılar, ama bu direniş Catlar'ı kurtarmaya yetmedi ve Gazneliler üstünlüğü ele geçirmeyi başararak Catlar'ın birçoğunu öldürüp mallarına el koydular. Sultan, Catlar'dan aldığı bölgeye komutanlarından Ahmed b. Yınaltegin'i vali olarak tayin etti ve Haziran 1027'de Gazne'ye geri döndü[201]. 1030 yılında Sultan Mahmud'un Hindistan'da bulunan vekili Ahmed b. Sebüktegin, Hindliler'in en büyük ve en önemli şehirlerinden biri olan Nêrsa üzerine sefere çıktı. Gazneliler yol üzerindeki yerleşim yerlerini ele geçirerek Nêrsa sınırına dayandılar, Nêrsa'yı da kısa zamanda ele geçiren Gazneliler şehri hava kararana kadar yağmaladılar. Hava kararınca şehrin kalabalık nüfusundan çekinen Ahmed b. Sebüktegin askerlerini şehrin dışında konaklattı. Nêrsa'ya sonraki günlerde tekrar girmeye çalışan Gazneliler şehirdeki kalabalık nüfusun direnişiyle karşılaştı ve bir daha o şehre girmeyi başaramadılar[202].

Hind seferlerinden sonra Gazne'nin batısındaki meseleler ile meşgul olan Sultan Mahmud, Gazne'de hastalanır ve 30 Nisan 1030'da bu vilayette 59 yaşında vefat eder. Her açıdan başarılı bir yönetici olan Sultan Mahmud vefat ettiğinde, Gazneliler; batıda Azerbaycan topraklarından doğuda Hindistan'ın Yukarı Ganj Vadisine, kuzeyde Harizm'den güneyde Hint Okyanusu sahillerine kadar çok büyük bir imparatorluk hâline gelmişti[203].

Sultan Mahmud ölmeden önce yerine oğlu Muhammed'in geçmesini ve saray erkânının ona itaat etmesini buyurmuştu. Sultan öldüğü zaman Belh'te bulunan Muhammed'e haber verildi. Muhammed 40 gün sonra Gazne'ye gelerek tahta geçti. Sultan'ın büyük oğlu Mesud ise Irak'ta bulunuyordu. Mesud kendinden küçük

---

200 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 28; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 41; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 149.

201 Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (ek),* s. 302; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 28; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 41-42; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 287.

202 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 304-305.

203 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 307; Erdoğan Merçil, "Mahmûd-ı Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVII, Ankara 2003, s. 362-365; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 42; Barthold, *a.g.e.*, s. 303; N. A. Baloch, *a.g.e.*, s. 568.

kardeşinin tahta geçmesini kabul etmeyerek ordusuyla Gazne üzerine yürüdü. Sultan Muhammed ordusunun başındaki amcası Yusuf b. Sebüktegin ile Gazne'den çıkarak kardeşi Mesud ile savaşmak üzere yola koyuldu ve Tekinâbâd'da konaklayarak bayramını burada geçirdi. 4 Ekim 1030'da Gazneli ordusu Muhammed'e isyan ederek onu tahttan indirdiler ve gözlerine mil çektiler. Daha sonra Muhammed'i Tekinâbâd'da yer alan Kuhtiz Kalesi'ne hapseden askerler Mesud'a itaat ettiklerini bildirdiler. Mesud Herat'da[204] iken; 11 Ekim 1030'da kendisine gelen mektup ile hükümdar olduğunu öğrendi. Kış mevsimini Belh Vilayeti'nde geçiren Mesud, 2 Haziran 1031'de Gazne Vilayeti'ne ulaştı[205].

Sultan Mesud (1030-1041), Sultan Muhammed'i tahttan indirip Gazne tahtına çıktıktan sonra, saltanat sorunu ve iç işlerini de yoluna koyup yönünü Hindistan'a çevirdi. Sultan Mesud'un ilk Hind Seferi'nin sebebi; Hind orduları komutanlığına atanan Sipehsalar Ahmed Yınaltegin'in isyana kalkışmasıdır. Gazneli ordusu Hindli Tilek'in komutasında Ahmed Yınaltegin'in üzerine gidip etrafına topladığı ordusunu ve kendisini itaat altına aldılar[206]. Ahmed Yınaltegin meselesini çözen Sultan Mesud, babası Sultan Mahmud'un daha önce kuşatıp alamadığı Hind kalelerinden en sağlam konumdaki Seresti Kalesi'ni kuşattı. Uzun süren bir kuşatmanın ardından Gazneliler tam barış anlaşması yapmak üzere iken, kalenin içinde bulunan bir grup Müslüman tüccar, Sultan'a mektup gönderip kuşatmayı kaldırmaması gerektiğini; zira Hinduların daha fazla direnecek gücünün kalmadığını bildirdiler. Mesud kendisine gelen mektuptan sonra kale sahibiyle barış yapmaktan vazgeçti ve kuşatmayı sürdürüp daha güçlü şekilde saldırı emri verdi. Nihâyetinde kale uzun uğraşların sonucunda ele geçirildi, içindekiler esir edilip mallarına el konuldu (1033-1034). Seresti Kalesi'nin etrafındaki yerleşim birimlerini de ele geçiren Gazneliler Hindistan'ın iç bölgelerine doğru ilerlemeye hazırlanırken;

---

[204] Afganistan topraklarının batı kısmında yer alan Herat tarihi bir şehirdir ve birçok medeniyetin uğrak yeri olmuşur. İslâm topraklarına dâhil olmadan önce Akhunlar Devleti'nin elinde olan Türk hâkimiyetinde bir bölgeydi. Bkz, Zeki Velidi, Togan, "Herât", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 429-442; Recep Uslu, "Herat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVII, İstanbul 1998, s. 215-218.

[205] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 307-308; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 51-54.

[206] Mehmet Altay Köymen, "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluşu II", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C. XV, S. 4, Ankara 1957, s. 41; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* s. 60.

Horasan bölgesinde Oğuzların[207] (Selçuklular) karışıklık çıkardığı haberinin gelmesi üzerine Gazne'ye doğru yola çıkmak zorunda kaldılar[208].

Gazneli ordusu Hindistan'dan geri dönerken yolda Nağsi (Hansi)[209] Kalesi'ni de kuşattı, ancak askerler arasında meydana çıkan bulaşıcı hastalık dolayısıyla bu kuşatma kaldırıldı ve Gazne'ye geri döndüler[210]. Sultan Mesud Horasan'da Oğuzlar ile meşgul iken Hindistan orduları komutanı Ahmed Yınaltegin bir kez daha isyan çıkarttı ve bölge halkına zulüm etmeye başladı. Mesud bu olaylar sebebiyle Ahmed Yınaltegin üzerine Hindli Tilek öncülüğünde bir ordu gönderdi. Yınaltegin kuzeyden Hindistan içlerine doğru kaçmaya çalıştıysa da Hind racaları buna izin vermediler. Gazneli ordusu Yınaltegin'e yetişti. Aralarında meydana gelen savaşı kaybeden Yınaltegin önce Multan'a, oradan da Bhatiya'ya kaçtı. Yınaltegin, Bhatiya racalarından birine baskı yaparak Sind Nehri'ni geçmesi için gemi hazırlamaya razı etti. Yınaltegin ve yanında yer alan askerler Sind ortasında bulunan bir adayı yarımada sanarak adaya çıktılar. Bhatiya gemileri onları orada bırakıp geri döndüler. Ahmed Yınaltegin ve beraberindeki 300 asker adadan bir çıkış olmadığını anlayınca yüzerek karaya çıkmaya karar verdiler, çünkü erzakları tükenmek üzereydi. Nehrin çok derin ve de balçıkla kaplı olması sonucu karaya çıkmayı başaramayan askerlerin üzerine Hindular baskın yaptı. Kurtuluş ümidi olmadığını anlayan Ahmed Yınaltegin esir olmaktansa intihar etmeyi tercih etti (1034)[211].

Sultan Mesud bir taraftan Hindistan coğrafyasındaki meselelerle uğraşırken diğer taraftan da Gazne'nin batısındaki sorunlarla meşgul olmak zorundaydı, çünkü batı topraklarında Gazneliler aleyhine hareketlilik hızlanmaya başlamıştı. Sultan Mesud ile Türkmenler'in mücadelesi 1032-1033 yıllarında şiddetli şekilde gün yüzüne çıktı. Irak'ta kargaşa çıkaran Türkmenlere karşı, Sultan Mesud'un verdiği emir ile harekete geçen Irak Sipehsaları Taş Ferraş Türkmen reislerinden elli tanesini

---

[207] Oğuzlar: Azerbaycan, İran, Irak, Türkmenistan ve Türkiye'de yaşayan Türklerin ecdatları olan, Türklerin en kalabalık boy birliğidir. Oğuzlar'ın büyük bölümü X. yüzyıla kadar göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bkz, Faruk Sümer, *Oğuzlar Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1967.

[208] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 332.

[209] M. Longwort Dames, "Hânsi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 220.

[210] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 333.

[211] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 338; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 64-66; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 46.

yakalatıp öldürttü. Bunun üzerine Türkmenler daha önce çekildikleri Balhan (Balkan) dağından inip yağma faaliyetlerine başladılar.[212] Bu sırada Türkmenler'in çıkarmış olduğu kargaşadan faydalanmak isteyen Harzemşah Harun bağımsızlığını ilan etti. Harzemşah Harun isyanı sırasında, Karahanlılar'ın ve de Selçuklulardan Tuğrul ile Çağrı Beyler'in desteğiyle hareket etmekteydi. Sultan Mesud, Harzemşah Harun'un ordugâhındaki birkaç askeri satın aldı. Sultan'ın satın aldığı askerler Harun'u ağır şekilde yaralamayı başardı. Ağır şekilde yara alan Harun birkaç gün sonra 18 Nisan 1035'te vefat etti. Harun'un yerine kardeşi İsmail tahta oturdu ve askerler ona biat ederek bağımsızlığını kazanmasını sağladılar (11 Mayıs 1035)[213]. Harzemşah meselesi henüz halledilememişken, Selçuklular Gaznelilerden Nesâ ve Ferave'yi kendilerine teslim etmeleri karşılığında, artık Gaznelilerin hizmetinde asker olarak çalışmaya hazır olduklarını ve de önderlerinden birinin (Musa Yabgu, Tuğrul veya Çağrı) Gazne sarayında güvence olsun diye kalabileceğini bildirdiler. Gazne Sultanı Mesud bu istekleri duyunca Selçuklular'a karşı hiddetlendi ve Selçukluları bölgeden atmak için harekete geçti. Sultan Mesud henüz Nişabur'da iken Gaznelilerin Hâcib Beytoğdı önderliğindeki ordusu Nesâ'da Selçuklulara ağır şekilde yenildi (29 Haziran 1035). Nesâ'da galip geldikten sonra Selçuklular Horasan'da saldırılar düzenlemeye başladılar (1036)[214]. Sultan Mesud vezirini göndererek olayları bastırmasını istedi. Bu sırada Selçuklular'a giden bir Karahanlı casusu yolda yakalandı. Böylece Karahanlı Buğra Han Muhammed'in Selçukluları destekleyip, Gazneliler aleyhine savaşa teşvik ettiği anlaşılmış oldu. Sultan Mesud casus olayından sonra Karahanlı hükümdarları Arslan Han Süleyman b. Yusuf ve kardeşi Buğra Han Muhammed'e, elçisi Ebû Sadık'ı gönderdi ve iki devlet arasında yaklaşık bir buçuk yıl süren görüşmelerden sonra dostluk anlaşması sağlandı (1037).[215]

---

[212] Mehmet Altay Köymen, *a.g.e.,* s. 35.

[213] Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî,* (Ter. Necati Lügal-Haz. Hicabi Kırlangıç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. V, Ankara 2019, s. 432-434; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 59-62.

[214] Güller Nuhoğlu, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı Ve Kültür,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), s. 18.

[215] Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *a.g.e.*, s. 434-440; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 63-65; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 195-196.

Sultan Mesud, Türkmenler, Selçuklular ve Karahanlılar ile süren uzun mücadelesinden sonra Karahanlı Devleti ile yaptığı barış antlaşmasının akabinde Gazneli devlet adamlarının ve askerlerin itirazlarına rağmen yeni bir Hindistan seferine çıkmaya karar verdi. Devlet adamları, Irak-ı Acem ve Horasan'da bulunan karışıklıklar sürerken Hindistan seferinin doğru olmayacağı yönünde fikir beyan ettilerse de Sultan Mesud devlet adamlarını dinlemedi ve bu fikirlere itibar etmedi. Sultan Mesud 6 Ekim 1037'de Gazne'den ayrılarak Hindistan seferine çıktı. Kâbil üzerinden geçerek Hansi Kalesi'ne vardılar ve kale önlerinde Leşkergah kurdular[216].

Hansi Kalesi (Delhi'nin kuzeybatı bölgesinde yer alan sarp bir kurgan) daha önce hiç ele geçirilmediği için "Bakire" ve "Kalatü'l-Arza" gibi isimlerle ün salmıştı[217]. Kaleye saldırıya geçen Gazneliler bir taraftan kaleyi yoğun şekilde ok atışına tutarken diğer taraftan da tünel kazdılar ve kale duvarlarından birini yıkarak içeri girmeyi başardılar. Hansi Kalesi'ne giriş yapan Gazneli askerleri kısa sürede kalenin hâkimiyetini ele geçirerek 31 Aralık 1037 tarihinde kalenin fethini tamamladılar. Hansi Kalesi'nde yaşayan bütün Hindu din adamları öldürüldü ve hazineleri askerler arasında eşit olarak paylaştırıldı. Hansi Kalesi'nin fethinden sonra Delhi'den 23 mil (37,014912 km) kuzeyde bulunan Sunipal adlı bir kale daha ele geçirildi. İlerlemeye devam eden Gazneliler Rampur şehrine vardılar. Rampur[218] şehri racası Sultan Mesud'a biat ettiğini ve savaşmak istemediğini iletti. Mesud, racanın isteğini ve gönderdiği hediyeleri kabul etti. Bu olaydan sonra Gazne'ye dönmek üzere yola çıkan Mesud 11 Şubat 1038 tarihinde Gazne şehrine geldi[219].

Sultan Mesud Gazne'ye geldiğinde Horasan bölgesinden gelen haberleri öğrenince Hindistan Seferi'nin sevinci gölgelendi ve yerini hiddete bıraktı. Zira Sultan Hindistan'da iken Selçuklular (Türkmenler) Talekan ve Faryab'a girip bu yerleşim alanlarını yağmalayıp halkına zarar vermişlerdi. Bunun haricinde Horasan'ın başka yerleşim yerlerine de baskınlar düzenlemişler ve halkı maddi

---

[216] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 66; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 46.
[217] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 66-67; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 46.
[218] Hindistan toprakları içerisinde yer alan Râmpur şehri, Uttar Prades eyaletine bağlı bir yerleşim alanıdır. Şeker ve pamuk endüstrisiyle bilinen bir bölgedir. Bkz, C. Collın Davies, "Râmpur", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 424-426.
[219] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 67; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 47.

manevi zarara uğratmışlardı. Bu olayların intikamını almak için Sultan Mesud Nişabur'da bulunan Sübaşı'ya Selçuklular'a karşı savaşma emri verdi. Gaznelilerin Hacib Sübaşı önderliğindeki ordusu ile Selçuklu ordusu Serahs bölgesi yakınlarında Talhâb adlı yerde karşı karşıya geldiler. Yapılan meydan savaşında Gazne ordusu ağır bir mağlubiyet aldı (Mayıs 1038). Bu savaştan sonra Sultan Mesud tüm dikkatini Gazne'nin batısına vermek zorunda kaldı. Bu durum Sultan Mesud'un Hindistan siyasetinin sona ermesine sebep oldu[220].

Talhâb Savaşı'ndan sonra Gazneliler Devleti ile Selçuklular arasındaki mücadele artarak devam etti. 6 Nisan Ulya-âbad Savaşı ve 27 Haziran 1039 Serahs savaşlarında Gazneliler, Selçuklu kuvvetlerini bozguna uğrattılar. Gazneli Devleti ve Selçuklular arasında meydana gelen savaşlardan sonra, geçici bir anlaşma sağlandı. Ancak Selçuklular anlaşma gereği terk etmeleri gereken Nişabur'dan çıkmayıp anlaşmanın bozulmasına sebep oldular. Bunun üzerine Sultan Mesud topladığı büyük bir ordu ile Selçukluları yok etmek düşüncesiyle sefere çıktı. Sultan Mesud, Selçuklular üzerine düzenleyeceği sefer için 9 Kasım 1039'da Herât'tan yola çıktı. Gazneliler, Selçuklu ordusunu tâkip ederek, Habûşan kasabası, Nesa ve Nişabur'a girdiler. Selçuklular, her seferinde Gazneliler henüz gelmeden bulundukları bölgeyi terk ederek kaçmayı başarıyorlardı[221]. Nihâyet Gazneli Devleti ordusu ve Selçuklu ordusunun 22 Mayıs 1040'ta öncü kuvvetleri karşı karşıya geldiler. İki öncü grup arasında çıkan çatışmada Selçuklular kovaladıkları Gazneli askerlerini konaklama alanına kadar takip ederek geri çekilmeye mecbur ettiler. 23 Mayıs 1040'ta iki ordu savaş düzenine geçip şiddetli bir cenge tutuştular[222]. Gazneli ordusu ilerleyişini sürdürüp 24 Mayıs 1040'ta Dandanakan Kalesi'nin önlerine kadar geldi. Bu sırada Selçuklu ordusunun hücumu da şiddetlendi. İki ordu'dan da çok sayıda asker ve komutan ölmesine rağmen savaş bir türlü sonuçlanmıyor ve taraflar birbirlerine üstünlük sağlayamıyorlardı. Savaşın en şiddetli yerinde Gazneli ordusundan yaklaşık 370 saray gulamı saf değiştirerek Selçukluların tarafına geçtiler. Gulamlarla birlikte

---

[220] Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând , *a.g.e.,* s. 136-137; Mustafa Demir, *Selçuklular Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 80-86.

[221] Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.,* s. 137-138: Erdoğan Merçil, *Büyük Selçuklu Tarihi (Siyasi Tarih)*, B. 1, Nobel Yayınları, Ankara 2005, s. 10-16.

[222] Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular (Büyük Selçuklu Devleti Tarihi 1040-1157)*, İSAM Yayınları, C. I, İstanbul 2013, s. 78-89; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 74-76.

daha önce savaştan kaçmış olan Gazneli askerleri de Selçukluların saflarına katılarak Gaznelilere karşı savaşa girdiler. Bu beklenmedik olay karşısında, yorgun ve bitik bir hâlde olan Gazneli ordusu dağılmaya başladı. Sultan Mesud ve beraberindeki birkaç komutanın tüm çabalarına ve kahramanca savaşmalarına rağmen Gazne ordusunun dağılması önlenemedi. Selçuklular karşısında dağılmaya ve savaştan kaçmaya başlayan Gazneli ordusu sonuçta ağır bir yenilgiye uğradı ve Sultan Mesud savaş alanından kaçmak zorunda kaldı[223].

Sultan Mesud ve Gazneliler, Selçuklular ile Talhâb Savaşı'na girdikten sonra Hindistan meselesiyle ilgilenememişlerdi. Hindistan siyaseti tamamen durmuş Hindistan'da bu süreçte Gazneliler tarafından hemen hemen hiçbir faaliyet yerine getirilememiştir. Sultan Mesud, Selçuklular ile yaptıkları Dandanakan Savaşı'nda[224] (23-24 Mayıs 1040) ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra 21 Haziran'da, Gazne'ye geri döndü. Sultan Mesud, Dandanakan mağlubiyetinin verdiği hüzün ve başarısızlıktan kaçmak ve de Selçuklulardan gelebilecek yeni bir saldırıya karşı kendini güvene almak için, tüm hazinesini, ailesini (oğlu Mevdud hariç, Mevdud o sırada Belh'de bulunuyordu) ve kardeşi sâbık Sultan Muhammed ile 4 oğlunu da yanına alıp uzun zamandır ihmal ettiği Hindistan'a doğru yola çıktı. Sultan ve beraberindekiler Sind (İndus) Nehri'ni geçtikten sonra Marikale denilen yere geldiklerinde yanlarında yer alan Türk ve Hindu askerler Sultan'ın hazinesini yağmaladılar[225]. Bu sırada meydana gelen kargaşadan etkilenen diğer askerler de isyan ederek Sultan Mesud'u esir alıp tahttan indirdiler ve yerine kardeşi Muhammed'i ikinci kez, 21 Kasım 1040'ta,

---

[223] İbnü'l Esîr, *El-Kamil Fi't Tarih (Büyük Selçuklu Devleti Tarihi),* (Çev. Murat Temelli), Özgü Yayıncılık (Ark Kitapları), İstanbul 2013, s. 144-162; Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s*. 568-590;* Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri),* C. I, Güven Matbaası, Ankara 19979, s. 315-343.

[224] Dandanakan Savaşı: Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasına sebep olan ve aynı zamanda Gazneli Devleti'nin dağılmasını sağlayan savaştır. Savaş sonucunda Selçuklular tarih sahnesine yeni bir güç olarak çıkarken Gazneliler Hindistan topraklarına doğru çekilmişlerdir. Bkz, Ali Sevim, "Dandanakan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, İstanbul 1993, s. 456-457.

[225] Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 49-50; Erdoğan Merçil, "Genel Türk Tarihi", *Gazneliler*, C. III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 46.

Sultan olarak tanıyıp Gazneli Devleti tahtına çıkardılar. Askerlerine rehin düşen Mesud ise Girî Kalesi'ne hapsedildikten bir süre sonra 17 0cak 1041'de öldürüldü[226].

Sebüktegin, Gazneliler Devleti tahtına çıkınca ilk önce Gazne'nin batısındaki siyasî meseleleri halletmişti. Batıyı güvene almasının sebebi, Hindistan fetihleriyle uğraşırken batıdan saldırı gelmesine engel olmaktı. Alptegin'in kaldığı yerden Sebüktegin, Hind Fetih hareketlerine devam etmiş ve Hindistan'a girerek Hindûşahiler Devleti'ni mağlup etmiş ve savaş tazminatıyla cezalandırmıştı. Sebüktegin Kuzey Hindistan'ın önemli şehirlerinden bazılarını almayı başarmış ve Gazneliler Devleti'nin bölgeye iyice yerleşmesini sağlamıştı. Sebüktegin'den sonra gelecek olanlar onun mirası olan Hindistan faaliyetlerinde daha da ileri gitmeye çalışacaklardır.

Sebüktegin'den sonra tahtı kardeşi İsmail'den zorla alan, Sultan Mahmud döneminde Gazneliler bölgenin en güçlü devleti konumundaydı. Devletin toprakları Hindistan içlerinden Irak topraklarına kadar uzanıyordu. Sultan Mahmud tüm dikkatini ve gücünü Hindistan'a vermek maksadındaydı. Ancak zaman zaman Selçuklular (Türkmenler) veya Türk Hakanlığı (Karahanlılar) devletinin Gazne'nin batısındaki faaliyetleri sebebiyle Hind Seferleri'ne ara vermek zorunda kalıyordu. Bu olumsuzluklara rağmen Sultan Mahmud, Hindistan'a 15'ten fazla sefer düzenleyerek Kuzey Hindistan bölgesini fethetmiş ve Hindistan ortalarına kadar ilerlemeyi başarmıştır. Gazneli Mahmud Kuzey Hindistan bölgesinin neredeyse tamamına İslâm dinîni yaymayı başarmış ve Müslümanları orada hâkim kılmıştır. Sultan aynı zamanda bölgenin zenginliklerini de ele geçirerek Gazneliler Devleti'ni bölgenin en zengin devletlerinden biri hâline getirmiştir. Gazneliler Devleti, Sultan Mahmud döneminde her açıdan altın çağını yaşamıştır. Sultan Mahmud döneminde Gazneliler, yenilmez denilen racaları, geçilmez denilen yolları, aşılmaz denilen dağları, alınmaz denilen kaleleri ve fethedilemez denilen şehirleri tek tek ele geçirerek karşısında duranları hükmü altına almayı başarmışlardır.

---

[226] Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 586-590; Edmund Bosworth, *The Later Ghaznavids (1040-1186),* Edinburg Üniversitesi Yayınları, Edinburg 1977, s. 17-18; Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi*, s. 76-77; Erdoğan Merçil, *Gazneliler*, s. 46.

Sultan Mahmud'dan sonra, Sultan Mesud döneminde de Hindistan fetih hareketlerine devam eden Gazneliler Devleti, daha önce kuşatılıp alınamayan bazı kaleleri de almaya muvaffak oldu. Sultan Mesud önderliğinde Hindistan içlerine doğru ilerlemeye ve yeni şehirler, kaleler almaya devam eden Gazneliler, devletin batısını ihmal ettiler. Sultan Mesud tüm gücünü ve dikkatini Hindistan'a vermişken Gazne'nin batısında ortaya çıkan yeni bir güç olan Selçuklular, Gazneliler Devleti'ne tehlike oluşturmaya başladılar. Sultan Mesud Selçuklular'a karşı önlem almada ihmalkâr davranınca, Selçuklular bölgede güçlendi ve kaçınılmaz olarak Gaznelilerin karşısında yer alıp Gaznelilere zorluk çıkardılar. 1040'ta Gazneli Devleti ile Selçuklular arasında meydana gelen Dandanakan Savaşı'nı Selçuklular kazandı. Gazneli Devleti gücünün zirvesindeyken bu savaştan aldığı ağır mağlubiyet sonrası çöküşe geçmiş ve Hindistan topraklarına doğru küçülmeye ve topraklarını yitirmeye başlamıştır.

1.3. Çöküş Dönemi

Sultan Mesud öldükten sonra kardeşi Muhammed yeniden Gazneli tahtına çıkarıldı, Sultan Muhammed Gazne'ye gitmek yerine kış ayını Peşâver'de geçirmeyi tercih etti. Sultan Mesud'un oğlu Mevdud bu sırada Selçuklular ile Belh vilayeti için savaş hâlindeydi. Savaşı kaybeden Mevdud, Hupyan Kalesi'ne doğru geri çekildi. Hupyan'da Mevdud, babası Mesud'un tahttan indirilip hapsedildiğini, akabinde öldürüldüğünü öğrenince babasının intikamı ve Gazneli tahtı için harekete geçti[227]. Mevdud veziri Ahmed b. Abdussamed'in tavsiyesi doğrultusunda Gazne'ye gitti. Gazne'de büyük bir sevinçle karşılanan Mevdud herhangi bir direniş ile karşılaşmadan şehre girdi. Mevdud kışı Gazne'de, amcası Sultan Muhammed ile savaşmak için hazırlık yaparak geçirdi. Hindistan'a sefer yapmak için havalar elverişli bir hâle gelince Mevdud ordusunu toparlayıp Sultan Muhammed ile savaşmak üzere Peşâver'e doğru harekete geçti. Gazneli Sultan'ı Muhammed ve Mevdud'un orduları Dunpur (Celalabâd)'da 8 Nisan 1041'de karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Mevdud'un ordusu galip geldi ve Sultan Muhammed ile oğulları esir edildi. Esir Sultan Muhammed ve ailesinden Sultan Muhammed'in Abdurrahim adlı

[227] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 371-372; Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 590-592.

oğlu hariç diğer hepsi öldürüldü; böylece Gazneli tahtı Sultan Mesud'un oğlu Mevdud'a geçti. Mevdud savaşı kazandığı bölgede Fethâbâd isimli köy ile bir ribat yaptırdıktan sonra Gazne'ye gitti (28 Nisan 1041)[228].

Sultan Mevdud (1040-1049) Gazne'de iken vaktiyle babası tarafından 1034'te Multan valisi olarak atanan kardeşi Mecdud, babasının ölümü üzerine Multan'da Sultanlığını ilan etti. Bu durum Gazne'de bulunan Sultan Mevdud ile Mecdud'u karşı karşıya getirdi. Mevdud ile kardeşi Mecdud'un orduları savaş için hazırlıklara başladığı sırada, 1 Ağustos 1041, tarihinde Mecdud Lahor bölgesindeki karargâhında sebebi belirsiz bir şekilde ölmüş olarak bulundu[229]. Sultan Mevdud, Mecdud'un ölümüyle Gazneli tahtında rakipsiz kaldı. Sultan, Gazne'nin batısındaki Selçuklular ile uğraşırken fırsattan faydalanan Hind racaları Gaznelilerin Kuzey Hindistan'daki topraklarında birleşerek Lahor'u[230] kuşattılar. Hind racalarının amacı, Hinduizm için önemli bir yer olan Nagarkot (Kangra) dâhil bölgedeki toprakları Gaznelilerden geri almaktı[231].

Delhi racası Mahipala önderliğindeki racalar ve Hind ordusu, Gazneli Devleti toprağı olan Hansi ve Thanesar'ı ele geçirip Gazneli devlet adamlarını şehirden attılar ve Nagarkot kapılarına dayandılar. Nagarkot muhafızları ve halkı üstün bir çaba ile direnmeye çalışsa da Lahor ve Gazne'den yardım gelmeyince şehri kaybettiler[232]. Öte yandan Lahor'u kuşatmaya devam eden Hindular yedi ay geçmesine rağmen Lahor'u alamadılar. Bu başarısızlık üzerine Hindu racalarından birinin tekrar Sultan Mevdud'a itaat etmesi olayları tersine çevirdi ve Hindu racaları kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Hindu racalarından kuşatmayı sürdürmeye devam eden iki raca da anlaşamayıp Lahor kuşatmasını kaldırarak kendi bölgelerine

---

228 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 372-373; Erdoğan Merçil, *Gazneliler*, s. 47; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 50-51; Erkan Göksu, *a.g.e.*, s. 40-41; Masser Akhlaqui, *Ebu'l-Fazıl Beyhakî Tarihi ve Tarihinin Dili ve Edebi Değeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Filolojisi Kürsüsü, İstanbul 1978, s. 4.

229 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 395.

230 Saiyid Athar Abbas Rızvî, "Lahor", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVII, Ankara 2003, s. 57-58.

231 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 395; Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi*, s. 7.

232 Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.,* s. 146; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 80; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 51-52.

çekildiler[233]. Sultan Mevdud tarafından Hindistan'a gönderilen Gazne ordusu, geri çekilen iki racadan biri olan Dubal Herbâta'nın peşinden gidip onu ve ordusunu mağlup etti. Bölgede yer alan bir kaleye sığınan raca ve askerleri burada da direnemeyip teslim oldular. Gazneliler Hind racasının elinde bulunan tüm kaleleri alıp yaklaşık 5000 Müslüman esiri özgürlüğüne kavuşturdular[234]. Tabet Baleri adındaki diğer racaya da sefer düzenleyen Gazne ordusu Hindular'a karşı büyük bir zafer kazanıp mal ve topraklarına el koydu. Bu savaş, diğer Hindular üzerinde baskı oluşturdu ve bir süreliğinede olsa Kuzey Hindistan toprakları huzura kavuştu[235].

Sultan Mevdud, Kuzey Hindistan'da sükûneti sağladıktan sonra batıya Selçuklu Devleti'ne yöneldi. Sultan, Karahanlı ve Hemedan'ın eski hâkimi Ebu Kalicar Gerşasp b. Alaüddevle Muhammed ile Selçuklulara karşı birleşti. Mevdud Selçuklular'a sefer yapmak için Gazne'den yola çıktı, ancak Kulunç hastalığına yakalanması sebebiyle Gazne'ye dönmek zorunda kaldı ve 18 Aralık 1049'da vefat etti. Sultan Mevdud öldüğünde henüz 29 yaşında idi ve birçok plan ile projesi ölümüyle birlikte yarıda kaldı[236].

Sultan Mevdud'un ölümü üzerine onun yerine Gaznelilerin tahtına oğlu II. Mesud geçti. Sultan II. Mesud henüz 5 yaşında olduğu için devlet adamları onu tahta layık görmeyerek yerine şehzade Ali bin I. Mesud'u[237] getirdiler (29 Aralık 1049). Sultan Ali döneminde, daha önce hapse atılan Sultan Mahmud'un oğlu Abdürreşid, Sultan Mevdud'un veziri Abdürrezak tarafından serbest bırakıldı. Abdürreşid kendisine itaat eden asker ve devlet adamlarıyla beraber payitahtı ele geçirmek için yola çıktı. Sultan Ali direnemeyeceğini görünce tahtı terk edip Gazne'den çıktı. Böylece Gazneli tahtı 24 Ocak 1050'de Abdürreşid'e geçti[238].

---

[233] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 395; Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând*, a.g.e.*, s.146-147; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s.289.

[234] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 395; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 80; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 52.

[235] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 396; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 52.

[236] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcânî, *a.g.e.*, s. 41; Edmund Bosworth, *a.g.e.,* s. 27-30; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 81; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 52; Masser Akhlaqui, *a.g.e.*, s. 4.

[237] Cüzcani'nin eseri Tabakât-ı Nâsırî'ye gore Sultan Ali bin Mesud, Sultan Mesud'un oğludur. Eserinde bu bilgiyi şu şekilde vermiştir: Türkler ve yüksek mevki sahibi devlet adamları, amca ve yeğen iki şehzadeyi (Ali bin Mesud ve Muhammed bin Mevdud) Gazneli Devleti tahtına çıkardılar. Bkz, Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî,* (Çev. Erkan Göksu), s. 41.

[238] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcânî, *a.g.e.*, s. 41; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 81-82.

Sultan Abdürreşid döneminde (1050-1052) Hindistan orduları komutanlığına Nuştegin tayin oldu. Nuştegin daha önce Hindular'ın aldığı Nagarkot Kalesi'ni kuşatarak kısa sürede tekrar Gazne Devleti'nin topraklarına dâhil etti. Sultan Abdürreşid'in Selçuklu Devleti'ne karşı başkumandan olarak tayin ettiği Tuğrul Bozan[239] Selçuklular ile mücadele ederek Musa Yabgu önderliğindeki Selçuklu kuvvetlerini yenip Sistan'ı[240] ele geçirdi. Tuğrul Bozan bu zaferden aldığı cesaret ile Gazne'ye savaş ilan etti ve Sultan Abdürreşid ile birlikte 11 hanedan üyesini katlederek Gazneli tahtını gasp etti, ancak saltanatı fazla sürmedi[241]. Sultan Mesud'un Türk gulamı Nuştegin iki gulam ile birlikte Tuğrul Bozan'a suikast düzenleyerek onu öldürmeyi başardılar. Emir Sebüktegin soyundan geriye kalanlardan; İbrahim, Şüca ve Ferruhzad adlı hanedan üyelerinden, tahta en layık olanının Ferruhzad olduğuna kanaat getirildi. Başta Gaznelilerin Hindistan orduları kumandanı Hırhiz olmak üzere önde gelen devlet adamlarının kararıyla Ferruhzad Gazneliler Devleti tahtına çıkarıldı (1052)[242].

Sultan Ferruhzad b. Mesud b. Mahmud b. Sebüktegin (1052-1059), Gazneli tahtında yaklaşık yedi yıl kaldı. Bu sürede genelde devletin batısında yer alan Selçuklu Devleti ile uğraştı. Nuştegin komutasındaki Gazne ordusu bu dönemde Çağrı Bey ve oğlu Alparslan'a karşı başarılı bir şekilde mücadele ederek saldırılara karşı koydular. Ferruhzad Selçuklular ile olan uğraşları sebebiyle Kuzey Hindistan bölgesiyle fazla ilgilenme fırsatı bulamadan 4 Nisan 1059'da Kulunç hastalığına yakalanarak vefat etti. Sultan Ferruhzad'ın ölümü üzerine onun yerine kardeşi İbrahim b. Mesud b. Mahmud Gazneli tahtına çıktı (1059)[243].

---

[239] Sultan Mahmud'a Türkistan topraklarından hediye edilen bir gulamdı. Zamanla Gazneli Devleti'nde yükselmeyi başarıp hâcibü'l-hüccâblık makamına oturan Tuğrul, 1052 yılında bir darbe ile Sultan Abdürreşid'i Gazne tahtından indirip yerine geçti. Bkz, Vural Öntürk, "Gaznelilerde Bir Şehzade Düşmanı: Hâcibü'l-Hüccâb Tuğrul Bozan", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 36, Van 2017, s. 345.

[240] V. F. Büchner, "Sistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 716-721.

[241] Minhac-ı Sirâc El-Cüzcani*, a.g.e.*, s. 42-43; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 82.

[242] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcânî*, a.g.e.*, s. 42-43; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 82; Joseph Deguignes, *Büyük Türk Tarih*, Türk Kültür Yayıları, C. VI, İstanbul 1976, s. 954-955.

[243] İbnü'l-Esir, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, (Çev. Abdülkerim Özaydın), C. X, Bahar Yayınları, İstanbul, s. 25; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 289.

Sultan İbrahim (1059-1099) tahta çıkınca ilk iş olarak Selçuklu Devleti ile devam eden çatışmalara son vermek için Çağrı Bey ile bir barış antlaşması yaptı, böylece Selçuklularla yaklaşık yarım yüz yıl sürecek bir barış ortamı doğmuş oldu. Selçuklu Devleti ile antlaşma yapan Sultan İbrahim Gaznelilerin batıdaki sınırlarını güvene almış oldu. Sultan bu durumu fırsata çevirerek 1079 yılında Hind Seferine çıktı. İlk olarak Lahor'dan 120 fersah (682,2 km) uzakta yer alan Ecved (Acudhan) Kalesi'ni kuşattı. Ecved Kalesi'nde 10.000 Hindu savaşçı Gaznelilere karşı savaştı[244]. Yiğitçe bir direniş sergileyen bu Hindu askerleri Sultan ve askerlerinin amansız saldırılarına daha fazla dayanamayarak 23 Ağustos 1079'da kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar. Gazneliler, Ecved'den sonra Hindistan'da dağların zirvesinde yer alan bir tarafı orman diğer tarafı da deniz olan Rübal Kalesi'ni fethettiler[245].

Sultan İbrahim 1080 yılında Dere-Nevre (Derâ-Dun) denilen yere vaktiyle Efresiyab et-Türk-i (Alper Tunga) tarafından Horasan'dan getirilip yerleştirilen halkın üzerine sefere çıktı. Gazneli ordusu bu halkı yapılan savaşta mağlup etti ve 100.000 kişiyi köle olarak aldı[246]. Sultan İbrahim son olarak Hindistan'da Vere denilen bir yeri 3 aylık kuşatmadan sonra fethederek muzaffer bir şekilde Gazne'ye geri döndü[247]. Sultan İbrahim'in 1099'da ölümünden sonra yerine oğlu III. Mesud (Celalüddin) geçti[248].

Sultan III. Mesud (1099-1115), oğlu Şirzad önderliğinde bir orduyu huzur ve barış ortamını koruması ve kuvvetlendirmesi için Lahor'a gönderdi. III. Mesud döneminde Hacip Togan Tegin[249] kumandasında kuvvetli bir ordu Sultan Mahmud döneminden beri kimsenin gidemediği Ganj Nehri'nin öbür tarafına geçip birçok esir

---

[244] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 109; Neslihan Durak, *a.g.e*., s. 53.

[245] Neslihan Durak, *a.g.e*., s. 53.

[246] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 109.

[247] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 109-110; Neslihan Durak, *a.g.e*., s. 53.

[248] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 151; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 289; Erdoğan Merçil, "Türkler", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. IV, Ankara 2002, s. 504.

[249] Türk devletlerinden bazılarında hükümdarın soyundan gelen erkek çocuklara verilen bir ünvan olmakla beraber isim olarakta kullanılmıştır. Kâşgarlı Mahmud'a göre tegin kelimesi "kul, köle" anlamlarında kullanılırdı. Bkz, Ömer Soner Hunkan, "Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXX, İstanbul 2011, s. 312.

ve ganimet ile birlikte geri geldi[250]. Sultan III. Mesud 1115'te vefat ettiğinde Gazneli Devleti toprakları; Gazne, Kâbil, Büst, Kusdar, Mekran ve Kuzey Hindistan bölgesinden ibaretti[251].

Sultan III. Mesud'dan sonra yerine oğlu Sultan Adud ed-Devle Şirzad (1115-1116) geçti ve 1 yıl tahtta kaldı. Sultan Şirzad'ın kardeşi Arslanşah abisini tahttan indirip yerine geçti (1116). Sultan Arslanşah (1116-1117) güçlü ve dirayetli bir devlet adamı olmasına rağmen kardeşi Behramşah'ın; Selçuklu Devleti'nin Horasan Melik'i Sencer[252] (1118-1157) ile birleşip Gazne'ye savaş açması sonucu tahtta fazla kalamadı. Taht mücadelesiyle geçen saltanatı süresince Hindistan meseleleriyle uğraşma fırsatı bulamadı ve 25 Şubat 1117'de tahttan indirildi[253]. Selçuklu Melik'i Sencer 25 Şubat 1117'de Gazne'ye girerek Gazneli tahtında değişiklik yapıp Arslanşah yerine Behramşah'ı vassalı olarak tahta çıkardı. Bu olaydan sonra Gazne'de hutbede ilk defa Selçuklu Devleti'nin adı da okundu ve böylece Gazneliler Devlet'i Selçuklu Devleti'ne bağlı hâle geldi[254].

Sultan Behramşah (1117-1157) tahta çıktığı zaman, Gaznelilerin Hindistan Valisi Muhammed Ebu-Halim onu tanımayıp isyana kalkıştı. Sultan Behramşah Hindistan valisinin üzerine hareket etmek için büyük bir ordu topladı ve Hindistan'a sefere çıktı. 11 Ocak 1119 tarihinde Lahor yakınlarında karşılaşan Gazneli ordusu ve Hindistan valisi Halim'in kuvvetleri arasında meydana gelen savaşı, Gazneliler kazandı. Behramşah, esir alınan valiyi affederek görevine devam etmesi için serbest bıraktı. Behramşah Hindistan'dan ayrılıp Gazne'ye dönerken vali Halim tekrar devlete asi oldu ve Bhira civarında yer alan Nagor'da bir kale yaptırarak kalede büyük bir ordu toplama gayretine girdi[255]. Ebu-Halim'in bu vaziyetinden haberdar

---

[250] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 151; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 85; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 53-54.

[251] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 85.

[252] Selçuklu Devleti'nin son büyük hükümdarı olan Sencer, 1117 yılında Gazne şehrine girip Behram Şah'ı Gazneliler Devleti'nin Sultanı ilan etmiştir. Bkz, Abdülkerim Özaydın, "Sencer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 507-511.

[253] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 86-87.

[254] Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 87.

[255] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, s. 50-51; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 88; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 55.

olan Behramşah, 12.000 kişilik ordusuyla yeniden valinin üzerine gitti. İndus Nehri'ni geçen Gazneliler Multan bölgesinde bulunan Kikyur adlı köyde karargâh kuran valiye baskın yaptı. İki ordu arasında çıkan savaş yine Gaznelilerin zaferiyle sonuçlandı. Vali Ebu-Halim ve oğulları öldürüldü, bir tek İbrahim adında bir oğlu bağışlandı. Savaştan sonra Behramşah, Hindistan valiliğine Hüseyin b. İbrahim Alevi'yi getirerek Gazne'ye döndü[256].

Behramşah döneminde, ilki 1148'de Seyfed-din Suri komutasında, ikincisi de 1151 yılında Alâeddin Hüseyin önderliğinde olmak üzere Gazne şehri Gurlular[257] tarafından yağmalandı ve kısa süreliğine Sebüktegin oğullarının elinden çıktı. 1152'de tekrar Gazne'ye hâkim olan Behramşah 1157 senesinde vefat etti ve yerine oğlu Hüsrevşah geçti[258].

Sultan Hüsrevşah dönemi'nde (1157-1160) Gurlular Gaznelilerden Büst, Zemindevar ve Tekinabad (Kandahar) vilayetlerini aldılar. Sultan Hüsrevşah Gurlular ve Horasan'ı istila eden Oğuzlar ile mücadele edemeyeceğini anlayınca Gazne'yi terk etti ve Lahor'a gitti. Gazneliler Devleti'nin başşehri olan Gazne Oğuzların eline geçti, 1173'te ise Gur Sultanı Said Gıyasü'd-din Muhammed-i Sâm Gazne'yi ele geçirdi[259].

Sultan Hüsrevşah 1160 yılında öldüğünde yerine oğlu Hüsrev Melik Gazneliler tahtına geçti. Sultan Hüsrev Melik (1160-1187) tahta çıktığı zaman Gazneli Devleti; Kuzey Hindistan'da Lahor ve Pencap bölgesiyle sınırlıydı. Bu dönemde Türk ve Hindu emirler Hüsrev Melik'in otoritesini tanımadılar ve bağımsız hareket ettiler. Hüsrev Melik zamanında Gazneliler sadece varlık mücadelesi vermek ile meşgul oldular. Gurlular Devleti 1186'da Hüsrev Melik'in elinde kalan Lahor ve

---

[256] Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, a.g.e., s. 166-167; Neslihan Durak, *a.g.e*., s. 56.

[257] Gurlular: Utbî ve Beyhakî'ye göre Sultan Mahmud döneminde, geneli Müslüman olan bir halktır ve 1000 ile 1215 yılları arasında Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm sürmüşlerdir. Özellikle Sultan Mahmud'dan sonra etkili olmuşlar ve Gazneliler Devletini yıkıp topraklarına sahip olmuşlardır. Bkz, Iqtıdar Husaın Sıddıquı, "Gurlular" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 207-211.

[258] Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 167; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 90; Neslihan Durak, *a.g.e*., s. 56; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 290; Hanefi Palabıyık, *a.g.m.*, s. 150.

[259] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, s. 52-53; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 88; Hanefi Palabıyık, *a.g.m.*, s. 150.

Pencap bölgesini de ele geçirdiler. Hüsrev Melik ve oğlu Melikşah'ı da yakalayıp öldüren Gurlular böylece Gazneli Devleti'ne son verdiler (1187)[260].

Sultan Mesud'un ölümüyle Gazneli Devleti'nin çöküşü hızlanmaya başladı. Sultan Mevdud döneminde Hindistan'da meydana gelen isyan hareketleri zar zor bastırıldı. Hind racaları birleşerek Gazneliler Devleti'ne savaş açtılar, ancak Gazneliler, racaları mağlup edip Hindistan'da sükûneti sağladılar. Sultan Mevdud'dan sonra Gazneli tahtına geçen Sultanlar genelde Selçuklular Devleti ile uğraşmaktan Hind topraklarına gereken önemi gösteremediler. Sultan Behramşah döneminde Gazne, Gurlular tarafından iki kere yağmalandı. Hindistan racaları Gaznelilerin Selçuklularla uğraşmasını fırsata çevirip sürekli isyan hareketlerine kalkıştılar. Hâkimiyeti altında bulunan toprakları tek tek kaybeden Gazneliler, sonunda küçülüp Selçuklulara bağlı etkisiz bir devlet hâline geldi. 1186 yılında Gurlular, Gaznelilerin elinde kalan son Hindistan topraklarını da alarak Gazneli Devleti'ne son verdiler.

Gazneliler Devleti, vaktiyle bir köle olan ve daha sonra büyüyüp güçlenerek saraylarda en yüksek makamlara gelen Alptegin adlı bir Türk tarafından kuruldu. Alptegin kendisine verilen şansları, zekâsı ve yetenekleriyle en iyi şekilde değerlendirip köle olarak girdiği Sâmânîler Devleti'nin sarayında emirden sonraki en yetkili makam olan hassa orduları komutanlığına (hacibü'l hüccab) kadar yükseldi. Alptegin, hiçbir şeyi olmayan bir insanın zekâsıyla neleri başarabileceğinin en güzel örneğidir. Alptegin, Sâmânîler Devleti emiri ile arası açılıp anlaşmazlığa düşünce umutsuzluğa kapılmadı ve kendisine inanan, güvenen insanları yanına alarak Gazne'de devletini kurdu. Alptegin, Gazne'de devletini kurduğu sırada Gazne'nin batısında Sâmânîler ve kuzeybatısında ise Karahanlılar gibi iki güçlü devlet bulunuyordu. Alptegin'in henüz güçlü bir ordusu da yoktu. Ayrıca Sâmânîler Devleti ve halkı ile aynı dine mensuptu. Karahanlılar Devleti'yle ise hem kendisi hem de yanındaki asker ve gulamların çoğu aynı ırka ve kültüre sahipti. Bu iki devletin sakinlerini kendisine düşman etmek istemeyen Alptegin, onların sempatisini kazanıp

[260] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, s. 54; Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.*, s. 169; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 91; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 57; Hanefi Palabıyık, *a.g.m.*, s. 150; Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, s. 290.

ordusuna katma gayesindeydi. Öte yandan Alptegin gaza ve cihada önem veren iyi bir Müslüman idi. Tüm bu sebeplerden dolayı Alptegin kendisine, devletini genişletme, ekonomik kazanç elde etme ve İslâm'ı yayma alanı olarak Hindistan topraklarını seçti.

Alptegin'in Hindistan'a cihada çıkacağını duyan, bölgede yaşayan birçok Müslüman ve ganimetten faydalanmak isteyenler Alptegin'in ordusuna katıldılar. Sağlam bir orduya sahip olmayı başaran Alptegin, Gaznelilerin Hindistan seferlerini başlattı. Alptegin, Kuzey Hindistan'daki ilk toprakları ve savaş ganimetlerini Gaznelilere kazandırdı. Alptegin'den sonra Sebüktegin de Hind seferlerini devam ettirdi ve racaları yenmeyi başararak Hindistan topraklarında endişe, Müslümanların yaşadığı topraklarda ise heyecan duyulmasına sebep oldu. Sultan Mahmud döneminde ise Hind seferleri aralıksız şekilde neredeyse iki yılda bir yapıldı. Sultan Mahmud Kuzey Hindistan topraklarını, yaptığı seferlerle Gazneliler Devleti sınırlarına dâhil etti. Hind seferlerinde Sultan Mahmud, yüzlerce yerleşim yerini ve yüz binlerce insanı hükmü altına almayı başardı. Coğrafi şartlar engel olmasaydı Sultan Mahmud tüm Hindistan topraklarını fethedebilecek güç ve kudretteydi. Sultanı Hindistan'ın içlerine ve güneyine inmekten alıkoyan bir diğer sebep de Gazne'nin batısında yer alan Karahanlılar ve konar-göçer Türklerin faaliyetleridir. Sultan Mahmud'un Hindistan'da olmasını fırsata çevirmek isteyen Karahanlılar ve konar-göçer Türkler Gaznelilerin batıdaki topraklarını sürekli taciz ettikleri için Sultan Hind seferlerine ara verip batıya dönmek zorunda kalıyordu. Bu olumsuzluklara rağmen Sultan Mahmud döneminde Gazneliler Orta Asya'nın en güçlü devletlerinden biriydi.

Sultan Mesud döneminde de Hindistan'da başarılı savaşlar yapılmış ve yeni yerler ele geçirilmiştir. 1040 yılında Selçuklulara yenilen Gazneliler Devleti zayıflamaya başladı. Sultan Mesud'dan sonraki emirler, Gazneliler Devleti'ni eski gücüne kavuşturmayı denedilerse de bunda başarılı olamadılar. Selçuklular ve Gurlular ile yapılan savaşlar sonucunda Gaznelilerin sınırları yavaş yavaş daralmaya başlamıştı. Çöküşe geçen devleti bu kötü durumdan korumak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olmayan acemi Sultanlar, önce Gazne'nin batısındaki toprakları, daha

sonra Gazne'yi ve en son Hindistan topraklarındaki, merkezi Lahor bölgesi olan yerleri de kaybettiler. Gazneliler Devleti son dönemlerini vaktiyle gaza, cihad yapmak ve ekonomik kazançlar elde etmek amacıyla girip aldığı Hind topraklarında geçirdi ve Afganistan topraklarında kurulan Gurlular Devleti tarafından 1186 yılında yıkıldı.

II. BÖLÜM
SEFERLERİN DİNÎ, EKOMOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

2.1. Gaznelilerin Dinî Yapısı ve Seferlere Yansıması

Türklerin yoğun olarak yaşadığı Orta-Asya'ya İslâmiyet'in yayılmasındaki baş aktörlerden biri de Sâmânîler Devleti'dir. Sâmânîler döneminde Türkler kitleler hâlinde İslâm'ı seçerek Müslüman olmuşlardır. Sâmânîler Devleti'nin, Müslüman olmasında etkili olduğu devletlerden biri de Gazneliler Devleti olmuştur. Türkler arasında İslâm dininin Sünni düşüncesi ve Hanefi mezhebi çoğunluk tarafından benimsenmiştir. Gazneliler de Sünniliği ve Hanefi mezhebini seçtiler ve bu dine karşı olan zararlı fikir akımları ve zararlı faaliyetlere karşı savaşmayı da kendilerine görev addettiler. Gazneliler Devleti'nin emirleri aşırı Sünni olan insanlardı. Sünniliğe yönelik ya da karşıt bir söylem ve eylem olduğunu duydukları, hatta sezdikleri anda çok şiddetli karşılık vermekten geri kalmamışlardır[261].

Gazneliler Devleti, cihat esasları üzerine kurulan bir Müslüman-Türk devletidir. Devletin ilk emiri Alptegin ile başlayıp devletin çöküş dönemine kadar Gazneli Emirleri savaş alanı olarak gayrimüslimlerin çoğunlukta yaşadığı Hind topraklarını seçmişlerdir. Gazneliler Devleti'nin kurucusu Alptegin, Sâmânîler Devleti ile sorun yaşayıp da ayrılmak zorunda kalınca askerlerini bir araya topladı ve Gaznelilerin idealini şu sözlerle ortaya koydu: " *Eğer bundan sonra yiyeceğim bir ekmek varsa, geri kalan ömrümü hoş geçireyim, ahir ömrümde kılıcımı Müslümanlara karşı değil, kâfirlere karşı çekeyim ki, ahiret sevabını bulayım. Şimdi, ey ordu emirleri biliniz ki, Horasan, Irak ve Maveraü'n-nehr padişahlığı, Emir Mansur'undur. Sizin hepiniz Emir Mansur'un ordususunuz. Ben sizi kendisi için tutuyordum. Kalkınız, onun dergâhına gidinîz, onu görünüz fermanlarınızı (menşur) yenileyiniz ve tekrar hizmetinizin başında olunuz. Zira ben Hindistan'a gidip, gaza ve cihat ile meşgul olacağım. Eğer öldürülürsem şehit olurum. Eğer İslâm'ı*

[261] Ahmet Ocak, " Karmatilik ve Hindistan'a Yayılması", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları (Ocak-Haziran 2001)*, S. 1, Malatya 2001, s. 39.

yüceltmeye muvaffak olursam, cenneti, aziz ve celil olan Tanrı'nın hoşnutluğunu umarım"[262].

Alptegin'in gösterdiği hedefleri, Sebüktegin de takip etti ve bu hedefleri sağlam temeller üzerine oturttu. Gaza ve cihat düşüncesiyle Hindistan topraklarına giren Sebüktegin, Kuzey Hindistan'da gösterdiği başarılarla İslâm'ın doğudaki en büyük mücahidi konumuna yükselmiştir. Sebüktegin Kuzey Hindistan'da Hindûşahiler Devleti'ne karşı giriştiği savaşları kazanınca ele geçirdiği topraklarda İslâm'ın yayılması hızlanmaya başladı[263]. Sebüktegin'den sonra oğlu Sultan Mahmud döneminde Gazneli Devleti'nin gaza ve cihat faaliyetleri en üst seviyeye çıkmıştır. Sultan Mahmud Kuzey Hindistan'a düzenlediği seferlerle İslâm dinînin o bölgeye iyice yerleşmesini sağladı. Sultan, Kuzey Hindistan'da mescitler ve camiler yaptırıp oralara Gazne'den din âlimleri göndererek bu yeni topraklarda hem dinî anlatmalarını hem de dinî faaliyetlerini yürütmelerini sağladı[264]. Sultan Mahmud din konusunda çok bilgili ve hassastı, ilk din eğitimini babası Sebüktegin'den alan Sultan Mahmud, dinî eğitimini sürdürerek din konusunda uzmanlaşmış ve önce Hanefi fakihleri arasına girmiş daha sonra da kendini geliştirerek dönemin din âlimlerinden biri olarak anılmayı başarmıştır. Hatta Sultan Mahmud'un Hanefi fıkhını konu edinen *et-Tefrîd fi'l-Furû* isimli bir eser de kaleme aldığı söylenir.[265]

Sultan Mahmud, tahta çıktığında Abbasi Halifesi Kadir Billah'a bağlılığını bildirdi. Sultan Mahmud halifeden Horasan menşuru, taç, hilat, çeşitli armağanlar ve *"Yemînüddevle ve Emînülmille", "Veli-i Emirü'l-Mü'minin* lakaplarını aldıktan sonra İslâm dinini yaymaya ve korumaya dair söz verdi.[266] Sultan Mahmud, Abbasi Halifesi'nden gelen hükümdarlık alâmetleriyle birlikte artık tam bağımsız bir devletin emiri oldu ve Sâmânîler'e olan bağlılığı da son buldu. Sultan, halifeden

---

[262] Erkan Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.* 191, Nisan 2011, s. 110.

[263] Carl Brockelmann, "Türk Gazneliler Devleti", *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi,* (Çev. Neşet Çağatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 138-139.

[264] Bertold Spuler, "Doğu'da Hilafetin Çöküşü", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, 2. Baskı, C. I, İstanbul 1997, s. 155-157.

[265] Mustafa Akkuş, "Gazneli Mahmud'un Mutasavvıflarla İlişkisi", *SUTAD,* S. 45, Konya 2019, s. 354-356.

[266] İzettullah Zeki, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası,* Çizgi Kitabevi, B. 1, Konya 2019, s. 60.

aldığı hediye ve manevi destekten sonra Orta-Asya'daki Müslümanlar için de bir rehber konumuna yükseldi. Sultan Orta-Asya'da İslâm dininin ve Sünniliğin siyasî bakımdan tek söz sahibi ve koruyucusu durumuna geldi[267].

Sultan Mahmud, İslâm dininin koruyuculuğunu ve yayılmasını mesuliyetine aldığı sıralarda İslâm toplumunda Karmatilik (Bâtınî) diye yeni bir düşünce de palazlanmaya başlamıştı. Karmatilik, büyük ölçüde Mecusiliğe dayanan, İslâm dinînin yasakladığı birçok şeyi serbest yapan, Kur'an'ın ayetlerini kendi düşüncesine göre yorumlamayı öğütleyen bir düşünce tarzıydı.[268] Bu düşünce tarzı da Sünnilerle çatışma yaşanmasına sebep oluyordu. Sebüktegin tarafından itaat altına alınan Multan valisinin torunu Ebu'l Feth Davud, Sultan Mahmud döneminde isyan edip Gaznelilerden bağımsız hareket etmeye başladı. İsyan hareketine ek olarak Karmatiliği de benimseyen Ebu'l Feth, Sultan Mahmud'un tepkisini çekti. Sultan Mahmud, sapkın bir inanış olarak düşündüğü Karmatiliği Gazneli Devleti'nin topraklarından silmek için 1006 yılında Multan Karmatileri'ne sefer düzenledi. Uzun bir uğraştan sonra Multan'ı tekrar Gazneli Devleti sınırlarına dâhil eden Sultan, burada yaşayan Karmatilerin birçoğunu öldürdü, kalanları da para (dirhem) cezasına çarptırdı. Sultan Mahmud, Multan Seferi ile hem topraklarında huzuru sağladı hem de İslâm dinînin ve Sünniliğin koruyucusu olduğunu gösterdi. Sultan, Karmatiler üzerine ikinci baskını Pencap Seferiyle yaparak bölgedeki Karmatileri tekrar cezalandırdı, bölgedeki Karmatilik düşünce ve isyanlarını bir süreliğine bastırdı. Daha sonra bölgeyi kontrol altına alması ve aykırı dinî düşüncelerin önüne geçmek için Sultan Mahmud Multan bölgesine Sünniliği ve Hanefilik mezhebini anlatacak din âlimleri tayin etti[269].

Gazneli Mahmud, Hindistan'daki Karmatiler ile yaptığı mücadeleler sonucu, Karmatiliğin o bölgeye yayılmasına engel oldu. Karmatiliğin ezilmesiyle Sultan Mahmud Kuzey Hindistan'da Sünni İslâm'ı yayma çabaları ve arzusu için önemli bir engeli aşmış oldu. Gazneli Mahmud bir taraftan Şii kökenli dinî

---

[267] Hanefi Palabıyık, "Gazneliler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. VIII, B. 1, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, s. 369-370.

[268] Ahmet Ocak, "Karmatilik ve Hindistan'a Yayılması", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları*, S. 1, Kubbealtı Yayıncılık, Malatya 2001, s. 43.

[269] İzettullah Zeki, *a.g.e.,* s. 63; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 19-20.

hareketlerle uğraşırken diğer taraftan Şii Müslümanların lideri konumundaki Mısır Fatımileri'ne karşı önlemler almayı da ihmal etmedi. Fatımi Devleti halifesi 1012 yılında elçisi Taharti'yi değerli hediyeler ve bir mektup ile Sultan Mahmud'a gönderip kendi tarafına çekmeye çalıştı. Ancak Sultan Mahmud, Fatımi elçisi ile görüşmedi. Taharti sünni âlimler tarafından yargılandı ve Bâtınî olduğu kanıtlanıp öldürüldü[270].

Gazneli Mahmud hem Karmatiler ve Hind putperestleriyle din mücadelesi veriyordu hem de devletinin sınırları içinde olan Kerramiye[271] mezhebini koruyup kolluyordu. Kerramiye mezhebi Ebu Abdullah Muhammed b. Kerram'ın fikir ve düşünceleriyle şekil almış ve onun ismine istinaden Kerramiye diye anılmıştır. Kerramiye tarikatı, IX. yüzyılın sonlarından itibaren İslâm topraklarının doğusunda Horasan ve Maveraünnehir bölgesinde Hanefilerin içinde kendine has siyasî, iktidai, fıkhi ve tasavvufi düşünceleriyle meydana çıkan ve bu bölgeden İslâm'ın diğer topraklarına yayılıp XIII. yüzyıla kadar varlığını idame ettiren İslâm düşüncelerinden biridir[272]. Kerammilere göre: Allah için önce akıl sahibi olan insanların yaratılması gereklidir, daha sonra akılsız varlıkların yaratılması. Keramiler'in düşüncesine göre, sadece ikrar (dil ile itiraf tasdik) iman olarak tanımlanabilir, kalp ile tasdik iman kabul edilemez, hatta peygamberlerin mucizelere ihtiyacı yoktur zira dil ile itiraf etmeleri yeterlidir. Başka bir fikirleriyse şöyledir; küfür, Allah'ı dil ile inkâr etmekten ibarettir[273]. Kerramiler, Sultan Mahmud'dan önce Sebüktegin döneminde de desteklenmişlerdi. Sultan Mahmud döneminde 20.000 kişi oldukları düşünülürse önemli bir güç oldukları söylenebilir. Özellikle Horasan bölgesinde etkili bir mezhepti. Sultan Mahmud bir dönem bu mezhebi sapkın mezhep ve gruplara karşı kullandıysa da 1013 yılından sonra bu mezhebin yetkilerini kötüye kullanması ve de Sünniliğe aykırı hareketleri ortaya çıkması üzerine Sultan desteğini çekti. Sultan'ın

---

[270] Ahmet Ocak, *a.g.e.,* s. 43.

[271] Horasan ve Mâverâünnehir bölgesinde IX. yüzyılda ortaya çıkan bir tarikattır. Tarikatın kurucusu Muhammed b. Kerrâm'dır. Bkz, D. S. Margoliouth, "Kerrâmiye", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 594-596.

[272] İzettullah Zeki, *a.g.e.,* s. 219-223.

[273] D. S. Margoliouth, *a.g.e.*, s. 594-596; Sönmez Kutlu, "Kerrâmiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. XXV, Ankara 2002, s. 294-296.

desteğinden mahrum kalan bu mezhep zamanla taraftarlarını kaybetti ve silinip gitti[274].

Gazneli Mahmud'dan sonraki emirler döneminde İslâm dininin Sünnilik düşüncesi ve Hanefi mezhebi devletin destek ve himayesini görmeye devam etti. Gazneli emirlerin kendileri de bu düşünce ve mezhepte oldukları için Gazneli Devleti yıkılıncaya dek Sünnilik ve Hanefi mezhebi devlette en güçlü ve en fazla mensubu olan mezhep olarak kalmıştır. Gazneliler Devleti'nde Hanefi mezhebi dışında Şafii mezhebine mensup olanlar da azımsanmayacak kadar çoktu. Sultan Mahmud da bir dönem hem Hanefi hem Şafii mezhebini desteklemiş ve iki mezhebin âlimlerine huzurunda mülakat yaptırıp onları dinlemiştir[275].

Gazneli Devleti ilk Türk-İslâm devletlerinden biridir. Orta-Asya ve Kuzey Hindistan bölgesinde İslâm dininin yayılmasındaki emekleri ve çabaları çok kıymetlidir. İslâm dininin Türkler arasında kalıcı hâle gelmesinde büyük rol alan Gazneliler, bu dinin kendi öz kimliklerine olan uyumu sayesinde çabuk benimseyip bu dinin mensubu olmuşlardır. Gazneli devlet adamları İslâm dini ile son derece sağlam bağlar kurmuşlar ve İslâm dininin yayılması ve korunması için âdeta canlarını ortaya koymuşlardır. Gazneli sultanlarının hepsi de dindar ve din konusunda bilgili olarak yetiştirilmişlerdir. Özellikle Sultan Mahmud birçok efsaneye dindarlığıyla konu olmuş, hatta çoğu insana göre bir evliya olarak bilinmiştir. Sultan Mahmud dinî bir vecibe olarak gördüğü için tüm halkına eşit şekilde muamele edilmesini emir buyurmuştur. Haksızlık ve soygun yapan askerlerini bile acımadan şeriatın gereklerini yerine getirerek cezalandırmıştır. İslâm dinî için gerektiğinde kendi öz ırkdaşlarıyla bile savaşa girmekten kaçınmayan Gazneliler şüphesiz ki bu dinîn yücelmesine ve yayılmasına çok büyük katkılarda bulundular.

Orta-Asya'daki henüz Müslüman olmayan Türklere karşı savaşan Gazneliler İslâm dinînin bu bölgedeki Türkler arasında yayılmasında da önemli

---

[274] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 46-47.
[275] Belazuri, *a.g.e.*, s. 636-637; Recep Uslu, *a.g.e.*, 54-55.

çalışmalarda bulunmuştur. Türkistan'a İslâmiyet'in yayılmasında ve orada kalıcı hâle gelmesinde şüphesiz ki Gaznelilerin de emeği çoktur.

2.2. Gaznelilerin Arap Fetih ve Gaza Hareketlerine Katkısı

Araplar tarafından Hz. Ali döneminde başlayan Hind fetih hareketleriyle 661 yılında ilk kez Hindlilerle yapılan savaşta Araplar galip ayrıldı ve Hind fetihleri başlamış oldu. Halife Muaviye döneminde Sinan bin Seleme tarafından Hind sınırındaki Mükran kuşatılıp fethedildi (664) ve böylece Sind bölgesinde ilk toprak parçası ele geçirildi, ancak kısa süre sonra Hinduların karşı saldırısı sonucu Araplar bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Seleme'den sonra Arapların Irak ve Horasan Valisi Abbad bin Ziyad, Kandahar'ı kuşatarak kısa sürede fethetti ve İslâmiyet buralarda hızla yayılmaya başladı. Kandahar'ın fethedilmesinin ardından bölgeye hızlı bir şekilde Müslüman nüfusu göç etmeye başladı[276].

Araplar 713 yılında Hind fetih hareketlerine hız vererek Multan'dan Umman Denizi'ne kadar olan yerleri fethettiler. Bu fetih hareketiyle Hindistan'daki önemli yerleşim bölgelerinden Pencap ve Mansura tamamen Arapların eline geçti.[277] Araplar 731 yılında Dekken bölgesine ve Malva'ya sefer düzenledilerse de başarılı olamadılar. Bu tarihten sonra Arapların Hindistan fetih ve gaza hareketleri duraklamaya başladı. Araplar Hindistan içlerine sirayet edemediler, ancak Sind bölgesinin tamamını fethetmeyi başardılar. Araplar Sind bölgesini kontrollerine almalarına rağmen buradaki putperestleri İslâm dini ile şereflendiremediler. Emevi[278] İslâm Halifesinin gücü ve etkisi azalınca Sind bölgesinde Karmatilik ve Karmatiliğin destekçisi Mısır Fatımileri etkili olmaya başladı ve bu durum Sultan Mahmud bölgeye gelişine kadar sürdü[279]. 870'li yıllara gelindiğinde Emeviler'den sonra kurulan ve halifeliği de bünyesinde barındıran Abbasi Devleti zayıflayınca Kuzey Hindistan'da yer alan iki Arap emiri Mansur'a ve Multan'ı aralarında pay edip iki bağımsız devlet olarak ortaya çıktılar. Bu tarihten sonra Arap fetih ve gaza

---

[276] Belazuri, *a.g.e.*, s. 629-632.
[277] Belazuri, *a.g.e.*, s. 635-636; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 94.
[278] E. Levi-Provençal, "Emeviler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 240-258.
[279] Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 7-9.

hareketleri durma noktasına geldi, çünkü bu iki devlet ancak kendilerini koruyabilecek güce sahipti[280].

Gazneliler Devleti'nin ilk emiri ve kurucusu Alptegin devletini kurduğu sırada Hindistan'daki Müslümanlar ve Müslümanların kurduğu irili ufaklı devletler Hindular karşısında son derece zor durumdaydılar. Gaza ve cihat hareketlerini düşünecek gücü olmayan bu Müslüman devletler tüm güçlerini kaybetmiş, İslâm dininin Hind topraklarındaki yayılışı durmuş hatta İslâm bu bölgede yok olmanın kıyısına gelmiştir[281]. İşte tam böyle zor bir durumda Hindistan'da Alptegin'in kurduğu devlet etkili olmaya başladı. Emir Alptegin ilk seferinde Gazne'den beraberinde 3.000 askerle ayrılıp Hind diyarlarına gazaya çıktı. Alptegin'in bu gaza faaliyetinin haberi kısa sürede yayılınca Türkistan topraklarından binlerce insan gelip ona ve ordusuna dâhil oldular. Gazne ordusunun sayısı bir anda 11.000 atlı ve 5.000 yayaya yükseldi[282]. Ordusu artınca Alptegin, Hindistan'a gaza için daha çok heyecanlandı ve Hindûşahiler Devleti'nin üzerine gazaya çıktı. Alptegin yaklaşık 10 aylık bir kuşatmadan sonra Hindûşahiler ile anlaştı; karşılığında birkaç tane vilayet, köy ve 5 kale aldı. Bu yerlerde o günden sonra İslâm ve Gazneli bayrağı dalgalandırıldı[283].

Alptegin Gazne'den Multan kapılarına kadar olan yerleri fethetti. Bu sırada Sâmânîler Devleti Gazne'ye yönelince geri dönen Alptegin, Sâmânîlerin Ebu Cafer önderliğindeki ordusunu mağlup ederek Hind topraklarına gazaya devam etti. Dört bir tarafa Hindistan'a gazaya çıkacağını bildiren Alptegin'in çağrısına, kısa sürede karşılık geldi ve yeni askerler gaza ve ganimet için Alptegin komutasında toplandı. Böylece Emir Alptegin ile birlikte Gaznelilerin Hindistan gazası başarılı bir şekilde başlamış oldu[284].

---

[280] Belazuri, *a.g.e.*, s. 636-637; Recep Uslu, *a.g.e.*, s. 54.

[281] Gerdizi, *Zeynel Ahbar*, (Çev. Necati Lugal, Yayınlanmamış Tercüme), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, s. 35.

[282] Erkan Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.* 191, Nisan 2011, s. 113.

[283] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.*, 165.

[284] Nizamü'l-Mülk, *a.g.e.*, 164-165; Muhammed Nazım, *Gazneli Sultan Mahmud'un Hayatı ve Zamanı,* (Çev. Necati Lugal, Yayınlanmamış Tercüme) Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, s. 30.

Alptegin'den sonra Sebüktegin dönemine kadar başa geçen emirler çeşitli sebeplerden ötürü Hindistan'a gaza seferlerine çıkamadılar. Sebüktegin tahta geçip iç meseleleri ve batıdaki sorunları düzene koyduktan sonra Hind gazasına başladı. Sebüktegin ilk önce askerî bir üs olarak Leşker-i Bazar şehrini inşa ettirdi. Hind gazalarına Kâbil başkentli Hindûşahiler Devleti ile savaşarak başlayan Sebüktegin bu devletin önemli bazı kalelerini fethetti[285]. Sebüktegin'in topraklarını fethettiği Hindûşahi racası Caypal topraklarını geri almak için ordu toplayıp Müslümanların üzerine geldi. Atabet'ül Gurek denilen yerde iki ordu savaşa tutuştu. Savaşı Gazneliler kazanınca Caypal sulh istedi. Buna göre Caypal, Gaznelilere 50 fil ve değerli eşyalar verdi. İki devletin anlaşma yapmasının üzerinden kısa bir süre geçince Caypal anlaşmayı bozdu ve Sebüktegin tekrar Hindistan'a sefere çıktı. Hindistan topraklarına giren Sebüktegin, Lamegan adlı bölgeyi fethedip buradaki putları ve puthaneleri yakıp yıkarak yerlerine İslâm'ı ve İslâmî değerlerden olan; çeşmeler, mescitler ve camileri koydu. Hindular bu yenilgiden sonra kendi aralarında çatışmalar yaşamaya başladılar[286].

Sebüktegin ile ilgili olarak Gaznelilerin tarihçisi Utbî şunları yazmıştır: Sebüktegin, Kusdar ve Gazne içindeki işlerini yoluna koyunca putperestlerin diyarı olan Hindistan topraklarını hedefine koydu. Hindistan'a girip oradaki din düşmanlarını yendi evlerini başlarına yıktı. Daha önce İslâm Âlemi'nin hiç gitmediği Muhammed'in adının hiç anılmadığı yerlere kadar İslâm'ı ve Muhammed'in sünnetini ulaştırmayı başardı. Yeni ülkeler ve şehirler fethederek kendi topraklarına kattı ve Müslümanların büyük sevincine sebep oldu[287].

Sultan Mahmud tahta çıktığında Abbasi Halifesi adına hutbe okuttu, buna karşılık Abbasi Halifesi de Sultan Mahmud'a hil'at ve Sultan'ın fethettiği yerleri onaylayan bir menşur gönderdi. Sultan Mahmud kendisine gelen hediyelerle birlikte herkesin huzurunda, İslâm düşmanlarıyla savaşmak ve her sene Hindistan'a gaza

---

[285] Erdoğan Merçil, "Sebük Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVI, İstabul 2009, s. 262-263.

[286] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. VIII, s. 591-592.

[287] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. VIII, s. 591-592; Muhammed Nazım, *a.g.e.*, s. 29-30.

etmek üzere yemin etti. Sultan Mahmud çocukluk yaşlarından itibaren İslâmî gelenek ve ananeler ile yetiştirildiği için bu kararı vermesi de çok doğal ve kolay olmuştur[288].

Sebüktegin döneminde Hindistan'daki putperest racaların birliği bozulmuş, birbirlerine düşman olmuşlardı. Bu durum İslâmiyet'i yaymayı ve oradaki toprakları fethetmeyi kolaylaştırmıştır. Hinduların bu durumundan faydalanmak isteyen Sultan Mahmud Hindistan'ı, Diyar-ı Gazve olarak adlandırdı[289]. Sultan Mahmud döneminde İslâmiyet ve Müslümanlar Hindistan'daki en uzak sınırlarına ulaştı. Hindistan içlerine kadar İslâmiyet yayıldı ve Müslümanlar tarafından bu bölgeler fethedilip Müslüman topraklarına dâhil edildi. Hindistan'da daha önce alınmaya teşebbüs bile edilemeyen şehirler Sultan Mahmud tarafından fethedildi ve İslâm ile şereflendirildi. Sultan Mahmud fethettiği Hindistan şehirlerindeki binlerce putu kırıp put haneleri yıktı. Sultan Mahmud tarafından yıkılan put hanelerin yerine İslâm ibâdethaneleri kurduruldu ve İslâm'ı anlatması ve öğretmesi için din adamları görevlendirildi[290].

Sultan Mahmud döneminde İslâm, Hindistan'da milyonlarca insana ulaştı yüz binlercesi bu dinî kabul edip Müslüman oldu. Sultan Mahmud Hindistan'da çok sağlam bir hâkimiyet kurdu. Hindistan'ın en güçlü racası Caypal'ı rehin olarak aldı. Bunla da yetinmeyerek Caypal'ı Horasan pazarında 80 dirheme satılığa çıkarıp hem ezdi hem de diğer putperest racalara gözdağı verdi. Daha sonra Caypal'ı ibret olsun diye serbest bıraktı ve Hind topraklarına yolladı. Caypal Hindistan'a döndükten sonra intihar etti. Raca Caypal öldükten ve topraklarının çoğu Gazneliler tarafından fethedildikten sonra Hindistan'da fetih ve gaza hareketleri daha da yaygınlaşıp kolaylaştı. Sultan Mahmud Hindistan'ın kuzeyindeki toprakların hemen hepsini fethederek İslâm dinini bu bölgeye yaydı[291].

Sultan Mahmud, Somnât ele geçirildikten sonra en büyük puthaneye girdi ve en büyük putu kırmaya başladı. Bu sırada puthanenin rahipleri gelip Sultan'a yalvarmaya başladılar ve putlarının geri kalanını kendilerine verilmesi karşılığında

---

[288] Utbî, *Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (Tarih-i Yemin-i), s. 134.*

[289] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 110; Muallâ Uydu Yücel, *Hindistan Tarihi*, s. 22.

[290] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, *Tabakât-ı Nâsırî*, s. 29-31; Muhammed Nazım, *a.g.e.*, s. 73.

[291] Iswari Prasad, *Hindistan'da Müslüman Saltanatının Kısa Bir Tarihi*, (Çev. Mihri Pektaş Yayınlanmamış Tercüme) Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi), s. 49.

büyük servet vaat ettiler. Sultan Mahmud buna karşılık onlara "Ben tarihte put satıcısı olarak anılmak istemem, ben tarihte put kırıcısı olarak bilinmek istiyorum" diyerek teklifi reddetti. Sultan, kırdığı putun parçalarını Müslüman memleketlerine zaferini görüp sevinmeleri için gönderdi[292]. İslâm yazarları Sultan Mahmud'u övgüyle anarken en çok da putperestliğe karşı İslâm'ı yaymayı gaye edindiğini ve bunu ömrünün sonuna kadar sürdürdüğünü yazarlar[293].

Sultan Mahmud, Hindistan'ın kuzeyini fethedince yoksulların ve fakirlerin sırtında yük olan zengin putperest din sınıfını hedef aldı ve fakirlere can ve mal güvenliği sağladı. Bölgedeki putları ve putperestleri hedef alan Sultan onların yerine Müslümanların yerleşmesini ve İslâm'ın yayılmasını istiyordu. Sultan Mahmud bu isteğini önemli oranda gerçekleştirdi. İslâmiyet, Hindistan topraklarının çok büyük bir bölümüne yayıldı ve Müslüman nüfus o bölgelere yerleşti.[294].

İslâm dininin Hindistan'da yayılmasındaki önemli etkenlerden biri, Somnât Seferi ve sonuçlarıdır. Sultan Mahmud'un Somnât Seferi, Hinduların putperestliği bırakıp İslâm dinîne geçmesinde çok etkili olmuştur. Somnât Seferiyle Hinduların çoğunluğunun taptığı Menat (Şiva) isimli put parçalanıp 4'e ayrıldı ve İslâm mabetlerinin yollarına serildi. Şiva putunun Hinduların düşündüğü gibi kendilerini koruyamaması karşısında Hindu putperestlerin putlara ve rahiplerine olan inançları sarsılmaya başladı. Bu sefer sonucu birçok putperest din değiştirmiş ve İslâm'ı tercih etmiştir[295]. Somnât Seferi İslâm tarihinde askerî olaylardan en büyükleri arasında yer alır, bu sefer tüm İslâm âleminde duyulmuş ve sevinçle karşılanmış, Sultan Mahmud'un namını yüceltmiştir. Sultan Mahmud bu seferden sonra efsanelere ve methiyelere konu olmaya başlamış ve yüzyıllarca Müslüman halkların arasında dilden dile dolaşmıştır[296].

---

[292] Ishwari Prasod, *a.g.e.*, s. 54.

[293] Saime İnal Savi, "Gazneliler Tarihine Dair İki Kaynak: Tarih-i Beyhaki ve Tarih-i Yemini", *Kastamonu Eğitim Dergisi,* S. 2, C. XIX, Kastamonu 2001, s. 669.

[294] Saime İnal Savi, *a.g.e.*, 670-671.

[295] Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, *Tabakât-ı Nasıri* s. 31-32.

[296] Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 175-176.

Sultan Mahmud'dan sonra Gazneliler Sultan Mesud döneminde Selçuklulara yenildiği için zayıfladılar ve dolayısıyla gaza ve fetih hareketleri de azaldı. Ancak Sultan Mesud tahta çıktıktan sonraki ilk yıllarında daha önce Sultan Mahmud'un almaya fırsat bulamadığı birkaç şehir ve kaleyi fethetmeyi başarmıştır. Sultan Mesud 1038'de Hinduların elindeki Hansi Kalesi'ni askerleriyle kuşatarak kısa sürede fethetti ve İslâm topraklarına kattı. Sultan Mesud'dan sonra devlet çöküşe geçti ve gaza hareketleri de azaldı. Sultan İbrahim (1059-1099), Sultan Behramşah (1118-1152) ve son Gazneli Emiri Sultan Husrev Melik (1160-1186) dönemlerinde de Gazneliler Hindistan topraklarında gaza faaliyetlerinde bulunmuşlardır, ancak devlet eski gücüne sahip olmadığı için gazalarının boyutu sınırlı kalmış ve Gazneli Devleti'nin yıkılışına engel olamamışlardır[297].

İlk Müslüman Türk devletlerinden biri olan Gazneliler Devleti'nin emirleri İslâm'ın Sünniliğini ve de Hanefi mezhebini tercih etmişlerdi. Her emir İslâm dinine sıkı sıkıya bağlı, dinî için çabalayan ve dinî vecibelerini elinden geldiğince yerine getirmeye çalışan örnek birer Müslüman konumundaydı. Daha küçük yaşlarda emirlerin hepsi dinî eğitim görüp, din konusunda bir din âlimi ile yarışacak derecede dine hâkim olarak yetiştirilirdi.

Gazneliler Devleti'nin her konuda olduğu gibi gaza, cihat ve fetih konusunda da zirvesi, Sultan Mahmud döneminde yaşanmıştır. Sultan Mahmud'un fethettiği yerlere daha önce hiçbir Müslüman devlet gitmemiş ve oralarda hiçbir Müslüman grup cihat faaliyetini yerine getirememiştir. Sultan Mahmud önderliğinde İslâm dini Hindistan'ın ortalarına kadar yayılmış, o bölgenin toprağı Gazneliler ve İslâm topraklarına katılmıştır. Gazneliler ile beraber İslâm Hindistan'da altın çağlarından birini yaşamıştır. Gaznelilerin İslâmiyet için Hind topraklarındaki faaliyetleri kendilerinden yüzyıllar sonra bile hâlâ Müslümanlığın oralarda yaşamasına zemin oluşturmuştur. Cihat için Gazneliler ile birlikte diğer Müslüman ülkelerden gelen sayısız asker bu bölgeye yerleşmiş ve Müslümanlığın buralarda yayılması ve yaşamasını sağlamışlardır.

---

[297] Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *a.g.e.,* s. 270-290; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 176-178.

Gazneliler sadece gayrimüslimler ile savaşmamıştır, aynı zamanda İslâm içinde yerleşmeye çalışan zararlı mezhep ve görüşlere karşı da mücadele etmişlerdir. Gazneli Sultanlar İslâm dininin koruyuculuğunu ve yayılmasını da kendi üzerlerine vazife olarak bilmişler ve bu uğurda mücadele etmişlerdir. Başta Karmatilik olmak üzere o dönemde ortaya çıkan diğer bütün zararlı fırkalara karşı Gazneliler sert önlemler alarak İslâm ve Sünniliğin koruyucusu olmuşlardır. Gazneliler, din adamları ve dindar insanlara karşı da son derece koruyucu olmuştur. İlim insanlarını sarayda ağırlayan Gazneli Devleti sultanları, onların yanında din adamlarını da sarayda ağırlayıp çalışmaları için onlara rahat ortam sağlamaya gayret etmişlerdir. Din adamlarından bazıları da Hindistan topraklarında yeni fethedilen yerlere ve oralardaki ibâdethanelere gönderilerek görevlendirilmiş, geçimlerini sağlamaları için onlara yardımcı olunmuştur. Gaznelilerden sonra bölgede kurulan devletler de Gaznelilerin bakiyesi üzerine kurulmuş ve onların bıraktığı mirastan ve insanlardan faydalanmışlardır.

2.3. Seferlerin Ekonomik Boyutu

Gazneliler Devleti kurulduğunda sadece Gazne'den ibaret bir şehir devleti konumundaydı. Bu devletin büyüyebilmesi için askere, askeri besleyip sefere çıkarabilmek için de iyi bir ekonomiye ihtiyacı vardı. Emir Alptegin döneminde orduya katılan askerler yaklaşık olarak 11.000 civarındaydı ve çoğu gaza için Gaznelilerin saflarına katılsa da bu askerleri sürekli tutabilmek için ekonomik gelire ihtiyaç vardı. Gaznelilerin kurulduğu coğrafyada ekonomik açıdan en zengin bölge, Hindistan topraklarıydı. Hindistan hem doğal zenginlikleriyle hem de zengin racalıklarıyla civar memleketleri cezb ediyordu. Gazneliler de hem gaza ve cihat için hem de ekonomik kaynaklar için kendilerine Hindistan'ı hedef olarak seçtiler[298].

Gazneliler Devleti, Hindulardan ilk ekonomik kazançlarını Sebüktegin döneminde Hindûşahiler'in racası Caypal'a karşı kazandıkları savaş sonucunda yapılan anlaşma ile sağlamaya çalıştı. Ancak anlaşmaya göre Caypal 1 milyon dirhem ve 50 fil verecekken anlaşmayı bozdu ve anlaşma şartlarını yerine getirmedi.

[298] V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, s. 302-305.

Bu durum da Gazneliler Devleti'ni büyük bir gelirden etti. Gaznelilerin tek kârı, bu sefer sırasında yağmaladıkları Samgan kentinin ve halkının zenginlikleri oldu[299].

Sebüktegin'den sonra Sultan Mahmud da ekonomik kazanç elde etmenin yolunu Hindistan toprakları olarak belirledi. Sultan Mahmud, Hindistan'a yaptığı Vayhand ve Peşâver (1001) seferlerinde mağlup ettiği Caypal ve Hindulardan önemli derecede ganimet aldı. Ayrıca Caypal ve Hindular'ın değerli esirlerinin boyunlarında yer alan 200.000 altın değerindeki gerdanlıklarına da el konuldu. Caypal serbest bırakılmasına karşılık da önemli miktarda mal verdi[300]. Bunların dışında Vayhand şehri yağmalandı ve değerli eşyalar ele geçirildi. Sultan Mahmud Vayhand Seferi'nin gelirlerinin çoğunu askerlere ve gazilere dağıtarak sonraki Hind seferleri için iştahlarını kabartmıştır. Öyle ki ganimetlerle Gazne'ye geri döndüklerinde ellerindeki malların çok olduğunu görenler şaşkınlıkla izlediler ve gelecek seferleri heyecanla beklemeye başladılar[301].

Vayhand ve Peşâver Seferleri'nden sonra çıkılan, Bhatiya Seferi (1002) ile birlikte Sultan büyük bir ganimet ve 280 fil ele geçirmiştir. Sultan bu seferden elde edilen ganimetin büyük bir kısmıyla o bölgede İslâmiyet adına camiler ve mescitler yaptırdı. Az bir miktarını orada dinî yaymak için bıraktığı din adamlarına ayırdı ve geri kalanını askerlerine dağıttı[302].

Bhatiya Seferi'nin akabinde yapılan Multan Seferi (1005-1006) ile Karmatiler üzerine giden Gazneli Devleti savaş sonucu şehirdeki Karmatileri yıllık 20.000 dirhem ile cezalandırdı, alınan bu paranın bir miktarı Gazneli askerlere dağıtıldı gerisi de Gazneli sarayına götürüldü. Bu savaştan sonra Multan ile Gazne arası ticaret yolu da açıldı, tüccarlar serbestçe gidip gelmeye başladılar, bu sayede Gaznelilerin ekonomik açıdan büyük bir gelir kapısı daha oldu[303].

---

[299] Hanefi Palabıyık, " Gazneliler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti (Müslüman Türk Devletleri 1)*, Siyer Yayınları, B. 1, C. VIII, İstanbul 2018, s. 64; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 129.

[300] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 140;

[301] Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 18.

[302] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 153; Utbî, *Sultan Mahmud Gazneli Tarihi*, s. 194; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 19; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 142.

[303] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 153; Utbî, *a.g.e.*, s. 197-198; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, 357.

Multan Seferi'nden sonraki sefer olan İkinci Peşâver Seferi (1008) sırasında Gazneliler Nagarkot adlı bir kaleyi ele geçirince burada gümüşten bir köşk, altın ve gümüş süsleriyle dolu depolar, 700.000 dinar para, süslü kumaşlar ve değerli eşyalar ganimet olarak alındı. Ayrıca bu seferde 30 fil de ele geçirildi. Sefer sonucu ganimet, develerin sırtında Gazne'ye taşındı. Ele geçirilen servet Gazne sarayında herkesin görmesi için sergilendi. Dünyanın çeşitli yerlerinden insanlar ve elçiler gelip Gazneli sarayında bu zenginlikleri görüp şaşkınlıkla izlediler. Türk Hakan'ı (Karahanlılar) Ahmet Togan Han'ın elçileri ganimete bakıp şöyle söylediler: böyle büyük bir ganimeti insanın aklı almaz, bu ganimet Karun'un hazinesinden, on kat fazladır[304]. Sultan bir süre hazineyi sergilettikten sonra ganimetin çoğunu Gazne halkıyla paylaştı bir kısmını da askerlere dağıttı, geri kalanını Gazne mimarîsi için kullandı. Bu sefer ile Gazneliler ekonomik açıdan son derece güçlü hâle geldiler[305].

İkinci Peşâver Seferi'nden sonra çıkılan Nârin (Narainpur) Seferi (1009-1010) neticesinde Gazneliler Hindular'dan; 50 fil, her yıl Gazneli ordusuna katılmak üzere gönderilecek 2.000 Hintli asker ve yıllık vergi ile birlikte savaş alanındaki askerlerin değerli eşyalarıyla silahlarını aldılar[306].

Nârin Seferi'nden sonra Gazne'ye dönen Sultan yaklaşık olarak 1 yıl sonra Horasan'da meydana gelen açlık ve kıtlık olaylarından haberdar oldu. 1011 yılında Horasan'da özellikle merkez Nişabur'da çok büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Kıtlığın boyutları o kadar büyüktü ki insanlar kedi, köpek, hatta insan eti yemeye başlamışlardı. Nişabur'da hiç kimse tek başına sokağa çıkamıyordu. Sultan Mahmud Hind seferlerinden elde ettiği servetten geriye kalan tüm hazine ve ganimeti 1011 yılında yaşanan kıtlık, dolayısıyla Horasan'da harcamıştır. Horasan'daki kıtlık yaklaşık 1 yıl sürmüş ve 1012'de yavaş yavaş sona ermiştir[307].

Horasan'da meydana gelen açlık ve kıtlık olaylarından sonra Gaznelilerin, Triloçanpal üzerine düzenlediği Nandana Seferi (1013-1014) ile birlikte, Nandana

---

304 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 168; Muhammed b. Hâvendşah b. Mahmud Mîrhând, *a.g.e.,* s. 71-72.

305 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 168-169; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 20; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 148-149.

306 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 195; Utbî, *a.g.e.*, s. 218; Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, s. 73.

307 Utbî, *a.g.e.*, s. 221; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 221.

bölgesinin güçlü racası Triloçanpal mağlup edilip toprakları ve hazinesi ele geçirildi. Sefer sonucu Pencap gibi zengin bir bölge ele geçirilince Gazneli tüccarlar da hemen o bölgenin gelirinden faydalanmak için Pencap'a gittiler. Gazne ve Pencap arası ticaret yoğunluk kazandı. Sultan Mahmud bu seferden elde edilen ganimetle Pencap bölgesine İslâmiyet'in yayılması için camiler ve çeşmeler yapılmasını emrederek bölgeden ayrıldı[308].

Nandana racası mağlup edilip toprakları ele geçirildikten sonra aynı yıl içerisinde Hindistan'ın Thanesar bölgesine sefer düzenlendi (1014). Thanesar o dönemde en büyük tapınağın ve kıymetli altın, gümüş eşyaların bulunduğu bir yerdi. Ekonomî gücünü Hindistan'a dayandıran Sultan Mahmud Thanesar şehrini ve değerli eşyalarını alarak ekonomisini sağlamlaştırdı. Gazneliler değerli eşyaları ve Thanesar'daki büyük put Çhakraswami adlı putu 200.000 esirle Gazne'ye taşıdılar daha sonra putun bazı parçalarını Mekke ve Bağdat'a da gönderdiler[309].

Sultan Mahmud Karahanlılar'ın iç işleriyle olan meşguliyetini sona erdirmesinden ve de Hârezm'de sükûneti sağlayıp topraklarının batısını güvene aldıktan sonra Kanavc'a sefer düzenlemeye karar verdi. Thâneser Seferi'nden sonra gerçekleşen en son sefer olan Keşmir Seferi'ndeki başarısızlığın açığı bu sefer ile kapatılmaya çalışılmıştır. Kanavc Seferi (Eylül 1018-1019) sırasında yolda Baran Kalesi sakinleri canlarından emin olmak için 1000 dirhem ve 30 fil vererek Gaznelilerden korunmayı başardılar. Gazneliler daha sonra Mâture'ye girdiler ve tüm altın, gümüş ile birlikte değerli eşyalara el koydular. Mâture'deki altından yakuttan yapılmış olan putların hepsini kırıp götürdüler. Kanavc şehri de fethedildi ve oradaki altın ve değerli eşyalar da alındı. Kanavc seferinden 3.000.000 dirhem para 53.000 dinar ve 500 fil ele geçirildi. Bu seferden elde edilen gelirler ile Gazne'deki meşhur Ulu Camii (Cuma Mescidi) yapılmıştır[310].

---

[308] Utbî, *a.g.e.*, s. 228-229; Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, s. 102-103; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 26.

[309] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 221; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 22.

[310] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 210-211; Utbî, *a.g.e.*, s. 262; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 23; Filiz Akçay, *a.g.e.*, s. 116-118.

Kanavc Seferi'nden sonra yapılan Kalincar (1019), Keşmir (Lohkot 1021) ve Gvalior (1022) seferlerinde Gazneliler, toplam 910 fil ve bu üç şehirden yağmalanan ganimet ile Gazne ve Pencap arasındaki yollara çeşmeler ve mescitler, yaptırarak insanların hizmetine sunmuşlardır[311].

Gvalior Seferi'nden yaklaşık olarak 2 yıl sonra düzenlenen Somnât Seferi (1024-1026) Hindistan'a yapılan en büyük ve ekonomik olarak en kârlı seferdir. Bu sefer sonucu Gaznelilerin elinde 100 milyon dinar ve dönüşte 200.000 yük hayvanının sırtında taşınan altın, gümüş, yakut ve değerli eşyalardan oluşan ganimet vardı. Somnât Seferi'nden sonra Gazne sarayı hazine ile doldu taştı, bu sayede o dönem de Orta-Asya'da var olan devletlerden en zengini Gazneliler oldu. Somnât Seferiyle Hindulara büyük bir darbe vurulunca Gazne ve Hindistan arasındaki ticaret yolları da güvene alınmış oldu. Türkistan'dan ve Irak'dan yola çıkan tacirler Somnât'a kadar rahatça gidip gelebiliyorlardı. Bu durum Gazneliler için çok büyük ekonomik kaynak demekti[312]. Sultan Mahmud son Hind seferini Catlar üzerine yaparak onları da mağlup eder ve altın gümüş tüm mallarına el koyar[313].

Gazneli Mahmud'dan sonra da Gaznelilerin ekonomisi büyük oranda Hidistan topraklarına bağlıydı. Ancak Sultan Mahmud'dan sonraki Gazneli Devleti emirleri Sultan Mahmud kadar yetenekli olamadıkları için, yeni ekonomik kazançlar elde etmek bir tarafa Sultan'dan kalan hazineyi de tükettiler. Özellikle Dandanakan Savaşı'ndan sonra Gazneliler yavaş yavaş Hindistan topraklarına çekilirken hazineleri neredeyse bomboş bir hâldeydi. Zamanla Gaznelilerin toprakları gibi ekonomileri de daraldı[314].

Gazneli Devleti küçük bir şehir devleti olarak kurulduğunda hiçbir geliri yoktu ve ekonomî bakımından son derece kısıtlı şartlara sahipti. Yetenekli emirleri sayesinde bu ekonomîk dar boğazdan çıkmak için yönlerini zengin ve bereketli topraklara sahip olan Hindistan'a döndüler. Gazneliler Hindistan'a yaptıkları onlarca

---

311 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e*., s. 166-169; Neslihan Durak, *a.g.e.*, s. 29-33.

312 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 263-268; Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, *a.g.e.*, s. 108-112.

313 Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e*., s. 178-179; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 27-28; Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti*, s. 107-108.

314 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 269-270; Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, *a.g.e.*, *a.g.e.*, s. 113-120; Filiz Akçay, *a.g.e.*, s. 120-130.

seferle Hindistan'da bulunan şehirleri ve şehirlerde yer alan put haneler ile kaleleri yağmaladılar. Hindistan'a yapılan her sefer sonucu onlarca yük hayvanı sırtında taşınan altın ve gümüş ile Gazne'ye dönen Gazne emirleri sarayı hazine ile doldurdular. Gazneliler Sultan Mahmud döneminde dünyanın en zengin devletlerinden biriydi. Sultan Hindistan'a yaptığı seferlerin hemen hepsini de kazanıp her seferinde büyük ganimet elde ederek Gazne'ye döndü. Sultan Mahmud kazandığı ganimet ile fethedilen yerlere bölgede yaşayan insanlar faydalansın diye camii, mescit, kütüphane, kervansaray, türbe, medrese ve çeşmeler yaptırmıştır. Ayrıca inşa edilen ibâdethanelerin başına dini anlatmaları ve yaymaları için din adamları görevlendirerek Hindistan'da tam bir cihat faaliyetine girişmiştir. Bunun sonucu Kuzey Hindistan'ın tamamını Sultan Mahmud fethetmiş ve İslâmiyet'i orada yaymıştır. Gazne Devleti'nin şehirleri Hindistan'dan gelen hazinelerle imar edilmiş şehircilik açısından Gazneliler çağdaşı olan devletlere göre çok daha düzenli bir devlet hâline gelmiştir. Özellikle Gazne şehri mimarî harikası olarak hem düzenli hem de güzel bir şehir hâline getirilmiştir.

Gazneli Devleti emirleri, Sünni ve de Hanefi mezhebine bağlı son derece dindar Müslümanlardı. Gazneli emirleri daha çocukluklarından İslâmî usul ve terbiye ile yetiştirilip Kur'an'ı ezbere öğrenirlerdi. Gazne Devleti emirleri gaza ve cihat duygusuyla yetiştirildikleri için tahta çıktıklarında bu duygunun peşinden Hind diyarlarına gazaya çıkıyorlardı. Gazneliler sadece putperest ve gayrimüslimlerle değil, aynı zamanda Bâtınî akımlarla da mücadele ederek İslâm'a her açıdan hizmet ediyorlardı. Gazneliler Devleti kurulduğunda Hindistan'da Müslümanlar adına Sind (Mansura) ve Pencap (Multan) merkezli iki güçsüz, Arap şehir devleti kalmıştı. Ancak bu iki Arap devleti'nin gaza ve cihat yapacak güç ve kudretleri kalmamıştı. Hindistan toprakları putperest racalar tarafından kurulan devletlerle yönetiliyordu. Hindistan'da birlikten ve siyasî bir güçten yoksun şekilde, güçlü olanın güçsüzü ezdiği, ekonomik ve dinî sınıflarla ayrılmış parçalanmış bir halk yaşıyordu. Hind topraklarındaki tüm bu olumsuz durumların farkında olan Gazneli Devleti'nin yetenekli emirleri Hind topraklarını kendilerine gaza kapısı yaptılar. Alptegin ile başlayan Hindistan seferleri, Sebüktegin ile devam etti ve Hindistan kapıları bu iki emir döneminde Müslümanlara sonuna kadar açıldı. Tüm kapılardan geçip, şehirler

fethetmek de Sultan Mahmud'a nasip oldu. Sultan Mahmud döneminde gaza, cihat ve de ekonomik kazanç için Hindistan topraklarına 16 (17?) sefer düzenlendi. Hindistan'da İslâm'ın ve Müslümanlığın çok bilinmediği birçok yerleşim bölgesi fethedildi. Milyonlarca insan İslâm dinî ile tanıştırıldı, yüz binlerce Hindu İslâm ile şereflendi. Hindistan topraklarına camiler, mescitler ve çeşmeler yaptırıldı. İslâm dinîni anlatmaları ve halkın ibâdetlerini yerine getirmesine yardımcı olmaları için yüzlerce din adamı Hind topraklarında Sultan Mahmud tarafından görevlendirildi. Sultan Mahmud'dan sonra Gazneliler zayıflamaya başladı. Sultan Mesud'un Dandanakan'da yenilmesiyle çöküşe geçen Gazneliler, gaza, cihat ve ekonomik kazanç için sefer düzenledikleri Hind topraklarına çekildiler. Bir süre Hind topraklarında da cihat faaliyetlerini sürdüren Gazneliler, yıkılana kadar İslâm dinîne hizmet etmek için çabaladılar.

2.4. Gaznelilerin Afganistan ve Hindistan'daki Eserleri

Gazneliler Devleti kuruluşundan itibaren imar ve şehirleşme faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Fethettikleri her şehre mutlaka bir mescit, çeşme ya da medrese yaptırmışlardır. Gaznelilerin şehirleri son derece düzenli ve modern bir hâldeydi. Sultan Mahmud döneminde Gazneliler, dünyanın en düzenli şehirlerine sahiptiler. Her şehirde süratle imarlaşma hareketi görülüyordu. Gaznelilerin ilk hükümdarı Emir Alptegin döneminde Gazneliler Devleti henüz kuruluş aşamasında olduğu için pek bir eser ortaya koyulamamıştır[315].

Sebüktegin (977-997) zamanında, bir ordugâh görevi görmesi için Afganistan'ın Büst şehrine Leşker-i Bâzâr Saray'ı kuruldu. Leşker-i Bâzâr Sebüktegin tarafından Büst, Toharistan ve Zemindaver alınınca bu bölgeleri emniyette tutmak için kurduruldu. Bu sarayda ayrıca bir camii, çeşitli dükkânlar ve etrafında bir de çarşısı vardı. Bu açıdan son derece önemli bir yapıydı. Leşker-i Bâzâr Sebüktegin ve Sultan Mahmud tarafından birçok Hind seferinden önce üs bölgesi olarak kullanılmıştır. Saray o kadar sağlam ve düzenli yapılmıştır ki, sarayın

[315] İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. X, s. 403.

bugün bile ayakta kalan bazı kısımları mevcuttur[316]. Sebüktegin döneminde yapılan bir diğer eser ise Sehlabad Sarayı'dır. Sebüktegin zamanında yapımına başlanan saray Sebüktegin'in ölümü ile yarıda kalmış tamamlanamamıştır[317].

Sebüktegin'den sonra yerine geçen Emir İsmail dönemi (997-998) çok kısa sürdüğü için herhangi bir eser ortaya koyulamamıştır. Sultan Mahmud döneminde (998-1030) Gazneli Devleti her açıdan altın çağını yaşamıştır. Mimarî açıdan da son derece gösterişli bir dönem olmuştur. Sultan başta Gazne olmak üzere neredeyse fethettiği tüm topraklarda şehirlerde mimarî eserler yaptırmıştır. Sultan Mahmud döneminde yapılan eserler şunlardır: **Arus'ül Felek Camii,** Minaresiz camii modelinin en önemli eserlerinden biri olan Arus'ül Felek, ağaç direkler üzerine kurulmuş çok süslü ve gösterişli bir camii modelidir. Somnât seferinden sonra yapılmış olma ihtimali yüksektir. Anadolu Selçuklu Devletin'de benzer özellikte camii örnekleri mevcuttur, Arus'ül Felek'ten örnek almış olmaları muhtemeldir.[318] **Bağ-ı Piruz (Fîrûzî),** Gazne'de yapılan gösterişli bir saraydır. Büyük bir bahçesi de bulunan saray, Sultan Mahmud öldüğünde istirahatgâhı olmuştur[319]. **Saray-ı Afgan Şal:** Gazne'de yapılan büyük bir saraydır ve büyük masraf yapılarak inşa edilmiştir. **Köşk-i Mahmudi** ve **Bağ-ı Mahmudi:** bu köşk ve bağ da Gazne şehrinde yapılmış, dışından ve içerisinden zenginliğin ihtişamını belli eden yapılardır. **Gazne Ulu Camii (Cuma Mescidi):** bu meşhur camii 1018-1019 yılında Hindistan'a düzelenen Kanavc Seferi sonucu ele geçen büyük ganimetin bir kısmıyla Sultan Mahmud tarafından Gazne'de yaptırılmıştır. O dönemin en büyük ve en ihtişamlı camiilerinden birisiydi[320]. Ulu Cami'nin yanına bir medrese ve kütüphane de yapılmıştı[321]. Gaznelilerden sonra bölgede kurulan birçok devlet bu camii'yi örnek alarak yeni camiiler inşa ettirmiştir. **Bazar-ı Aşıkân:** Belh şehrine yapılan büyük bir

---

316 Casim Avcı, "Leşker-i Bâzâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVII, Ankara 2003, s. 142-143.

317 Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, s. 196.

318 Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988, s. 13; Ahmad Jawid Noorulhak, *İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslâmlaşma Süreci,* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2005, s. 105-106.

319 Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 136.

320 Ernst Diez, *Türk Sanatı (Başlangıcından Günümüze Kadar),* (Çev. Oktay Aslanapa), İstanbul 1946, s. 31; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 197; Filiz Akçay, *a.g.e.*, s. 116-118.

321 İbnü'l Esir, *a.g.e.*, C. IX, s. 210-211.

çarşıdır ve etrafında kocaman bir bahçesi vardır. **Saray-ı Adnan (köşk):** Herat topraklarına yapılan büyük ve geniş bir köşktür[322]. **Bağ-ı Adnan:** büyük ve süslü bir bahçedir ve içinde ayrıca büyük bir havuz vardır. **Bend-i Mahmud:** Sultan Mahmud döneminde 3 âdet su bendi yapılmıştır. Bunlardan biri Gazne'de, diğeri Gazne'nin doğusunda Hind topraklarında yapılmış, üçüncüsü de Serdih bölgesinde inşa edilmiştir. **Pul Köprü:** Sultan Mahmud tarafından Ceyhun Nehri üzerine yapılan sağlam ve büyük bir köprüdür. Sultan Mahmud bu köprünün inşası için 2 milyon dinar harcamıştır. **Ribat-ı Mahi (Çahe):** İran'ın Meşhed şehrine yakın Serahs yolu üzerinde yapılan büyük bir kervansaraydır. Bunlar dışında; **Gazne Medresesi, Sülemî Medresesi, Makbere-i Senaî-i Gaznevî, Gazne Kalesi** ve **Büstiyân Medresesi** de bu dönemde inşa edilmiş yapılardandır. Sultan Mahmud döneminde Hindistan'da fethedilen hemen her yere çeşme, mescit, kütüphane ve bazen de zafer kulesi yapılmış ve yerleşim yerleri arasında yol üzerlerine de rıbatlar kurulmuştur[323].

Sultan Mahmud'dan sonra, Sultan Muhammed b. Mahmud dönemi çok kısa sürmesine rağmen bu dönemde 2 önemli eser inşa edilmiştir. İlki, Gazne şehrine yapılan **Saray-i Muhammedi ve Bağ**, ikincisi de Gazne-Hindistan arasına yapılan **Rıbat-ı Muhammedi** isimli büyük bir kervansaraydır. Bu eserlerin yapımında Gazne hazinesinden yüklü miktarda dinar çıkmıştır[324].

Sultan Muhammed'i tahtından indiren Sultan Mesud b. Mahmud dönemi, Mesud henüz şehzade iken Herat'da Bağ-ı Adnani isimli, babası tarafından yapılan bahçeye bir ev yaptırdı ve bu evin duvarlarını çıplak kadın ve erkek resimleriyle süsletti. Hatta bu sebeple Sultan Mahmud'un azarına maruz kaldı ve resimleri kaldırttı[325]. **Köşk-i Nev-Köşk-i Mesudi:** Sultan Mesud Gazne tahtına geçince kendisi için baş şehir Gazne'de bu köşkü yaptırdı. Bu köşkün planlarını Sultan bizzat kendisi çizmiştir[326]. **Şadyah:** Sultan Mesud'un Nişabur'da yaptırdığı saray. Bu saray

---

322 Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 140.

323 Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi (Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar),* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950, s. 68; Ara Altun, *a.g.e.,* s. 15; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 198.

324 Semra Ögel, "Anadolu Selçuklu Tezyinatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi,* S. 2, Ankara 1964, s. 197-205; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 199.

325 Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 140; Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 199.

326 Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 44.

bağ ve büyük bir meydan'dan oluşur ve bu sarayın planları da Sultan Mesud tarafından çizilmiştir[327]. Sultan Mesud döneminin bir diğer mimarî faaliyeti ise Sebüktegin döneminden kalma Leşger-i Bazar'ın tamir edilip süslenmesi ve modern hâle getirilmesidir[328].

Sultan Mevdud b. Mesud dönemi'nde (1041-1048-1049), Karye adlı bir köy meydana getirildi ve Fethabad bölgesinde yol üzerine büyük ve gösterişli bir rıbat yapıldı[329].

Sultan İbrahim döneminde (1059-1099) Hindistan topraklarına hangahlar, rıbatlar, mescitler ve medreseler yapıldı. Medrese ve mescitlere Gazne'den din adamları tayin edildi. Bunun dışında Hayrabad ve Eymenabad adlı iki yerleşim yeri kuruldu ve Müslümanlar tarafından bu şehirler imar edildi[330].

III. Mesud döneminde (1099-1115), tam olarak 1112 yılında Gazne'de yeni bir saray inşa edildi ve yanına büyük bir minare yapıldı[331]. Bu sarayda bir mihrapta, Sultan III. Mesud'un ismi, sarayın yapılış tarihi (3 Mart 1112) ve sarayın mimarı olan Muhammed bin Hüseyin bin Mübarek ismi Arapça yazı ile bir kitabeye yazılmıştır[332].

Arslanşah (1116-1117), devletin yönetim binası olarak yeni bir saray yaptırıp devlet kararlarını ve yönetimini buradan yürütmüştür.

Behramşah (1117-1157) ise Gazne'ye yeni ve gösterişli bir minare yaptırdı[333].

---

327 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 201: Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 45.

328 Suut Kemal Yetkin, *İslâm Sanat* Tarihi, Güven Basımevi, Ankara 1954, s. 110; Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 45.

329 A. Bombacı, "Gazne'deki Kazılara Giriş", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,* S. 1, İstanbul 1963, s. 540(537-560); Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 201; Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 141.

330 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 201; Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 46; Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 141; A. Bombacı *a.g.e.,* s. 544-548.

331 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 201; Semra Ögel, *a.g.e.,* s. 204.

332 Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı I (Başlangıcından Büyük Selçukluların Sonuna Kadar),* MEB. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972, s. 46-47.

333 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 45-46; Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 142.

Gazneli Devleti sultanlarının yaptırdığı bu eserlerin dışında bir de Gazneli devlet adamları ile hayırsever din adamlarının yaptırdığı bazı eserler de vardı. O eserlerden bazıları şunlardır: Arslan Cazip, tarafından Sengbest bölgesinde yapılan saray, türbe ve rıbat[334].

El-Hasan Irakî Debir, Meşhed'de bir kervansaray yaptırdı ve halkın hizmetine bağışladı[335].

Surî, Tus şehrine, camii, mescit, çeşme, kütüphane gibi önemli eserler kazandırmış, ayrıca Ali b. Musa el-Rıza'nın türbesine de yeni bir minare yaptırmıştır[336].

Ebü'l- Abbâs İsferayinî, Gazne'nin Ahengeran Köyü'ne büyük ve geniş bir saray yaptırmış, ayrıca Belh şehrine de bir medrese inşa ettirmiştir[337].

Tahir Debir, Belh bölgesine çok güzel ve modern bir saray yaptırmıştır[338].

Asıgtegin Gazi (Sahib el-Ceyş), Hindistan'a bir saray yaptırmıştır[339].

Hasenek (Vezir), Nişabur'a bir saray ile iki köşk yaptırarak tüm masraflarını kendi cebinden ödemiştir[340].

Ebû Nasr-ı Mişkan (Sahib-i Divan-ı Risalet), Horasan'ın merkezi Nişabur'a üç tarafı bağ bahçe olan bir saray yaptırmıştır[341].

Nuştegin el-Hayrî (Emir el-Hacib), 1049 yılında Hindistan'a kendi adını verdiği bir camii yaptırmıştır[342].

---

334 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 202.
335 Güller Nuhoğlu, *Gaznelilerde Devlet Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Fen Edebİyat Fakültesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 369.
336 Güler Nuhoğlu, *a.g.e.*, s. 369.
337 Cihan Piyadeoğlu, *Güneş Ülkesi Horasan*, Bilge Kültür Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 257.
338 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 45-46; Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 142.
339 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 203.
340 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 50-51.
341 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 203.
342 Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 203-204.

Cemal el-Mülk Ebu el-Rüşd b. Muhtac, Sultan Mahmud'un mezarının yanına Gazne'de bir medrese yaptırmıştır. Onun dışında Gazneliler Devleti'nin topraklarında özellikle Hindistan'da çeşitli şehirlere 7 tane bahçe ve Gazne'ye de 4 köşk yaptırdı[343].

Gazneliler Devleti, kurulduğu coğrafya ve fethettiği topraklara en çok eser inşa eden devletlerden biridir. Gazne şehri, Gazneliler döneminde dünyanın en güzel mimarî yapılarına sahip şehirlerinden birisiydi. Gazne tahtına çıkan hemen her emir Gazne şehrine ya bir saray, ya bir köşk ya da bir medrese yaptırarak bu şehri mimarî açıdan mükemmel hâle getirmişlerdir. Gazneliler sadece başkentleri Gazne'ye eser inşa etmekle yetinmemiş Afganistan ve Hindistan topraklarına da yüzlerce çeşme, mescit, rıbat ve medrese inşa ettirmişlerdir. Gazneliler fethettikleri Hind topraklarına geçici olarak alınmış bir bölge gözü ile bakmamışlar ve aldıkları andan itibaren vatan bilip, gelişmesi, kalkınması ve halkının huzurlu yaşaması için her türlü yatırımı yapmışlardır. Gaznelilerin yaptıkları eserler kendilerinden sonra gelen devlet ve insanlar tarafından da kullanılmış, bazı eserlerinin kalıntıları günümüze kadar gelerek zamana meydan okumuşlardır. Müslüman-Türk sanatına Gazneliler döneminde yepyeni eserler kazandırılarak İslâm sanat anlayışı da zenginleştirilmiştir. Özellikle Gaznelilerden kalma mescit ve camiler sonraki Müslüman devletler ve Hindistan'da kurulan devletler tarafından örnek alınmış, diğer devletler tarafından bazen aynıları da inşa edilmeye çalışılmıştır. Gaznelilerin eserleri örnek alınarak yapılan eserler Türkistan, İran, Irak ve Anadolu topraklarında dahî görülmüştür.

[343] Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 53-55; Edmund Bosworth, *a.g.e.*, s. 144.

SONUÇ

Gazneliler, Hindistan topraklarına girmeye başladığı dönemde bu bölge farklı devletler ve racalıklar tarafından yönetilen geniş ve sarp bir bölgeydi. İnsanlar arasında kapatılması imkânsız dinî ayrılıklar ve kast sisteminin de getirmiş olduğu farklılıklar mevcuttu. Dışarıdan sürekli göç alan bu topraklar, tarihin değişik devirlerinde farklı devlet ve ırkların istilasına uğradığı için farklı ırklar, farklı boylar, farklı kültürlerin, farklı dinlerin yaşadığı ve farklı dillerin konuşulduğu bir bölge haline gelmişti. İnsanlar arası iletişim nüfusun kalabalık olmasına rağmen son derece kısıtlıydı. Bu topraklarda kimisi diğer dinlerden insanı kabul etmez, kimisi farklı ırktan insanı, kimisi de farklı kast sisteminden olan insanları benimsemezdi. Hindistan halkı, bu olumsuz şartlar içerisinde birlik ve beraberlikten yoksun bir halk olarak yaşamakta ve dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı zayıf ve korunmasız bir durumdaydı.

Hindistan topraklarındaki Budist ananelerine göre Hindistan halkı aşırı derece yanlışlar yapıp günaha bulaştığı için tanrılar bu insanları cezalandırsın diye Sultan Mahmud'u onların üzerine göndermiştir. Sultan Mahmud birçok Hindu efsanesi ve hikâyesinde kendine geniş yer edinmiştir. Kuzey Hindistan topraklarının neredeyse tamamı Sultan Mahmud döneminde Gazneliler Devleti'nin sınırlarına dâhil edildiğinde, bu topraklarda büyük değişimler meydana gelmeye başladı. İnsanlar arası ayrım ve sınıfsal farklılıklar kısa sürede giderildi. Adil bir yönetim sergileyen başta Sultan Mahmud ve Gazneli emirler insanların tüm farklılıklarını bir kenara bırakarak onları kendi tebası olarak benimsemiş ve birbirine eşit hale getirmişlerdir.

Gazneliler, Hindistan topraklarına girdikleri ilk andan itibaren bir yandan fetih hareketleriyle uğraşırken öte yandan ele geçirdikleri yerleri bayındır hâle getirmek için çalışmalara başlamışlardır. Şehirlere ve şehir güzergâhlarına, çeşmeler, mescidler, rıbatlar ve kütüphaneler yaptıran Gazneliler şehirleri her açıdan yaşanılabilir mekânlara çevirmişlerdir. Gazneliler özellikle mimarî açıdan kendilerinden sonra gelen Türk ve Müslüman devletlere örnek olmuşlardır. Gaznelilerden sonra bölgede kurulan devletler de Gaznelilerin mirasından

faydalanmışlardır. Afganistan ve Orta Asya Türk devletlerinin hemen hepsinde bugün bile Sultan Mahmud ve Gaznelilerden kalma eserlere rastlamak mümkündür. Yaşadıkları çağı aşan bir sanat anlayışına sahip olan Gazneliler ellerinin değdiği her şehre mimarî eserler yaptırmışlardır. Gaznelilerin varlığı, Orta-Asya ve Kuzey Hindistan'da bıraktıkları eserler ve kültür ile birlikte bugün hâlâ devam etmektedir.

Gazneliler Devleti'nin, Hindistan topraklarında ele geçirdiği yerler bugün bile büyük oranda Müslüman nüfusla doludur. Gazneli devlet adamlarının Hindulara olan ılımlı yaklaşımı ve Gazneli âlimlerin cihad faaliyetleri neticesinde Kuzey Hindistan Hindularının büyük bölümü Müslümanlığı seçmişlerdir. Gazneliler yıkıldıktan sonra da Müslüman halk Hindistan topraklarında yaşamaya devam etti. Gaznelilerden sonra bölgede kurulan Müslüman-Türk devletleri Gaznelilerden kalan Müslüman halkla birlikte devletlerini kurup, birlikte de korudular. Gaznelilerden sonra bölgede kurulan bütün Müslüman ve Gayrimüslim devletler kendilerine Gazneliler Devleti'nin politikalarını örnek almışlardır. İslâm dini ve Müslümanlar için Gazneli Devleti ve özellikle de Gazneli Devleti emiri Sultan Mahmud çok kıymetlidir. İslâm'ın âdeta bayraktarlığını üstlenen Gazneli Mahmud, İslâm dinini Hindistan gibi putperestlerin yoğunlukta yaşadığı ve katı dinî kuralları olan bir bölgeye yaymayı başarmıştır. İslâm dininin Hindistan topraklarının ortalarına kadar yayılmasını ve orada güçlü bir zemin oluşturmasını sağlayan Sultan Mahmud, kendinden sonra gelecek olan nesillere güçlü bir devlet ve güçlü bir Müslüman nüfus bırakmıştır.

Gazneliler Devleti, Türk tarihi ve Türkler açısından da çok önemli bir devlettir. Türk'ün adını, örf ve âdetini Orta Asya'dan Hindistan'ın ortalarına kadar götürmeyi başaran Gazneliler, Türklerin yüzlerce yıl Hindistan'da yaşayabilmesi için gerekli zemini de hazırlamışlardır. Afganistan ve Hindistan'da dağınık şekilde yaşayan Türk nüfusunu bir çatı altında toplayarak, özellikle kalabalık Hind nüfusu arasında Türklüklerini kaybetmelerini ve dağılmalarını engellemişlerdir. Ayrıca Gazneliler, Türklerin hâkimiyet sahasını da genişleterek Türklere geniş alanlarda yaşama ve gelişme imkânı sunmuşlardır.

Gazneli Devleti hükmettiği topraklarda 1000 yıl sonra bile doğrudan ya da dolaylı olarak etkisini hâlâ sürdüren nadir devletlerden biridir. Hindistan topraklarına 1000 yıl önce giren Gaznelilerin etkisi bugün hâlâ Hindistan topraklarında hissedilmektedir. Günümüzde Hindistan toprakları üzerinde yaşayan devletlerden Pakistan ve Bangladeş'in nüfuslarının çoğunluğu Müslüman halktan meydana gelmiştir. Müslümanlığın Gazneliler döneminde o topraklara yerleşmesi açısından, iki devletin de temellerinin Gazneliler döneminde atıldığı söylenebilir. İki devlet de Hindistan Müslümanları tarafından kurulmuştur. İngiltere (Britanya) egemenliğindeki Hindistan 1946 yılında İngiltere tarafından Pakistan ve Hindistan olmak üzere Britanya Hindistan'ı çatısı altında ikiye bölündü. Pakistan bölgesi, Müslümanların yoğunlukta olduğu bir bölge idi ve bağımsızlığını kazanmak istiyordu. 1947 yılında fiilen bağımsız olan Hindistan ve Pakistan iki ayrı devlet oldular. Böylece Hindistan Müslümanları 14 Ağustos 1947'de Pakistan İslâm Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet kurdular. Bugün Pakistan, Orta Asya'nın en güçlü devletlerinden biridir. Pakistan'a bağlı olarak yaşayan Bangladeş de 1971 yılında Hindistan'ın desteği ile Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığa kavuştu. Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'da Sultan Mahmud'a din için mücadele etmiş bir mücahid olarak bakılır. Özellikle Pakistan'da Sultan Mahmud'a, atalarından biri olarak bakarlar. Pakistan halkı kendini Sultan Mahmud'un çocukları olarak kabul eder. Sultan Mahmud'un onlar nazarındaki değeri çok büyüktür. Pakistanlılar Müslümanlığın o bölgede hâlâ yaşamasını Sultan Mahmud'un efsanevi karakterine ve mücadelesine bağlarlar. Görüldüğü gibi Gazneliler her açıdan bugünkü Hindistan'ı ve Hindistan toplumunu etkilemişlerdir. Gazneliler Kültür, sanat, din ve nüfus olarak dengeleri değiştirmiş ve Hindistan'ı özellikle de Kuzey Hindistan'ı bambaşka bir coğrafya hâline getirmiş ve etkisi yüzlerce yıl sürmüştür. Sultan Mahmud'a bugün Hindistan topraklarında efsanevî bir kahraman olarak bakılır. Hemen her alanda Sultan Mahmud ve efsanesi türlü şekillerde anlatılır. Örneğin bugün Hindistan'ın Bollywood sinema sektörü dünyanın en çok film üretilen sinema sektörüdür. Bollywood yapımlarından bazılarında Sultan Mahmud'dan sıkça bahsedilir. Bu yapımlardan biri olan PK (Peekay) adlı Bollywood filminde Sultan Mahmud'un efsanevi bir kahraman olarak tüm günahkâr puthaneleri ve putları

yıktığı bir hikâye ile anlatılır. Sultan Mahmud bugün Hindistan coğrafyasında en çok bilinen tarihî kişilikler arasındadır.

Hindistan merkezli olan konumuzda, Hindliler tarafından yazılmış olan Gazneliler konusundaki yazılı eserlerin az olmasından dolayı, sağlıklı sonuçlara tam anlamıyla ulaşılamamış olsa da Gaznelilerin Hindistan'da gerçekleştirdikleri siyasî, dinî, ekonomik, kültürel ve askerî politikalarıyla ilgili birçok önemli konu işlenmiştir. Ayrıca Gazneliler Devleti gibi önemli bir devlete sadece siyasî açından değil; ekonomik, kültürel, dinî ve sanat açısından da bakıldığında Türkler ve İslâm için ne kadar değerli bir devlet oldukları anlaşılmış oldu. Hindlilerin Gazneliler konusundaki yazılı kaynaklarının yetersizliği sebebiyle konuya tek taraflı olarak bakmak zorunda kalsakta, adı geçen politikalar ile alakalı ayrıntılı bilgilere ulaştık ve tezimizde işledik. Hindliler tarafından Gazneliler konusunda yazılan kaynaklar ortaya çıktığında ve Gazneliler Devleti her açıdan daha titiz bir şekilde incelenmeye başlandığı zaman bizim konumuz da eksiksiz bir şekilde tamamlanabilir ve sağlıklı sonuçlara tam anlamıyla ulaşabilir. Bu nedenle Hindistan tarihinde Gazneliler ile ilgili yazılı eserler araştırılmalı ve ortaya çıkarılmalıdır. Bu eksikliklere rağmen yine de Gazneliler ve Hindistan faaliyetleri hakkında, Gaznelilere ve tarihimize bir nebze de olsa katkı sağlayabildiysek ne mutlu bize.

KAYNAKÇA

AHMAD, Sayyıd Maqbul, "Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 73-75.

AKBULUT, Dursun Ali, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri*"*, *Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim – 1 Kasım 2002)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

AKÇAY, Filiz, Ebu Said Abdullah Dahhak B. Mahmud Gezdizi'nin "Zeynül-Ahbar" Adlı Eserinin Tahiriler, Saffariler, Sâmânîler ve Gazneliler İle İlgili Bölümlerinin Türkçe Tercümesi ve Değerlendirilmesi, *(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ordu 2015.

AKHLAQUI, Masser, *Ebu'l-Fazıl Beyhaki, Tarihi ve Tarihinin Dili ve Edebi Değeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1978.

AKKUŞ, Mustafa, "Gazneli Mahmud'un Mutasavvıflarla İlişkisi", *USTAD*, S. 45, Konya 2019, s. 353-369.

AKSARAYİ, Kerimüddin Mahmud-ı, *Müsâmeretü'l- Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

AKYOL, Yasemin, *Büyük Selçuklu Devleti'nin Doğu Politikası,* (Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2013.

ALTUN, Ara, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988.

APUHAN, Recep Şükrü, *Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

ARAT, Reşid Rahmeti, "Kazakistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977.

ARNOLD, T. W, "Hindistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 517-535.

ARSEVEN, Celal Esad, *Türk Sanatı Tarihi (Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar),* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı I (Başlangıcından Büyük Selçukluların Sonuna Kadar)*, MEB. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.

_____, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.

AVCI, Casim, "Leşker-i Bâzâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 142-143.

AYCAN, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 427-428.

AYDINLI, Osman, "Semerkant", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 481-484.

BALOCH, N.A., "Gaznelilerin Hakimiyeti ve Lahor Krallığı Müessesesi", *ERDEM*, S. 20, C. VII, (Çev. Esin Kâhya), Ankara 1995, s. 549-568.

BARTHOLD, Vasiliy.Viladimiroviç., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Ter. Hakkı Dursun Yıldız), Kronik Yayınları, İstanbul 2017.

_____, "Maveraünnehr", C. I, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1978, s. 408-409.

_____, "Türkistan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XII/II, MEB Yayınları, İstanbul 1988, s. 140-142.

_____, "Sır-Derya", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1966, s. 566-568.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

BELAZURİ, *Füthul-Buldan*, (Çev. Mustafa Fayda), Sevinç Matbaası, Ankara 1978.

BERTELS, E, "İran", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/II, MEB Yayınları, İstanbul 1987, S. 1013-1053.

BEYHAKÎ, Ebu'l-Fazl Muhammed B. Hüseyin-i Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî,* (Ter. Necati Lügal-(Haz. Hicabi Kırlangıç)) Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. V, Ankara 2019.

BOKULEVA, Bota-Rauşangül AKAVOKA-Jenisbek ABELDAYEV, "Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 12/1, İzmir 2012, s. 441-454.

BOMBACI, A., "Gazne'deki Kazılara Giriş", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,* S. 1, İstanbul 1963, s. 537-560.

_____, "Türkler ve Gazneli Sanatı", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Bildirileri,* (Yayınlanmamış Bildiri), s. 87-91.

BOSWORTH, Edmund, *The Ghaznavıds Theır Empıre In Afghanıstan and Eastern Iran (994-1040)*, Edinburg 1963.

_____, *The Later Ghaznavids(1040-1086),* Edinburg Üniversitesi Yayınları, Edinburg 1977.

BOZKURT, Nebi, "İpek Yolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXII, İstanbul 2000, s. 369-373.

BOZKURT, Nahide, "Me'mun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 101-104.

_____, "Hârûnürreşîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 258-261.

BROCKELMANN, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi (Türk Gazneliler Devleti),* (Çev. Neşet Çağatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

_____, "Kerramiye", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 594-596.

BÜCHNER, V. F, "Sasaniler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1966, s. 244-248.

CEZAR, Mustafa, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir Ve Mimarlık,* İstanbul 1977.

COŞKUNER, Fahrettin, "Gazneliler Döneminde Nesir", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 13, Kırıkkale 2004, s. 44-54.

CÖHCE, Salim, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Kubbealtı Yayıncılık, Malatya 2001, s. 9-22.

CÜVEYNİ, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

CÜZCANİ, Minhac-i Sirac, *Tabakât-ı Nasıri*, (Ter. Erkan Göksu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

ÇETİN, Osman, *Türk-İslâm Devletleri Tarihi,* B. 3, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

_____, "Horasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 234-241.

DAMES, M. Longworth, "Hindu-Kuş", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 535-536.

_____, "Keşmir", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 601-608.

_____, "Kandehar", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 152-154.

_____, "Gazneliler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s, 742-748.

_____, "Gazne", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 741-742.

_____, "Gucar", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 818-820.

_____, "Kanavc", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 150-152.

DAVİES, C. Collın, "Pencâb", *İslâm Ansiklopedisi*, C IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 548-550.

_____, "Peşâver", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, 557-558.

DEGUIGNES, Joseph, *Büyük Türk Tarihi*, (Haz. Selahattin Alpay), İstanbul 1976.

DEMİR, Mustafa, *Selçuklular Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 80-86.

DIEZ, Ernst *Türk Sanatı (Başlangıcından Günümüze Kadar),* (Çev. Oktay Aslanapa), İstanbul 1946.

DURAK, Neslihan, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25-28 Haziran 2007)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 140-146.

_____, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000.

DURMUŞ, İlhami, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

EBU'L GAZİ BAHADIR HAN, *Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)*, (Hzr. Nurer Uğurlu-Orhan E. Vardar), İstanbul 2011.

El-BÎRÛNÎ, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed, *Tahkîku Mâ Li'l-Hind (Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan)*, (Çev. Kıvameddin Burslan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

EL-CÜZCÂNİ, Minhâc-ı Sirâc, *Tabakât-ı Nâsırî*, (Çev. Erkan Göksu), Ankara 2015.

EL-UTBÎ, Abu Nasr Muhammed B. Abdülcebbar, "*Sultan Mahmud Gaznevi Tarihi (Tarihi Yemini)*, (Çev. Atamirat Sariyev (Türkmence)), Aşkabat 2005.

ERİNÇ, Sırrı, "Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVIII, İstanbul 1998, s. 69.

FANSHAWE, H. C, *"*Gucarât*"*, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1979.

FİNDLEY, Carter, V., *Dünya Tarihinde Türkler*, İstanbul 2008.

GALİP, Mübarek-Sâdettin Yağmur Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

GENÇ, Reşat, *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara 1995.

GERDİZİ, *Zeynü'l-Ahbâr*, (Çev. Necati Lugal, Yayınlanmamış Tercüme), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara.

GOLDEN, Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev. O. Karatay), Ankara 2002.

GÖKSU, Erkan, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 191, İstanbul 2011, s. 97-116.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur-Müslüme Melis Çeliktaş, *Hindistan'da Türkler,* Berikan Yayınevi, B. 4, Ankara 2019.

GRAKOV, B.N., *İskitler*, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2006.

GÜNGÖR, Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.

GÜRÜN, Kâmuran, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Karacan yayınları, Ankara 1981.

GÜZEL, Hasan Celal-Ali Birinci, *Genel Türk Tarihi,* C. III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

GÜZEL, Hasan-Kemal Çiçek-Salim Koca, *Türkler,* C. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

HAİG, T. W, *"*Sind*"*, *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, MEB Yayınları, İstanbul 1966, s. 676-678.

_____, "Mathura*"*, *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 403.

_____, *"*Malva*"*, *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 266-267.

HARTMAN, R, "Belh", *İslâm Ansiklopedisi*, B. 5, C. II, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 485-487.

_____, "Büst", *İslâm Ansiklopedisi*, B. 5, C. II, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 842.

HUART, C.L, "Horasan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. V/I, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 560-562.

HUNKAN, Ömer Soner, *Türk Hakanlığı (Karahanlılar)*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2011.

_____, "Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 312.

_____, "Gazneliler Devleti Tarihi Kaynakları", *Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*, B. 2, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2014, s. 15-20.

İBNÜ'L ESİR, *El-Kamil Fi-t Tarih Tercümesi*, (Çev. Abdülkerim Özaydın), C. IX-X-XI, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

_____, *El-Kamil Fi-t Tarih Tercümesi*, (Çev. Ahmet Ağırakça), C. VIII, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

_____, *El-Kamil Fi't Tarih (Büyük Selçuklu Devleti Tarihi),* (Çev. Murat Temelli), Özgü Yayıncılık (Ark Kitapları), İstanbul 2013.

İNAL, Güner, *Türk Minyatür Sanatı,* Ankara 1995.

İZGİ, Özkan, *Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara 2014.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1997.

_____, "Mahmud Gaznevi", *Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar,* Ötüken Neşriyat, Ankara 2014, s. 368-384.

_____, "Mahmud Gaznevi", C. VII, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 173-183.

KAŞGARİ, Mahmud, *Divanü'l-Lügati't-Türk*, (Trc. Besim Atalay), Ankara 1992.

KAYALI, Yalçın, "Hindistan Kuşan İmparatorluğunun Yükselme Dönemi ve Kral Kanişka (MS 78-99)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 55, Ankara 2015, s. 189-204.

KAYAOĞLU, İsmet, *İslâm Kurumları Tarihi,* Ankara Üniversitesi Basımevi, B. 3, Ankara 1985.

KAZICI, Ziya, *İslâm Müesseseleri Tarihi,* Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991.

KİTAPÇI, Zekeriya, *Türkistan'da Müslüman Olan İlk Türk Hükümdarları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998.

KONUKÇU, Enver, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*, Sevinç Matbaası, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1973.

_____, "Gazne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 479-480.

_____, "Hindûşahiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998. S. 177-178.

_____, "Akhunların Kalıntısı Olarak Kalaçlar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. I, Balkan Ciltevi, Ankara 2006, s. 845-849.

_____, "Hâlaç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 228-229.

_____, "Hindistan'daki Kalaçların Başkentleri: Lakhnauti, Delhi, Dhar ve Mândû", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25-28 Haziran 2007),* Ankara 2008, s. 145-171.

KÖK, Bahattin, "Gazneli Mahmut'la Abbasî Halifesi El-Kadir Arasındaki İlişkiler", *EKEV Akademi Dergisi,* C. I, S. 2, Erzurum 1998, s. 117-126.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Türk Dili Ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar,* Kanaat Kitabevi, İstanbul 1934.

KÖSE, Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı,* Nobel Yayınları, Ankara 2002.

KÖYMEN, Mehmet Altay, "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluşu II", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C. XV, S. 4, Ankara 1957, s. 8-107.

_____, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri),* C. I, Güven Matbaası, Ankara 1979.

KUBAN, Doğan, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri (Anadolu'dan Önce Türklerin Sanat Ortaklıkları)*, İstanbul 1993.

KULKE, Herman-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, (Çev. Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara 2011.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Kâdir-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 127-128.

LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi,* C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.

MASSİGNON, L, "Karmatiler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 352-359.

MEMİŞ, Ekrem, *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Ekin Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

MERÇİL, Erdoğan, *Gazneli Mahmûd,* Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

_____, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

_____, *Gaznelilerin Hindistan Siyaseti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi (Basılmamış Kitap, Ayrı Basım), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

_____, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

_____, *Büyük Selçuklu Tarihi (Siyasi Tarih)*, B. 1, Nobel Yayın, Ankara 2005.

_____, "Gazneliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 480-484.

_____, "Mahmud-ı Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 362-365.

_____, "Mes'ûd b. Mahmûd-ı Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 346-347.

_____, "Mevdûd b. Mes'ûd-i Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 431-432.

_____, "İbrâhim b. Mes'ûd-i Gaznevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 321-322.

_____, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

_____, *Tarihte Türklük*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988.

_____, "Saffariler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 464-465.

_____, "Alp Tegin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 525-526.

_____, "Sebüktegin Pendnamesi", *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 122-152.

MUHAMMED b. HÂVENDŞÂH b. MAHMUD MİRHÂN, *Ravzatu's-Safâ (Gazneliler)*, (Çev. Erkan Göksu), İstanbul 2017.

MUHEYMİD, "Ali b. Salih, Karahanlılar Devleti'nin Gaznelilerle Siyasi İlişkileri (389-536/999-1041)", *İSTEM,* (Çev. Ali Aksu), S. 15, Konya 2010, s. 291-319.

NAZIM, Muhammed, *Gazneli Sultan Mahmud'un Hayatı ve Zamanı,* Cambridge 1931, (Çev. Necati Lugal), (Yayınlanmamış Tercüme) Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara.

NECEF, N. Ekber, *Karahanlılar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2005.

NİZAMÜ'L-MÜLK, *Siyerü'l-Mülük (Siyasetnâme)*, (Hzr. Mehmet Altay Köymen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982.

_____, *Siyasetnâme*, (Çev. Mehmet Taha Ayar), İstanbul 2017.

NOORULHAK, Ahmad Jawid, *İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslâmlaşma Süreci,* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2005.

NUHOĞLU, Güller, "Gaznelilerde Evlilikler Ve Evlilik Âdetleri", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası,* S. 23, İstanbul 2013, s. 91-113.

_____, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı Ve Kültür,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabili Dalı, Basılmamış Doktora Tezi).

OCAK, Ahmet, "Karmatilik ve Hindistan'a Yayılması", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları (Ocak-Haziran 2001)*, Kubbealtı Yayınları, Malatya 2001, s. 33-45.

ORKUN, Hüseyin Namık, *Türk Tarihi*, Akba Kitabevi, Ankara 1946.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyılın sonlarına kadar)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.

ÖGEL, Semra, "Anadolu Selçuklu Tezyinatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi,* S. 2, Ankara 1964, s. 197-205.

ÖNEY, Gönül, "Gazneli Saray Süslemelerinin Anadolu Selçuklu Saray Süslemelerine Akisleri", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi III,* İzmir 1984, s. 123-132.

ÖNTÜRK, Vural, "Gaznelilerde Bir Şehzade Düşmanı: Hâcibü'l-Hüccâb Tuğrul Bozan", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 36, Van 2017, s. 545-559.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Mansûr b. Nuh I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 10-11.

_____, "Abdülmelik b. Nuh b. Nasr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, 271-272.

_____, "Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 271.

_____, "Hârizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 217-220.

_____, "Sencer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 507-511.

ÖZCAN, Azmi, "Sind", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 242-244.

_____, "Peşâver", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 252-253.

_____, "Mültan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 548-549.

_____, "Pencap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 224-225.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Mâverâünnehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 177-180.

_____, *Selçuklular (Büyük Selçuklu Devleti Tarihi 1040-1157)*, İSAM Yayınları, C. I, İstanbul 2013.

ÖZTUNA, Yılmaz, *İslâm Devletleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

_____, *Devletler ve Hanedanlar, İlkçağ ve Asya Afrika Devletleri,* C. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.

PALABIYIK, Hanefi, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler, Devlet Teşkilatı,* Araştırma Yayınları, İstanbul 2002.

_____, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hâkimiyeti", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007*, Ankara 2008, s. 91-127.

_____, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", *EKEV Akademi Dergisi*, S. 32, Erzincan 2007, s. 139-152.

_____, "Gazneliler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti (Müslüman Türk Devletleri (I))*, B. 1, C. VIII, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, s. 349-403.

PİYADEOĞLU, Cihan, *Güneş Ülkesi Horasan*, Bilge Kültür Yayınevi, İstanbul 2012.

PRASAD, Iswari, *Hindistan'da Müslüman Saltanatının Kısa Bir Tarihi*, (Çev. Mihri Pektaş Yayınlanmamış Tercüme), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara.

PROVENÇAL, E. Levi, "Emeviler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 240-258.

REŞİDÜ'D-DİN FAZLULLAH*, Cami'üt-Tevarih*, (Çev. Erkan Göksu-Hüseyin Güneş), İstanbul 2011.

RIZVÎ, Saiyid Athar Abbas, "Keşmir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 325-327.

_____, "Lahor", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, 57-58.

ROUX, Jean Paul, *Orta Asya Tarihi ve Uygarlık*, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.

_____, *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl*, (Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.

RUBEN, Walter, *Eski Hindistan Tarihi*, (Çev. Cemil Ziya Şanbey), İdeal Matbaa, Ankara 1944.

SALMAN, Hüseyin, "Tohâristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 214-215.

SARAY, Mehmet, "Kazakistan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXV, Ankara 2002, s. 130-131.

SARITAŞ, Eyüp, "Seyyah Hui-chao'nun Beş Tıanzhu Ülkesine Seyahati ve Türk Tarihi Bakımından Önemi", *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası 2010\1*, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul 2010, s. 106-116.

SAVİ, Saime İnal, "Gazneliler Tarihine Dair İki Kaynak: Tarih-i Beyhaki ve Tarih-i Yemini", *Kastamonu Eğitim Dergisi,* C. XIX, S. 2, Kastamonu 2011, s. 653-670.

SEVİM, Ali, "Dandanakan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 556-557.

SIDDIQUI, Iqtıdar Husaın, "Gurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 207-211.

SPULER, Bertold, "Doğu'da Hilafetin Çöküşü", C. I, *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997, s. 151-182.

SÜMER, Faruk, *Eski Türklerde Şehircilik*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

_____, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihler-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul 1997.

STEIN, Burton, *Hindistan Tarihi,* (Çev. Müfit Günay), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2015.

ŞEŞEN, Ramazan, "Buhara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 363-367.

TANİLLİ, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Say Yayınları, İstanbul 1990.

TARZİ, Abdülvehhab, "Kâbil", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 16-22.

TAŞAĞIL, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul 2016.

_____, "Keş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 314-315.

_____, "Türkistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 556-560.

TEKTAŞ, Nazım, *Tanrının Askerleri-4,* Çatı Kitapları Yayınları, İstanbul 2010.

TEZCAN, Mehmet, *Kuşanlar Tarihi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Erzurum 1996.

_____, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", *Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri (31 Ekim – 1 Kasım 2002)*, Ankara 2006, s. 16-24.

TİMUR, Mujiburahman, *Gazneli Devletinden Babürler Devleti'ne Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526*), *(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Konya 2012.

TOGAN, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

TURGUT, Melahat Hande, *Gupta İmparatorluğu: Hindistan'ın Altın Çağı (MS. 4-6. Y.Y.)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

ULUÇAY, Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1975.

USLU, Recep, "Herat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 215-218.

_____, *Sind'de İslâm Fetihleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1990.

_____, *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, (Hzr. Ali Ahmet Beyoğlu), Fakülte Kitabevi, İstanbul 2002.

USTA, Aydın, *Şamanizm'den Müslümanlığa Türklerin İslâmlaşma Serüveni*, İstanbul 2007.

_____, "Sâmânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. XXXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 64-68.

YAKUBOVSKİY, A. Y., "Gazneli Mahmut Gazne Devletinin Menşei ve Karakteri Meselesine Dair", *Ülkü Halkevleri Dergisi,* S. 76, C. XIII, Ulus Basımevi, Ankara 1939, s. 321-33.

YAZICI, Tahsin, "Belh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 410-411.

_____, "Büst", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 495.

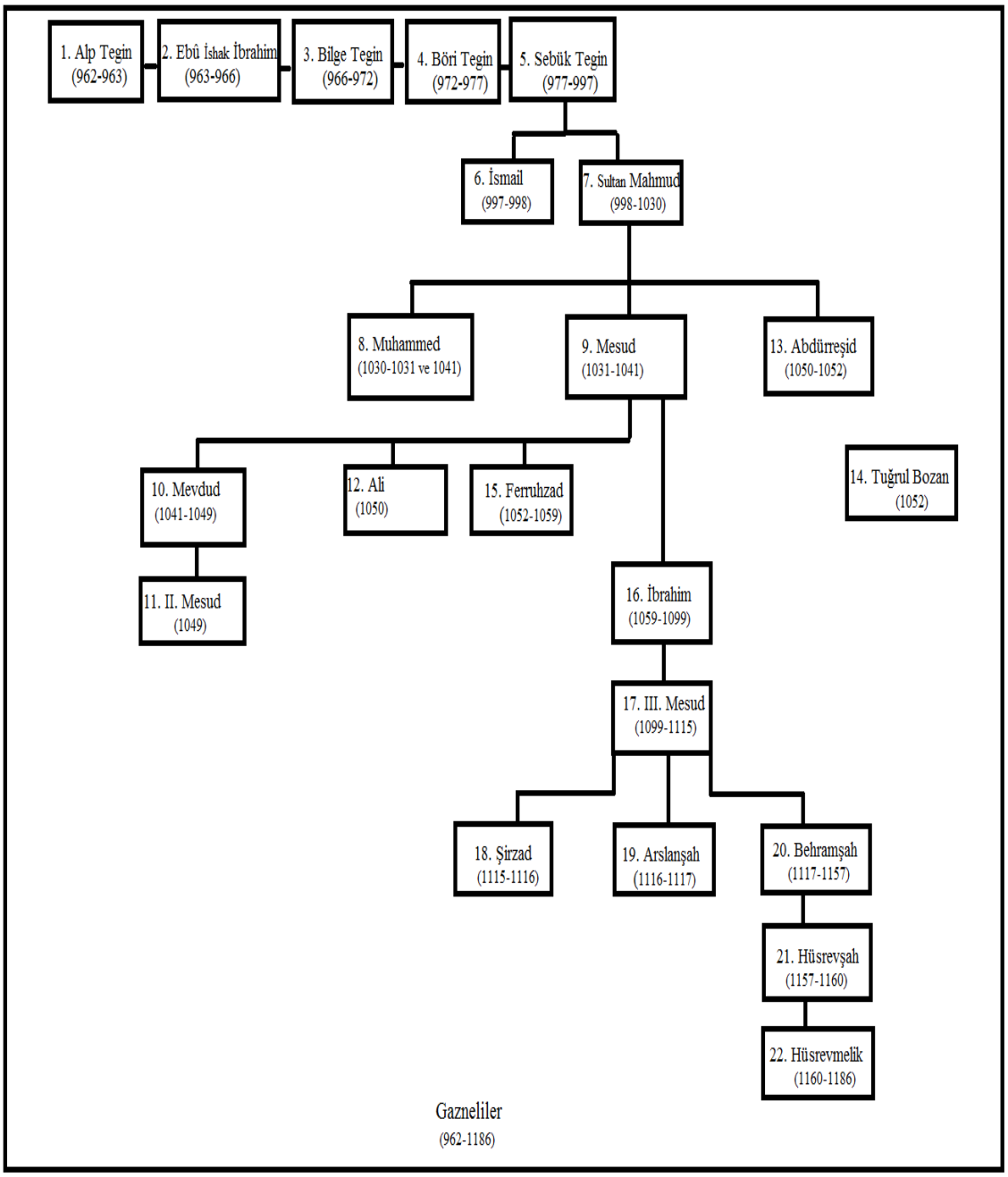
YETKİN, Suut Kemal, *İslâm Sanat Tarihi*, Güven Basımevi, Ankara 1954.

YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi,* C. VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1986.

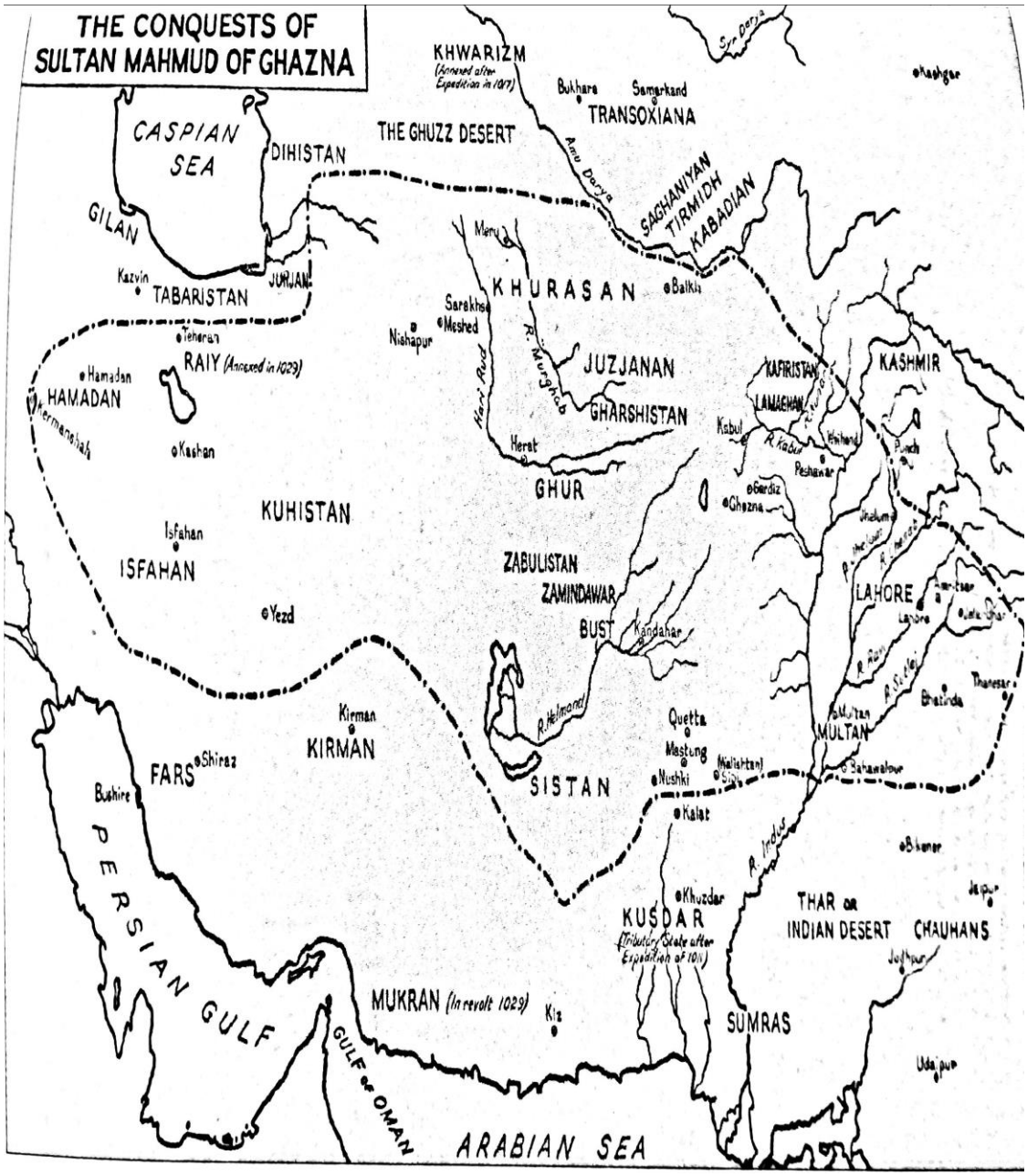
ZEKİ, İzettullah, *Gazneli Mahmud'un Din Politikası,* Çizgi Kitabevi, B. 1, Konya 2019.

EKLER

Gazneli Devleti Emir ve Sultanları

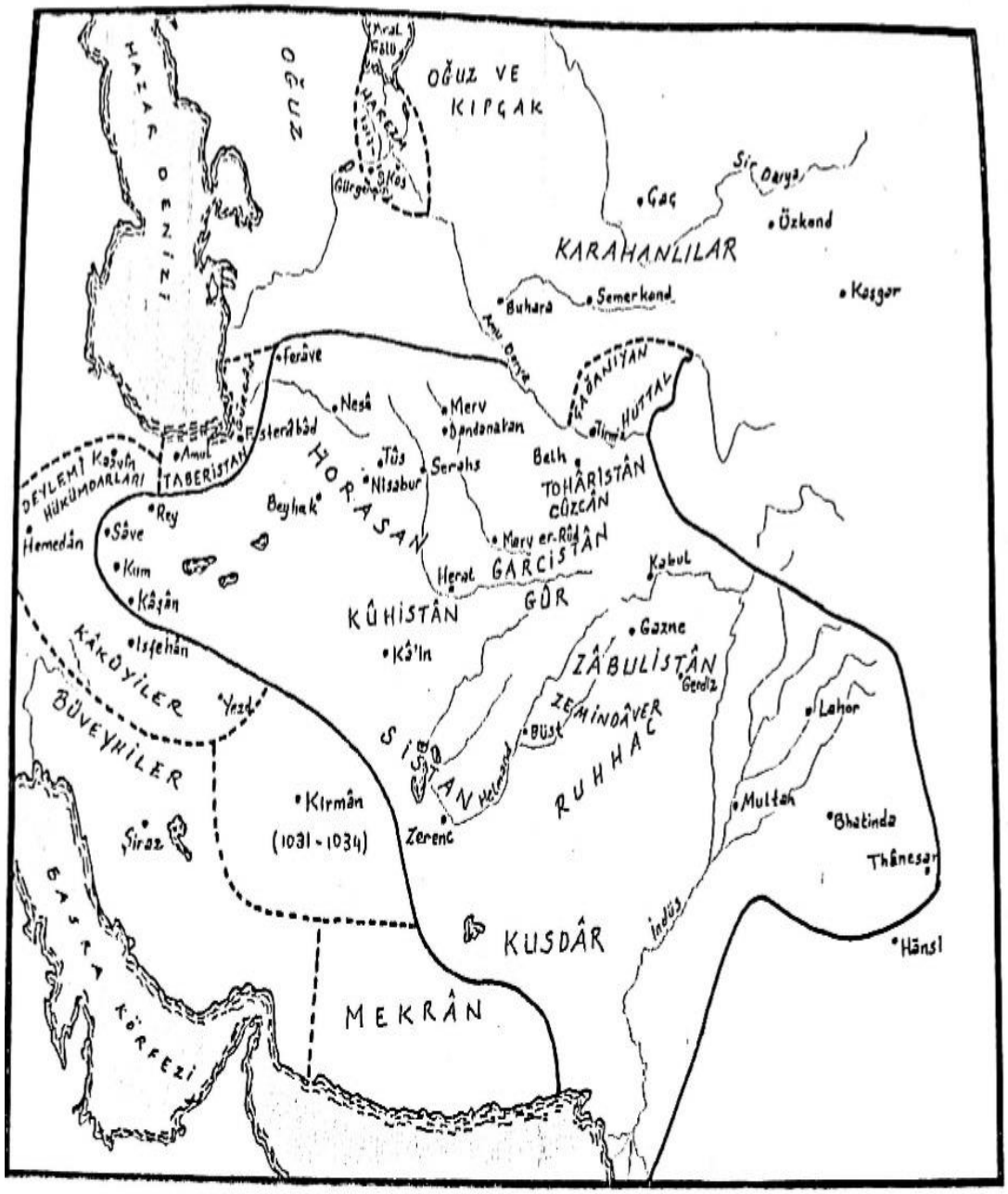

Gazneli Mahmud'un Fetihleri*

* Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Gazneliler Ravzatu's-Safâ (Mülûk-i Gazneviyye),* (Çev. Erkan Göksu), Kronik Yayınları, B. 1, İstanbul 2017, s. 173.

1030 Tarihinde Gazneli Devleti Sınırları*

1030 tarihinde Gazneli Devleti

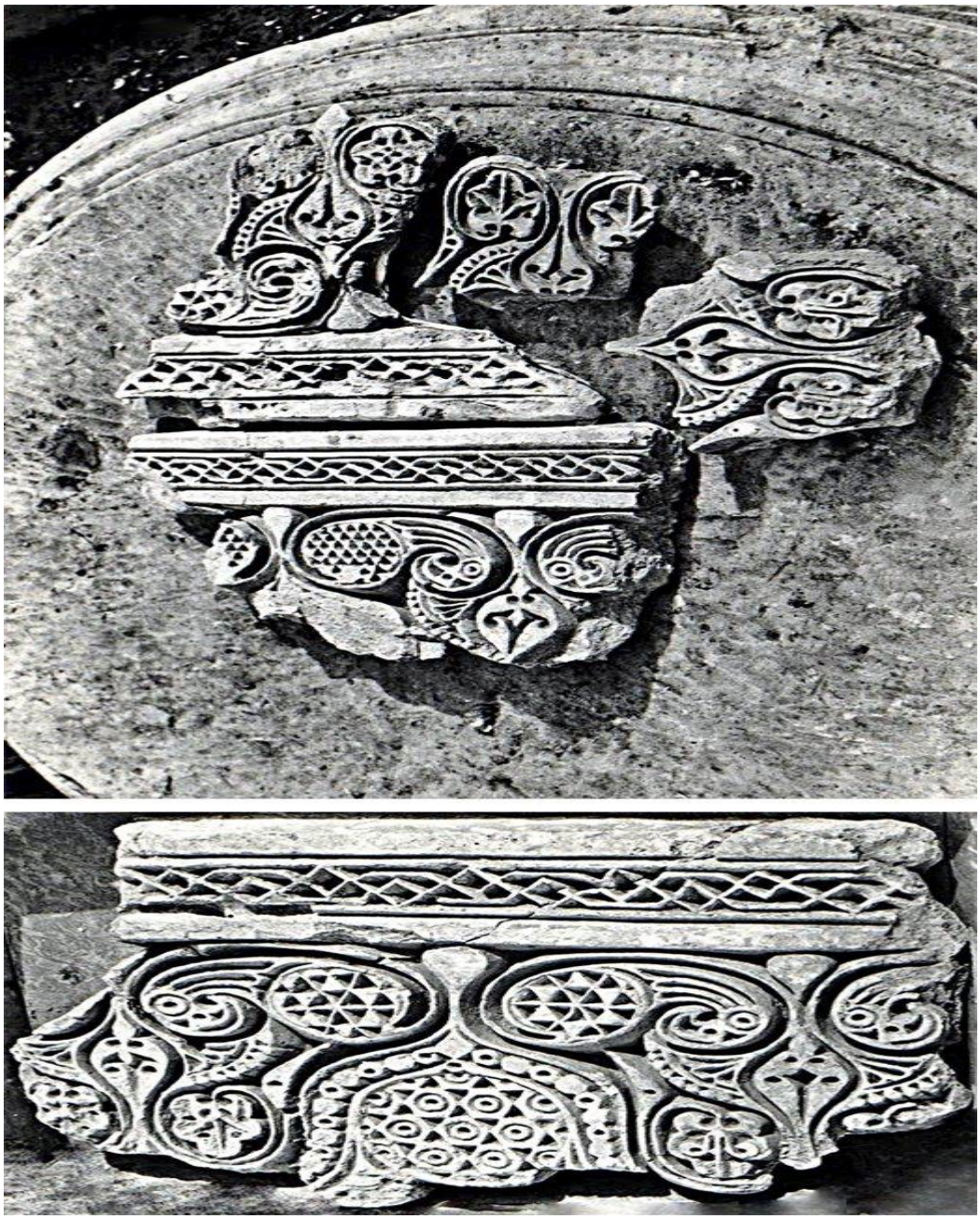
* Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, B. 1, Ankara 1989, s. 109.

Sultan III. Mesud Minaresi-Gazne/Afganistan*

* Erdoğan Merçil, "*Gazneliler*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 484-486.

Leşker-i Bâzâr Sarayına ait alçı süsleme parçaları, Kâbil Müzesi (Afganistan)*

* Erdoğan Merçil, *"Gazneliler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 484-486.